

DENK DOE DORP

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Christian Stivigny, Landelijke Gilde vzw, Diestsevest 40,
3000 Leuven

Auteurs: Landelijke Gilde - Vlaamse Landmaatschappij - Innovatiesteunpunt

Fotografie: Toon Coussement

Vormgeving: Frisco bvba

©Bitbook - Heiligenborre 21 - 1170 Brussel

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2019/0728/08

ISBN 978-94-6388-314-6

DENK DOE DORP

Inspiratie
voor een
dorpenbeleid

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Innovatiesteunpunt
voor landbouw en platteland

Inhoud

VOORWOORD

#1 Vlaams minister van Omgeving,
Natuur en Landbouw 7

#2 Sonja De Becker, voorzitter
Landelijke Gilde 9

DORPENBELEID, EEN INLEIDING 11

Karel Lhermitte

MENS 25

Wat is publiek? 26

Sarah Martens

Wat is er eerst ... Het dorp of
de dynamiek? 31

Jessie Van Tricht

Hoe bewoners van Vlaamse
dorpen de hartslag van hun
dorp verhogen 36

Agnes Voet

INTERVIEWSESSIE #1
Een gemeente met hoofd- en
zijgingen 40

RUIMTE 77

Hergebruik, de stedenbouw-
kundige versie van recyclage 78

Linda Boudry

Pleidooi voor herdorping 82

Filip Canfyn

Dorpsmentaliteit en
dorpenmentaliteit 86

Filip De Rynck

Het virtuele dorpsplein 91

Maarten Gheysen en Hans Leinfelder

INTERVIEWSESSIE #2
Ruimte voor identiteit 96

VOORZIENINGEN 133

De wereld draait door, ook in de
dorpen! 134

Pascal De Decker

Leefbaarheid en bereikbaarheid
van voorzieningen in het Vlaamse
woondorpenennetwerk 138

Maarten Loopmans

INTERVIEWSESSIE #3
Een huis zonder sleutel 142

START VANDAAG 182

Davy Sterkens

VLM werkt aan 3D dorpenbeleid 184

Toon Denys

AANBEVOLEN LITERATUUR 211

MENS

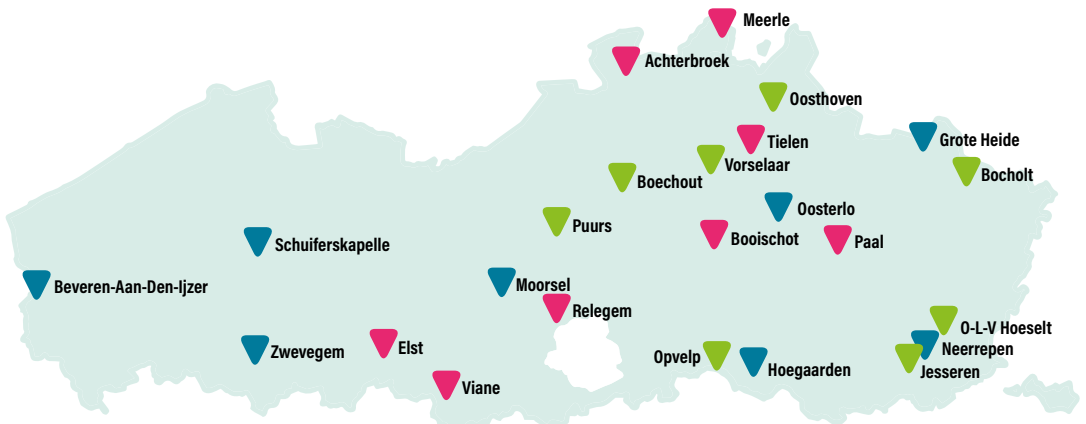
1. Dorpsraad Achterbroek	60
2. Veerkrachtig Booischot	62
3. Dorpsforum Elst	64
4. Participatieve dorpskernvernieuwing Meerle	66
5. Paalonline	68
6. Dorpsbewoners Relegem	70
7. Tielen muziekdorp	72
8. Dorpsraad Viane	74

RUIMTE

1. Warmtenetwerk Bocholt	116
2. Vergroen je voortuin Boechout	118
3. Gemeentelijke bib O-L-V Hoeselt	120
4. Publieke groene schoolspeelplaats Jesseren	122
5. De Pastorie Oosthoven	124
6. Natuurlijke speelzone Opvelp	126
7. Masterplan de tuinen van Puurs	128
8. Masterplan Vorselaar	130

VOORZIENINGEN

1. Dorpspunt Beveren-Aan-Den-Ijzer	164
2. Dorpshuis 't Kruispunt Grote Heide	166
3. Onderidak Hoegaarden	168
4. Ontmoetingscentrum Moorsel	170
5. Neerrepen wakker	172
6. Huis Perrekes Oosterlo	174
7. 't Eén en 't ander Schuiferskapelle	176
8. Bibus Zwevegem	178

Voorwoord

#1 VLAAMS MINISTER VAN OMGEVING, NATUUR EN LANDBOUW

Voor u ligt een boeiende publicatie over opvallende realisaties in dorpen. Dit boek richt zich tot het lokale beleidsniveau en breekt een lans om de eigenheid van de Vlaamse dorpen als focus te nemen voor een krachtdadige beleidspraktijk. Dankzij een samenwerking tussen Landelijke Gilden en de Vlaamse Landmaatschappij werd dit inspiratieboek opgemaakt in opdracht van de Vlaamse minister van Omgeving, Natuur en Landbouw.

In april 2017 heeft de Europese Commissie haar initiatief rond ‘Slimme Dorpen’ gelanceerd. Het concept van ‘Slimme Dorpen’ verwijst naar landelijke gebieden en gemeenschappen die voortbouwen op hun bestaande sterkten, maar ook inzetten op ontwikkeling van nieuwe kansen. ‘Slimme Dorpen’ draait in de eerste plaats om mensen; het gaat om burgers die initiatieven nemen en oplossingen zoeken voor problemen waarmee ze worden geconfronteerd. Ze gaan op zoek naar nieuwe mogelijkheden die hun gemeenschap een nieuw gezicht geven.

‘Slimme Dorpen’ draait in de eerste plaats om mensen: het gaat om burgers die initiatieven nemen en oplossingen zoeken.

Ze verbeteren traditionele netwerken en diensten door innovaties en een beter gebruik van kennis. Daarbij kijken ze verder dan de eigen dorpsgrenzen en starten ze nieuwe samenwerkingsverbanden op.

Een dynamische lokale bestuursploeg waardeert de eigenheid van haar dorpen. Zij analyseert hoe de grote uitdagingen zoals vergrijzingsdruk, de bouw van appartementen, diversiteit van bevolkingsgroepen en een evolutie naar duurzame mobiliteit op schaal van elk dorp een beleidsmatig antwoord vragen. Zij speelt in op het eigen initiatief vanuit dorpen, faciliteert positieve leefbaarheidsacties en buigt zich over de inrichting van het ruimtelijk weefsel in het dorp in functie van ontmoeting.

Vanuit het plattelandsbeleid biedt de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een kader voor het voeren van een dorpenbeleid op maat. Concreet moedigt de VLM, in samenwerking met de provincies, innovatieve plattelandsprojecten aan via LEADER¹ en de projectoproepen voor het versterken van de omgevingskwaliteit en de vitaliteit van het platteland, door ondersteuning te bieden aan de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen en de activiteiten van de Landelijke Gilden zoals Dorpsateliers en deze publicatie over dorpen. Samen met de Koning Boudewijnstichting loopt het programma 'Buurten op de buiten' en twee edities van de wedstrijd 'Dorpskracht' vormen het sluitstuk van het Vlaams dorpenbeleid in de huidige beleidsperiode.

---

1 Europees subsidieprogramma voor plattelandsontwikkeling.

Voorwoord

#2 SONJA DE BECKER

Voorzitter Landelijke Gilden

Vlaanderen is ongeveer 1.200 dorpen rijk. En elk dorp is uniek en heeft nood aan een beleid op maat. Want wat goed is voor het ene dorp, is niet noodzakelijk goed voor het andere dorp, ook niet in eenzelfde gemeente. Daarom vinden we het belangrijk om de lokale besturen, zeker die op het platteland, te ondersteunen om verder werk te maken van dorpenbeleid. Als Landelijke Gilden bepleiten we al geruime tijd dat het beleid aandacht zou hebben voor een dorpenbeleid.

We waren dan ook verheugd dat in het regeerakkoord 2014-2019 van de Vlaamse regering het dorpenbeleid werd opgenomen en dat in deze legislatuur de ministers bevoegd voor Plattelandsbeleid dit ook sterk mee bepleit hebben en verschillende initiatieven hebben genomen om een dorpenbeleid ook

daadwerkelijk te ondersteunen. Want een dorpenbeleid verhoogt de leefbaarheid en duurzaamheid van het dorp door in te spelen op de samenhang tussen bewoners, voorzieningen, bewoning en het buitengebied. Bovendien hopen we dat ook in de toekomst het dorpenbeleid ondersteund zal blijven.

Dit beleid zoekt antwoorden op de verschillende vragen van deze tijd door de troef van de 'nabijheid' uit te spelen. In een dorp is alles met elkaar verbonden waarbij we onder meer denken aan wonen, ontmoeten, verplaatsen, handel, werken, publieke ruimte en landschap. Een dorpenbeleid is integraal. Dat betekent dat het rekening houdt met de verschillende sectoren en doelgroepen. En omdat geen enkel dorp hetzelfde is, is dit beleid ook gebiedsgericht. Initiatieven van onder uit (participatie) en regels van boven af (facilitering) hebben een plaats in het dorpenbeleid.

We zijn ervan overtuigd dat bij lokale besturen heel veel interesse is om een dorpenbeleid te voeren maar dat een klein duwtje kan helpen om dit ook daadwerkelijk op te nemen. En dit geldt niet alleen voor de lokale besturen maar ook voor dorpsbewoners die mee aan de slag willen om mee te bouwen aan hun dorp.

Een publicatie met enerzijds een begrijpbare theoretische kadering en anderzijds een heleboel concrete praktijken ter inspiratie kan de lokale besturen helpen om dit ook in hun gemeente op te nemen en/of verder uit te bouwen. Deze publicatie is tot stand kunnen komen dankzij de samenwerking met belangrijke actoren waaronder de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) maar ook de vele experts, verenigingen en organisaties.

Ik wens je veel inspiratie en we hopen op deze wijze een bijdrage te leveren aan een ondernemend platteland.

Dorpenbeleid, een inleiding

Deze inleiding tracht het begrip 'dorp' te duiden met een historische referentie en de bepaling van de essentiële dimensies. Deze dimensies worden gebruikt als indeling van deze publicatie. Tot slot volgen een aantal voorzetten waarmee een dorpenbeleid rekening kan houden.

Dorp:

- 1 (bebouwde kom van een) gemeente op het platteland, kleiner dan een stad en groter dan een gehucht;
in hist. zin: iedere plaats zonder grachten, muren en poorten;
- 2 (meton.) de gezamenlijke bewoners van een dorp ...
1230 - 1231 'akker, hoeve, dorp' -
Lat. Trabs (balk, dak, huis),
Gr. Teramnon (huis)

(Groot woordenboek van de Nederlandse taal Van Dale)

▼ Inleiding

KAREL LHERMITTE

Adviseur Leefomgeving, Landelijke Gilden vzw

Dorpen als invalshoek

Dorpen zijn terug ‘in’. Ofwel bedoeld als niet-stad, ofwel verwijzend naar vervlogen tijden, ofwel als referentie naar een warm mensennest¹. Het middeleeuwse woord heeft door de jaren heen zijn oorspronkelijke betekenis van ‘akker waar boeren wonen’ verloren. Het huidig gebruik is méérlagig. Over dorpen kan iedereen

meepraten². Dit boek wil het gesprek stofferen.

Dat het dorp op de beleidsagenda staat, is recent (bv. Vlaams regeerakkoord, 2014; Maat-ontwerpers, 2017) hoewel de overheid al van vóór 2014 aandacht heeft voor dorpsvernieuwing en –versterking.

Teruggaan tot het ‘Jaar van het Dorp’ (1978) zou ons te ver leiden.

Wij willen blijvend onze steden en dorpskernen versterken door er ontwikkelingen te bundelen.

Er is blijvende aandacht voor de leefbaarheid van dorpen en gemeenten vanuit de diverse beleidsniveaus (Vlaanderen, provincies, gemeente) door de maatregelen Omgevingskwaliteit, LEADER, Samenwerking Stad-Platteland in het Vlaams programma voor plattelandontwikkeling (PDPO) en Platteland Plus. ‘Wij willen blijvend onze steden en dorpskernen versterken door er ontwikkelingen te bundelen,’ schrijft de Vlaamse overheid in haar Groenboek van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) (2012, p. 19) en de Strategische visie BRV (Vl. Reg. 20/07/2018) heeft het onder meer over het ‘Groenblauw dooraderen als basis voor de leefkwaliteit in steden, dorpen en wijken.’ Wat opvalt is dat de door de jaren heen opgebouwde aandacht van de verschillende actoren en bestuursniveaus voor het dorp, aan het veranderen is in een méér gestructureerde aanpak. Dit boek wil deze aanpak illustreren.

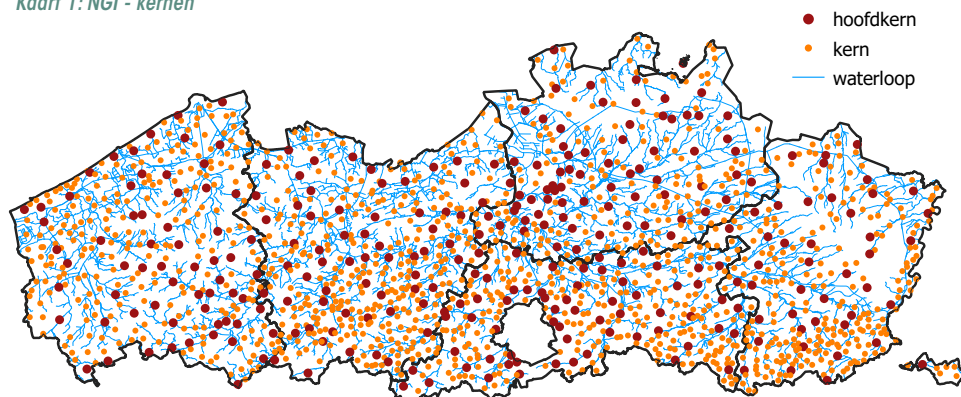
Er was eens ...

Dorpen zijn bijna zo oud als de mensheid. Aristoteles schreef in de vierde eeuw V.C. dat een dorp zich vormt als families samenleven die méér doen dan voedsel produceren. Als meerdere dorpen zich verenigen, zodat er een zelfvoorzienende gemeenschap ontstaat, is er sprake van een ‘staat’ (*Politica* Boek I, regels 15 – 30). Dorpen zijn dus in zijn ogen een bouwsteen in wat wij de *samenleving* noemen.

De meeste dorpen in onze gewesten zijn het resultaat van de migratie over de Rijn van Germaans sprekende families omdat de Romeinen zich terugtrokken. Tien families plaatsten hun langhuizen bij elkaar en omtuinden ze. De omgeving rondom was een wildernis die langzaam veranderde in cultuurland (Hoekstra, 2015). Veel plaatsnamen vertellen over die eerste boeren zoals in Ginkelom ‘woning van Gangilo’ (LIM) of in Oetingen ‘woonplaats van de lieden van Oto’ (VBR).

Er zit in die dorpen een ruimtelijke logica. De dorpen liggen doorgaans vier tot vijf kilometer uit elkaar wat in mensentermen een uur stappen betekent en het dorpscentrum (plaats) ligt meestal halfweg de helling wat de afkeer voor overstromingen optimaliseert met de afstand naar drinkwater en cultuurland.

Kaart 1: NGI - kernen

Zo'n oervorm-dorp heeft kenmerken die onlosmakelijk bij elkaar horen:

- huishoudens wonen op private stukken land dicht bij elkaar zodat burenhulp mogelijk is;
- de ligging (situatie) maakt voorzieningen bereikbaar;
- het land rondom wordt gebruikt voor meerdere doeleinden;
- het silhouet is herkenbaar en werkt als landschapsbaken.

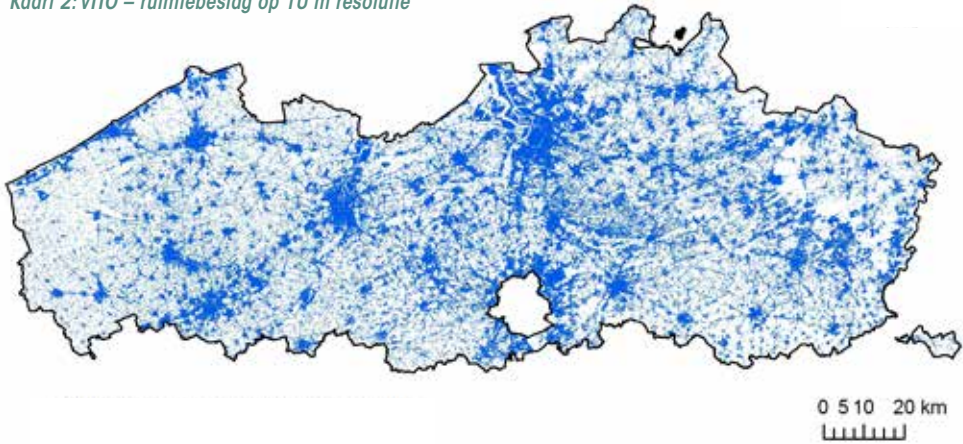
Die eerste dorpen vormen nog steeds het substraat van verstedelijkt Vlaanderen met zijn 484 inwoners/km². Opvallende concentraties van dorpskernen zijn rechtstreeks te linken aan de bodemvruchtbaarheid. Zie kaart 1.

Dorpen vandaag

Met een jargon dat dateert uit de middeleeuwen de huidige bewoningsvormen beschrijven is onmogelijk. Zowel naar vorm als naar locatie hebben zich grote veranderingen voorgedaan. Technologie en arbeidsdifferentiatie maken dat tijdswinst en bereikbaarheid belangrijke factoren worden bij locatie beslissingen. Arbeiders en pendelaars zoeken immers andere plaatsen op om te wonen dan boeren. Het resultaat van twee eeuwen uitbreiding en groei is een nevelvlek met samenklontering gestructureerd door het wegnnet. Die vlek bedekt nu 32,7 % van het Vlaams territorium³. Zie kaart 2.⁴

In de landelijke gebieden zijn de dorpen van weleer en de verspreide bebouwing nog als puntjes te herkennen, maar in andere gebieden liggen vlekken in allerlei formaten gecombineerd met uitgesponnen tentakels.

Kaart 2: VITO – ruimtebeslag op 10 m resolutie

Het Vlaamse verstedelijkingsmodel is in zekere zin uniek omdat het vooral via de individuele privé-vastgoedmarkt en lage energieprijzen tot stand is gekomen⁵ met een sterke suburbanisatie tot gevolg. Bijkomend zijn groepsbouwprojecten (sociaal of privaat) met tuinwijken, mijn-cités, semi-landelijke volkswijken, co-housing initiatieven ... gering in aantal wooneenheden.

Ruimtelijk is het aartsmoelijk om een dorp te begrenzen. Het Ruimterapport Vlaanderen (2018) gebruikt het ruimtemodel om met criteria zoals dichtheid en oppervlakte aan gebouwen en een minimale oppervlakte van vijf hectare en minimum twintig huishoudens 'kernen' te benoemen. De andere bebouwing zit dan in een 'lint' of 'verspreide bebouwing'. De provincie West-Vlaanderen heeft zo'n contouroefening gedaan maar het bleef discutabel⁶.

Het dorp van nu zit in het hoofd van de mensen. Op hun mentale kaart staat dat er plaatsen zijn die het predicaat 'dorp' verdienen.

Op plaatsen waar dorpen aaneengegroeid zijn bijvoorbeeld Laar met Neerwinden (VBR) of Hallaar met Heist-op-den-Berg (ANT), blijven bewoners het onderscheid maken.⁷ De rest van de huizen staat dan in de wijk, de verkaveling, is alleenstaand, zitten op de buiten, in het lint, in den bled enzovoort. Dorpen hebben dus een identiteit, een 'habitus' als het ware, die voor ingezetenen én buitenstaanders mobiliserend en wervend kan werken.

Ervaringen tonen echter aan dat het soms in de andere richting werkt. De dorpsidentiteit is dan eerder polariserend en normerend.

Vlaanderen heeft een draagvlak voor een aanpak op de schaal van een dorp

(Maat-ontwerpers, 2017). Dit sluit aan bij wat stedenbouwkundigen *New Urbanism* noemen. Te herkennen zijn het respect voor het reeds bestaande⁸, de introductie van de menselijke schaal (Gehl, 2016), herkenbare architectuur geënt op het onderliggend landschap⁹ en een open, coördinatief model (Sennett, 2018).

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) en zijn juridische voorgangers¹⁰ hebben altijd al in hun werking deze principes toegepast. Met de dialoogdagen in 2017 heeft de organisatie zijn bakens uitgezet om de dorpen op een eigentijdse manier te blijven ondersteunen.¹¹ Vooral de versterking van de relatie met de open ruimte sluit aan bij de missie van de VLM.

Een pragmatisch perspectief¹² met maatwerk is sowieso aan te bevelen. Actuele provinciale projecten zoals *Veerkrachtige dorpen* (ANT), *Dorp aan zet* (LIM), *Leefbare dorpen* (VBR), *Charmante dorpen* (WVL), *Dorp Dynamiek* (OVL) naast de wedstrijden *Dorpskracht* ingericht door de VLM en *GoeBezig* van de Vlaamse Vereniging voor Dorpsbelangen, illustreren dit ten volle.

Dimensies van een dorp

De Griekse stedenbouwkundige Doxiades benaderde met *Ekistics*¹³ menselijke nederzettingen op een systematische manier.

Een nederzetting van een bepaalde grootte¹⁴ vormt een onderdeel van een complex systeem waarin natuur, mensen, de gebouwde omgeving en de netwerken tussen de mensen deel van uitmaken. Hieruit is af te leiden dat een nederzettingvorm zoals een dorp, om te kunnen ontwikkelen of ‘leven’, verschillende elementen nodig heeft die met elkaar in verbinding staan.

Door het archetype van een dorp te combineren met *Ekistics*, zien we een dorp in vier samenhangende dimensies:

**een dorp is een
samenballing van
mensen, gebouwen
en voorzieningen
omringd door een
open landschap.**

Of dit een referentiebeeld is voor de ‘herdorping’ van Filip Canfyn (zie verder), of een utopie, valt nog uit te maken. Het is alleszins een omschrijving waaruit blijkt dat een dorp méérdimensioneel is en een uit-

Werk sessie met inwoners van Teuven, project Dorp aan zet

Overleg in Gelinden

Rik Hergreen, Nederlands landschapsarchitect:

“Een echt dorp is een nederzetting in de vorm van een eiland. Een complex van gebouwen, erven en collectieve en openbare ruimten, dat omsloten wordt door een andere wereld, die er toch ook bij hoort. In het algemeen bestaat die omwereld uit landbouw-, natuur- en watergebieden die worden ontsloten door een fijnmazig netwerk van routes, maar je kunt ook veronderstellen dat voorbij de dorpsrand goed ontsloten bedrijventerreinen liggen, of zelfs stedelijke woon- en recreatiegebieden als die morfologisch en sociaal anders zijn.”

Bron:

Dorp als Daad - bouwstenen voor dorpen in het oosten (2004)

Startmoment Buvingen aan zet

daging vormt voor beleidspraktijken die vertrekken vanuit ééndimensionele sectorale of categoriale bevoegdheden zoals het woon- of het doelgroepenbeleid. De in opmaak zijnde ruimtelijke beleidsplannen¹⁵ lijken veelbelovend. Gemeenten hebben ook al stappen in die richting gezet.

De dimensie benadering is parallel aan de beleidsaanbevelingen die VLM naar voor schuift: een dorpenbeleid identificeert en analyseert drie actieterreinen namelijk dorpsparticipatie, dorps huis en dorpsruimte (zie 3D Dorpenbeleid p. 184-189).

Een beleid voor dorpen

Het woordenboek kent ‘*dorpenbeleid*’ niet. Toch staat in het regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2014 – 2019: ‘Wij voeren een effectief dorpenbeleid.’ Het internet geeft meerdere hits vooral bij provincies met projecten¹⁶, de Landelijke Gilde met zijn Plattelandsacademie¹⁷ en de VLM met de dialogdagen¹⁸. Echte kennisbronnen (concepten, modellen, theorieën) zijn niet voorradig. Hierin verschilt het dorpenbeleid niet van het klimaatbeleid waar op het moment van schrijven de media vol van zijn. ‘What is to be done? Burning questions of our movement’,¹⁹ resonanceert evengoed tussen alle actoren en deelnemers aan het klimaatdebat als tussen mandatarissen, projectontwikkelaars,

ondernemers, stedenbouwkundigen en bewoners in de dorpen van Vlaanderen en daarbuiten.

Beleid maken op basis van een gebrekkige kennis over dorpen, is lastig. Zeker als de samenleving al in diverse beleidsdomeinen gemaakte keuzes verdedigt of nieuwe keuzes doorvoert. Wie normen hanteert voor voorzieningen (leerlingenaantal) of voor mobiliteit (parkeernormen), of sectorale voorwaarden oplegt (erfgoed, landbouw of woningaanpassing), beïnvloedt indirect het dorpenbeleid. Grietens (2016) toont dit aan in zijn receptenboek voor kernversterking.

Een dorpenbeleid veronderstelt ten eerste een samenhangend beleid voor een specifiek dorp, over de grenzen van de beleidsdomeinen heen en ten tweede een samenhangend beleid over de dorpen heen in casu een netwerkbenadering (cfr. Loopmans). Door dit beeld situeert dit beleid zich vooral op gemeentelijk niveau, zeker nu ze opschalen. Dit boek is dan ook op de eerste plaats bedoeld voor de gemeentebesturen.

Een dorpenbeleid ...

... is integraal

Lokaal beleid is meestal sectoraal georganiseerd. Een dorp vraagt echter een integrale, sectoroverschrijdende benadering waarbij de dorpskenmerken het vertrekpunt zijn. Wie verschillende

behoeftes combineert, kan tot slimme (en kostenbesparende) oplossingen komen. Voorbeelden zijn legio. Een speeltuin aangelegd door de gemeente kan evengoed dienen als speeltuin voor de school en vice versa (case Jesseren) of de speeltuin komt op een plaats die ook dient als waterberging (case Opvelp). Wie weet zijn een aantal senioren wel bereid om toezicht te houden als er een bankje bij geplaatst wordt? Of als er nood is aan een nieuw schoolgebouw of jeugdlokaal of werkplek, kan het slimmer zijn om met de kerkfabriek of parochiale werken in dialoog te gaan over het gebruik van het patrimonium dat al jaren onderbenut wordt. (case Hoegaarden, Oosthoven, O-L-V Hoeselt).

Een sectoroverschrijdende benadering is dus essentieel omdat alle dimensies tegelijkertijd meespelen. Ze wordt best voorafgegaan door een visie op de sociaaleconomische en ruimtelijke ontwikkeling van het dorp. Hoe ziet het dorp eruit in de toekomst? Welke voorzieningen hebben we nodig? Hoe willen we er samenleven en wat hebben we daarvoor nodig? Projecten zoals 'Veerkrachtige dorpen' of de werkwijze van het West-Vlaamse dorpenteam bieden hiervoor inspiratie.

... is participatief

Een visie opbouwen gebeurt in coöperatie met de dorpsbewoners en diverse belanghebbenden. Wie een dorp integraal en samen met haar

bewoners en verenigingen bekijkt, ontdekt zeker originele oplossingen voor behoeften die voordien onvervuld bleven. *Appreciative inquiry* of de methode waarbij mensen onderzoeken wat er werkt in plaats van wat er verkeerd gaat, is aan te bevelen als aanpak (case Neerrepen). Dit kan een dynamiek op gang brengen waarbij bewoners, verenigingen en handelaars op een creatieve manier zelf invulling geven aan die behoeften en zelf verantwoordelijkheid opnemen voor hun dorp. Misschien wil de café-uitbater wel een postpunt of bibpunt bemannen (case Schuiferskapelle)? Of kan samen met de ouders van de school veilige fietswegen worden gezocht (case Relegem)? Medebeheer en samen uitdokteren wat er moet gebeuren met de 'commons' of gemeenschapsvoorzieningen is booming²⁰. De Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen verzamelt alle praktijken en geeft er advies over (case Achterbroek). Bijzondere aandacht moet uitgaan naar doelgroepen zoals senioren, jongeren, kansarmen en naar de toenemende diversiteit²¹. Hun vertegenwoordiging is meestal ondermaats in de bestaande inspraakstructuren (case Beveren-Aan-Den-Ijzer).

... betekent faciliteren

Gemeentelijke overheden hebben op de eerste plaats een ondersteunende of coachende rol. Zij kunnen binnen het bestaand juridisch kader ruimte geven aan initiatieven van verenigingen en

“ Een dorp is een
samenballing van
mensen, gebouwen
en voorzieningen
omringd door een
open landschap.”

actoren (case Tielen). Doordat mensen zich sterk verbonden voelen met het dorp, is de kans groot dat zij een bepaalde verantwoordelijkheid willen opnemen (case Paal, Grote Heide). Dit verhoogt de leefbaarheid van dorpen, zonder grote overheidsinvesteringen (case Elst).

... is gebiedsgericht en 'op maat van het dorp'

Elk dorp is uniek met zijn eigen historie, identiteit, leefbaarheidsprofiel, kansen en bedreigingen. Ontwikkelen doe je met wat er voorhanden is, met beetjes en stukjes en met medeweten en medewerking van de lokale krachten (case Vorselaar). Het omliggend landschap is mee te betrekken (case Bocholt). Ontwerpend onderzoeken is aan te bevelen want een dorp is een complex iets en er samen mee bezig zijn, al doende leren, is verrijkend voor alle partijen. Zo kan bijvoorbeeld een duffe parochiezaal met bijhorende discussies over het beheer ervan, uitgroeien tot een multifunctionele pleisterplaats in het dorp, wie weet coöperatief beheerd, met plaats voor flexwerkers, een afhaalpunt, een leslokaal, een hoekje voor de gemeente of een andere overheid, een trefpunt voor oud en jong. In Wuustwezel heeft de gemeente de oude gasthuishoeve in die zin al ingericht. Landelijke Gilden werkte een format uit, het dorpsatelier waar de focus ligt op dat maatwerk.

... is onderdeel van een ruimer woonkernenbeleid

Vlaanderen kan naast de lokale schaal ook een hoger bestuursniveau inschakelen om de leefbaarheid en duurzaamheid van woonkernen waaronder 'dorpen', te verbeteren. In veel gevallen gebeurt dit al.

Onder meer door:

- de kwaliteit van de dorpsontwikkeling te bewaken;
- het duurzaam bouwen en verbouwen te promoten;
- dorpskernversterking te stimuleren door fiscale en andere maatregelen uit het woon- en vestigingsbeleid in te zetten;
- grotere leeggekomen gebouwen te laten integreren (cfr. Linda Boudry);
- 'urban sprawl' en verlinting tegen te gaan;
- de behoefte aan eigentijdse ontmoetingsinfrastructuur te erkennen en mee uit te bouwen;
- de bereikbaarheid van voorzieningen te garanderen cfr. discussie vervoersregio's;
- duurzame mobiliteit te bevorderen door netwerken voor langzaam verkeer (te voet, fiets) uit te bouwen in het dorp en tussen het dorp en zijn omgeving cfr. nieuwe decreet voet- en buurtwegen;
- te ondersteunen bij het leren omgaan met diversiteit in de dorpen.

... anticipeert op het slimme dorp

Met de aanstormende digitaliseringsgolf (5G, AI, Big Data technieken, e-services) zullen in de nabije toekomst de hulpbronnen van uiterlijk veranderen. Nabijheid zal een belangrijke rol blijven spelen, maar andere kenmerken zoals online toegankelijkheid, betaalbaarheid, peer-to-peer, privacy, gamification, virtual reality ... zullen prominenter op de voorgrond treden. Er is een 'EU Action for Smart Villages'²² maar wat dit nog verder kan betekenen, is héél moeilijk in te schatten. Volgens Richard Sennet (2018, 209 – 214) heeft de op handen zijnde technologie als ze coördinerend wordt gebruikt en niet controlerend, de potentie om te helpen bij besluitvorming en vormen van samenspraak.

Voor wie verder leest,

Het vervolg zoomt in op drie van de vier dimensies:

De vierde dimensie, het landschap of de fysieke omgeving waarin het dorp ligt, valt buiten het bestek van dit boek omwille van de beperking in volume. Goede readers hierover zijn te vinden op het Instituut voor Landbouw, Visserij en Voedingsonderzoek (ILVO).

Het boek bestaat uit drie delen.

Per dimensie zijn auteurs aangezocht om een kort stukje te schrijven. Per dimensie debatteerden ook enkele stakeholders met elkaar. Per dimensie zijn een paar praktijkvoorbeelden opgenomen. Deze bewuste analytische werkwijze gaat in tegen elke aan te bevelen werkwijze om met dorpen om te gaan. Wat dorpen nodig hebben, is het samengaan en evenwichtig ontwikkelen van de dimensies met inbegrip van de vierde. Alleen maar huizen of alleen maar dorpsraden of alleen maar commerciële activiteiten ontwikkelen, strookt niet met een dorpenbeleid die naam waardig.

Veel inspiratieplezier.

DIMENSIE MENS

of de menselijke rijkdom

DIMENSIE RUIMTE

of de gebouwde omgeving en de tussenliggende ruimte

DIMENSIE VOORZIENINGEN

staat voor functies of diensten waar bewoners van gebruik maken.

EINDNOTEN

- 1 De Meester Santina (2012) *De mooiste dorpen*. Tielt: Lannoo
- 2 Lhermitte Karel (2013) Pleidooi voor een dorpenbeleid. *Ruimte* nr. 18, 20 – 23
- 3 Poelmans L., L. Van Esch, L. Janssen en G. Engelen (2016) *Indicatoren ruimtelijk rendement*, referentiejaar 2013. VITO-rapport 2016/RMA/R/0541
- 4 <https://www.statistiekvlaanderen.be/ruimtebeslag>
Ruimtebeslag gaat over het aandeel van de ruimte dat is ingenomen door onder meer huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur of recreatieve doeleinden.
- 5 Borret Kristiaan (2014) De toekomst ligt in Wilrijk en Heverlee. P.36 (Opinie&Analyse) in De Standaard, 6 mei; De Decker Pascal (2013) *Eigen woning: geldmachine of pensioensparen?* Antwerpen –Apeldoorn: Garant
- 6 Dewart Sylvie en Davy Goethals (2013) Gegevensverzameling op niveau van het dorp. *Ruimte* nr. 18, 37 – 41
- 7 Lhermitte Karel (2018), *Project Dorpsateliers*, gesprekken in Landen en Heist-op-den-Berg
- 8 Sitte Camillo (1996) *L'art de bâtir les villes*. Lonrai: Editions du Seuil (oorspronkelijk: (1889) *Der Städtebau nach künstlerischen Grundsätzen*)
- 9 Al-Sabouni Marwa (2017) *The Battle for Home; Memoir of a Syrian Architect*. London: Thames & Hudson
- 10 O.a. de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom, opgericht in 1935 onder het motto 'de dorpen bloeden dood' (sic). Zij moest het plattelandsleven ondersteunen.
- 11 <https://www.vlm.be/nl/themes/platteland/Buitenkans/Buitenkansdecember2017/Paginas/De-Vlaamse-dorpen-blijven-groeien.aspx>
- 12 Bij een pragmatisch perspectief kunnen de doelstellingen en het beeld van de ideale samenleving niet op voorhand vastgelegd worden, maar er zijn wel vaste principes voor een gelijkwaardige en democratische onderhandeling tussen maatschappelijke groepen (Bron: kennisplein.be)
- 13 Grieks woord verwijzend naar 'oikos' – huis, huishouden. Lees meer op <https://ekisticsjournal.org/index.php/journal/aboutEkistics>
- 14 Doxiades (1976) maakt onderscheid tussen een 'house-group (hamlet) 40 hab.; small neighborhood (village) 250 hab.; neighborhood 1.500 hab.; small polis (town) 10.000 hab.; polis (city) 75 000 hab.; small metropolis 500.000 hab.'
- 15 Provincie Vlaams-Brabant (2018) *Visienota Ruimte*. Gezien op 14 februari 2019 op www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/wonen-en-ruimtelijke-ordening/structuurplanning/structuurplanning-uitvoeringsplannen/visienota-ruimtelijke-ordening/index.jsp (14/02/2019)
- 16 Zie projecten onder 'leefbare dorpen' op ruraalnetwerk.be
- 17 Verbakel Ward, Oswald Devisch, Sarah Martens, Gerd Brûls, Sofie Troch, Bern Paret (2013) *Willen we een dorpenbeleid?* Leuven: Plattelandsacademie Landelijke Gilden, studiedag 6 maart
- 18 Vlaamse Landmaatschappij (2016) Dialoogdag Gent; (2017) Dialoogdag Hasselt. Gezien op 14 februari 2019 op www.vlm.be/nl/evenementen/Pages/Dialoogdagdorpenbeleid.aspx
- 19 Titel van een pamflet van Vladimir Lenin (1902)
- 20 Kuhk Annette, Dirk Holemans & Pieter Van Den Broeck (red.) (2018) *Op grond van samenwerking*. Berchem: EPO
- 21 Zie onder meer Geldof Dirk (2018) *Compacter wonen in een context van superdiversiteit. Ruimte & Maatschappij*, 10 (1), 92 – 117
- 22 In analogie met de 'smart city' beweging aangestuurd door EU-programma's.

St. Sint Lutgerus

MENS

WAT IS PUBLIEK?

OVER PARTICIPATIE IN DORPEN

ARTIKEL #1

Sarah Martens

Onderzoeker Universiteit Hasselt,
Faculteit Architectuur en Kunst

Dorpen veranderen als gevolg van grotere transformaties die van buitenaf komen; de manier waarop we wonen, werken of mobiliteit organiseren. Dorpen veranderen ook door veel individuele en kleine beslissingen.

Het autonome dorp waar we wonden én werkten is nu een ander dorp; een woondorp ingebed in een ruimere regio. Er ontbreekt een manier om in debat te gaan over wat er dan verandert en waar we dan naartoe willen. Het betrekken van bewoners in een debat over ruimtelijke veranderingen in hun leefomgeving wordt meestal gekaderd binnen een bestaande plannings- of projectlogica. Vanuit die logica zoeken we hoe ieder in een vooraf bepaalde verandering kunnen aanspreken, bijvoorbeeld in de opmaak van een *Ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP)*, of de aanleg van een nieuwe verkaveling. Maar op welke manier kunnen we in debat gaan over hoe het dorp was, wat er blijft en waar we samen naartoe willen?

Onze voortdurende zoektocht naar democratie krijgt vorm in de verschuivingen tussen 'individuele noden' en 'collectieve belangen'. Volgens Biesta ontbreekt het mensen niet aan capaciteiten om deel te nemen aan een publiek debat, maar missen ze gewoon de gelegenheid om dat te doen. Participatie kan beschouwd worden als iets wat ontstaat, net daar waar fricties tussen verschillende belangen en noden mógen zichtbaar worden. Participatie is dan niet het instrument, maar ook niet het doel dat pas aan het einde van een proces bereikt wordt. Participatie is er altijd al; er zijn altijd al mensen die deelnemen voor het nieuwe er komt.

De uitdaging is hoe participatie te organiseren, los van een bepaald project of plan; dus als een voortdurende democratische uitdaging, eerder dan als een tijdelijke interventie. Vertrekkende van de vele, kleine veranderingen kan zo een debat over 'het dorp in de toekomst' bijdragen aan een beter begrip over wat er precies werkt en wat collectief versterkt kan worden. Zo kan bijvoorbeeld de open ruimte in overgang naar het omliggende landschap een rol spelen als publieke ruimte, verbonden met een netwerk van trage wegen. Publieke ruimte is meer dan enkel alleen de straat en het plein voor de kerk dat door de gemeente onderhouden wordt.

In dorpen is er, net als in steden, nood aan *derde* plekken. Dit zijn plekken voor licht ontmoeten, waar je niet meteen een agenda voor nodig hebt om er te zijn, waar je mensen kan 'leren kennen van zien', maar evengoed kan vermijden. Zulke plekken zijn belangrijker dan het organiseren van straatbarbecues. Bewoners zijn niet afhankelijk van voorzieningen (*tweede plek*) om elkaar te ontmoeten, ze doen dat in dorpen met minder voorzieningen evengoed op deze tussenplekken. Bewoners vinden het evenmin nog evident dat 'iedereen, iedereen kent'; het ontbreken van gezamenlijk initiatief is niet te wijten aan een tekort aan plekken voor ontmoeten, er zijn mogelijkheden genoeg. Het gaat

“Op welke manier kunnen we in debat gaan over hoe het dorp was, wat er blijft en waar we samen naartoe willen?”

dan meer om het eigenaarschap dat mensen er voor voelen. Het alibi om er te blijven hangen, de goesting om er te zijn.

Bewoners kunnen ondersteund worden om coalities en andere vormen van beheer te bedenken en te maken; om zorg te dragen voor die gedeelde ruimte (die privé, publiek of collectief kan zijn). Het is een illusie dat je ergens eigenaar van moet zijn om er zorg voor te dragen. Om concrete initiatieven alle kansen te geven, is het vooral belangrijk om verschillende rollen rond de tafel te verbinden, een collectief te creëren, en de agenda's zichtbaar te maken, net als het verknopen van verschillende schaalniveaus. Kleine initiatieven van onderuit worden beschouwd als interessant, maar zijn erg fragiel. Een koppeling met ambities op iets grotere schaal, bijvoorbeeld binnen een ruimer plattelandsproject, kan zorgen voor meer duurzame transformaties.

Op grotere schaal kunnen de kwantitatieve knooppunt- of voorzieningenwaarde (zie studie VITO) de keuze steunen om een bepaalde plek wel of niet verder te ontwikkelen. Die kwantitatieve waarden vertrekken uiteraard van wat er 'meetbaar' is. De keuze van individuele bewoners om in een dorp te wonen, hoe ze verbonden zijn met de plek en met andere bewoners en hoe ze zich samen organiseren, valt echter niet eenduidig te vatten. Het

fysisch systeem, de bodem, topografie, sociale en culturele kapitaal spelen mee. Als we voorbij de romantische en idyllische beelden kijken die we vaak hebben over het dorp, dan is het dorp ook een plek waar er letterlijk meer ruimte is voor eigen initiatief. Dan kent het dorp meer economische of culturele diversiteit. Het gaat dan om dat deel van de economie dat niet behoort tot het stukje ijsberg dat boven het water uitsteekt, de betaaleconomie, maar om vrijwilligerswerk, om andere vormen van coöperatie en zelforganisatie. En het gaat om een andere culturele diversiteit dan die we in de stedelijke scene aantreffen, wat ook vaak een monocultureel territorium van hedendaagse kunst is.

We kunnen er voor kiezen om dorpen niet verder te ontwikkelen op hun lage knooppunt- en voorzieningenwaarde. Het blijft evenwel nodig en een uitdaging om individuele bewoners te ondersteunen om zich collectief te organiseren. Om te komen tot genuanceerde beelden die dorpen benaderen als de hybride en diverse plekken die ze zijn. Als plekken waar de gevolgen van vele autonome veranderingen, de effecten van privatisering en versnippering van open ruimte en een toenemende sociale diversiteit, vragen om innovatieve antwoorden met nieuwe coalities van bewoners, lokale actoren, regionale organisaties en overheden.

Participatie daagt ons uit in dorpen: om te begrijpen wat er aan de hand is; om op een meer open manier richtingen te formuleren; om situaties te creëren, ruimte te maken en verbindingen te leggen. Dit kunnen we doen door niet alleen mensen, maar ook verschillende ruimtelijke schalen, de korte en de langere termijn aan elkaar te linken; door te vertrekken van wat er is.

Bibliografische referenties in:

Martens, S., (2018) *What is public?*
An approach to stage a debate in
a village as a spatial practitioner,
Doctoral Dissertation, UHasselt.

WAT IS ER EERST ... HET DORP OF DE DYNAMIEK?

ARTIKEL #2

Jessie Van Tricht

Innovatieconsulent
plattelandsonwikkeling bij
Innovatiesteunpunt vzw

**MANIFEST
VOOR MEER
ÉÉNMALIGE
INTERVENTIES**

Als participatiecoach strijk ik regelmatig neer in een parochiezaal of een lokale horecazaak met mijn koffertje vol kleurrijke post-its en panoramische luchtfoto's. Pamfletten, die dorpsbewoners oproepen om mee te komen denken en doen, in de aanslag. Toch wil ik je in dit artikel geen oplossing verkopen of je vertellen wat je als beleidsmaker moet doen. Concreet aan de slag gaan met een dorpenbeleid is geen eenvoudige *copy paste* oefening. Het is een telkens opnieuw creatief zoeken naar verbinding en samenwerking. Dat wat een dorp echt beter maakt, ontdek je gaandeweg. In gesprek met wie er woont en op maat van wat er leeft. Hopelijk inspireren onderstaande, noem het persoonlijke inzichten verzameld tijdens mijn queeste, je. Laten we samen op zoek gaan ... want, een dynamisch dorp? Met wie bouw je dat eigenlijk?

**Bouw je een zaal
waarin mensen kunnen
ontmoeten en plannen
smeden of bouw je een
band tussen mensen die
daarna plannen smeden
om zalen te bouwen?**

Tegen wil en dank een dorp op zijn kop zetten, zonder dat er ook maar een greintje positieve *power* te bespeuren

valt. Ik zal eerlijk zijn, het gebeurt. Je kan het gras niet harder laten groeien door er aan te trekken. Participeren is een vrijwillig iets.

En toch ... In het luttele anderhalf jaar dat ik inwoners betrek bij het reilen en zeilen in hun dorp, overstroomde mijn hart al een paar keer van de gadeslagen dosis burgerzin.

Van een kleine dorpsactie voor veilig verkeer (Project Dorp aan zet – Kerniel) tot grootse plannen om een buurthuis in verbinding met de kerk te bouwen (Project Dorpen in 't kwadraat – Neerrepn) ... Ja, er zijn dorpen waar het ineens begint te borrelen. Plots, zonder goed te weten waarom, is er dat magische moment waarop men elkaar zonder woorden begrijpt en gewoon beslist, wij gaan er samen voor. Wij zetten ons dorp op de kaart.

Wat drijft deze mensen om zich in te zetten voor hun gemeenschap? En dan vooral, waar zit het toverknopje om dit engagement aan te zetten?

Kan ik iets bijleren van de success stories?

Ook in dorpen wonen er onverbeterlijke doorzetters.

Lees er de 'goede voorbeelden' in dit boek op na en merk samen met mij op: elk geslaagd dorpenproject is het project van één (of meerdere) onvermoeibare trekker(s). Hordes als te weinig middelen of een te weinig

Bewoners brengen de sterktes en zwaktes van hun dorp in kaart

Startmoment project Kerniel aan zet

enthousiaste achterban zijn nooit meer dan een kanttekening. Noem het 'drive', 'ondernemerschap' desnoods ... zonder initiatiefnemers met ballen, geen geslaagd project.

Samenwerken loont

Niemand staat alleen aan de wieg van een geslaagd dorpsinitiatief. Een harde kern zet zich in voor iets dat door de hele gemeenschap als noodzaak wordt aanvoeld. Onder-schat het mandaat dat een kerngroep moet krijgen vanuit de bredere gemeenschap niet. Een geslaagd project start als meer dan een eenmansvisie: het vertrekt vanuit een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid voor een welbepaald element uit het dorpsleven.

Denken in hokjes niet

Toch is het geen louter afwegen van ieders visie en zo komen tot een afgezwakt compromis. Vaak groeien bottom-upinitiatieven niet uit een standpuntendiscussie over hoe je een bepaald probleem oplost. Geen rondje welles-nietes in de gemeenteraad dus. Neen, de geslaagde praktijken lijken eerder organisch te groeien vanuit een diepere dialoog. Het startpunt is een samenkomen van dorpsnoden en een betrokkenheid van een heel diverse groep mensen. Los van hokjes denken en over de 'schavotten' van de organisatorische wereld van overheden en verenigingen heen.

Bedenken we nu samen de formule om deze succesfactoren uit te lokken?

Gedreven doeners
+
Een duidelijk voelbare noodzaak
+
Het verbinden van talenten
=
Dynamisch Dorp

Zoiets? Iets zo simpel als de juiste mens op de juiste plaats op het juiste moment kan je niet brouwen in een chemiebuisje vrees ik. Wat kan ons wel helpen?

Meer mogelijkheden tot magie graag ...

Ik pleit voor meer laboratoriumruimte, waarin we experimenteren met dat wat het dorp te bieden heeft. Sla gerust opnieuw de cases in dit boek open en aanschouw ... De gemeente richt een participatiemoment in voor het dorp en brengt zo een nieuwe groep burgers samen, een bestaande vereniging wordt getriggerd door een projectoproep en besluit eens iets nieuws uit te proberen, een aantal gedreven zielen treffen elkaar in het lokale café en een avond vol dromen groeit uit tot een concreet project ... Een experimenteer-ruimte, met voldoende vrijheid om los te komen van al op voorhand bedachte strategieën en oplossingen, is geen toverspreuk, maar minstens wel een boeiende trigger!

Innovatiesteunpunt vzw

Diestsevest 40

3000 Leuven

T 016 28 61 02

M info@innovatiesteunpunt.be

www.innovatiesteunpunt.be

Innovatiesteunpunt vzw zet participatietrajecten op en begeleidt burgers en beleidsmakers bij het uitwerken van een beleid op maat van het dorp.

HOE BEWONERS VAN VLAAMSE DORPEN DE HARTSLAG VAN HUN DORP VERHOGEN

ARTIKEL #3

Agnes Voet

Educatief medewerker Vlaamse
Vereniging Dorpsbelangen vzw

Het dorp zal altijd bestaan, of zoals Van Wilderode dicht: 'Ik zal voorbij zijn en het dorp zal duren.' Maar toch ... Het dorp heeft de laatste decennia nogal wat veranderingen moeten doorstaan. Dat werd al snel opgemerkt door Samenlevingsopbouw in Oost- en West-Vlaanderen. Nieuwe methodieken werden ingeschakeld die zich niet focusten op stenen of tastbare structuren, maar op het verenigen van burgerkracht. Diverse burgerplatformen die zich wilden inzetten voor meer leefbaarheid in hun dorp, zagen hierdoor het levenslicht. Elke groep (vaak dorpsraad of bewonersplatform geheten) was op zich uniek en bewandelde een nieuw, experimenteel pad. In een veelal constructieve relatie met het gemeentebestuur brachten bewoners noden in kaart en vonden ze oplossingen. Ze startten projecten op en zochten financiën en begeleiding bij lokale en hogere overheden.

Er volgden zoektochten naar een dorpshuis en wie het zou beheren, naar groene speelruimte voor kinderen. Er kwamen dorpskernherinrichtingen voor meer veiligheid en een betere mobiliteit. Verdwijnende detailhandel en een verminderde dienstverlening vanuit de gemeente kwamen op de agenda. Creatieve insteken rond erfgoed en culturele tradities zorgden dan weer voor feestvreugde. Steeds meer dorpsbewoners raakten betrokken, smeedden onderlinge banden. En bovenal kregen bewoners meer inspraak in het gemeentelijk beleid. De bewonersgroepen boekten successen en ervoeren tegenslagen, heel wat gebeurde met vallen en opstaan. Ze stootten wel eens op beleids- of financiële grenzen, of kwamen soms moeizaam of niet tot een consensus. Maar er volgden vaak mooie resultaten, het bleek al bij al de moeite waard!

Het wiel telkens opnieuw heruitvinden is niet zo handig. Dus zocht Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen samen met bewonersgroepen in de provincie naar een structuur om de opgebouwde lokale expertise vlot te delen. Zo ontstond in maart 2013 de Oost-Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen, die zich vrij snel ontpopte tot de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen. Deze koepel boog zich samen met de leden-bewonersgroepen over het wel en wee van de Vlaamse dorpen. Samen bleek zoveel sterker! Aan

de bewonersgroepen - waarvan er velen al meer dan een decennium actief waren - bood de Vereniging netwerking en passende vorming aan. De vzw legde vanuit een gemeenschappelijk belang contact met instellingen als De Lijn, Wegen en Verkeer, of met het Nederlandse Netwerk Duurzame Dorpen en het European Rural Parliament. Bij de provincies en vooral de Vlaamse overheid, bij verwante organisaties als Landelijke Gilden en Netwerk Duurzame Mobiliteit zocht en vond de jonge koepel steun en expertise. Steeds meer nieuwsbrieven, *good practices* en *do's-and-don'ts* werden naar bewonersgroepen gestuurd. Een beleidsmedewerker bracht via filmpjes in beeld dat er heel wat roert in de Vlaamse dorpen, dat een destijds leegbloedend dorp aan het heropleven of weer springlevend is.

Kortom: met de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen vonden Vlaamse bewonersgroepen een houvast en richting. Samen kunnen dorpen immers de vele uitdagingen - zoals toenemende vergrijzing en vereenzaming, groeiende mobiliteit, een ander energiebeleid door de klimaatverandering, beheer van de open ruimte en verdwijnende werkgelegenheid - beter aan. Bovenlokale oplossingen dringen zich immers ook op het platteland meer en meer op.

Actieve dorpsbewoners blijken bij het revitaliseren van hun dorp onmis-

baar. Waarom? Vooral dankzij hun antennefunctie! Ze voelen zo goed aan wat er allemaal leeft in hun woongemeenschap. Ze hebben een sterke band met de andere dorpsbewoners waardoor een laagdrempelige uitwisseling, zij het materieel of qua ideeën, zoveel makkelijker wordt. Ze kijken ook verder, naar omliggende of afgelegen gemeenten die hen weten te inspireren. Van die 'antennekes' maakt een slim gemeentebestuur handig gebruik. Als het rekening houdt met wat dorpsbewoners opmerken en wensen (binnen de grenzen van het gemeentelijke bestuurskader uiteraard), dan is het er veel beter leven, is het 'contentement' er zoveel groter ...

Bovenop die antennefunctie zorgt de vrijwillige inzet van de dorpsbewoners met al hun talenten voor een onmiskenbare verrijking. Via kennis uit het beroepsleven, slimme netwerken, nieuwe inzichten en praktische skills pakken bewoners kleine en grote noden aan: ze verfraaien een dorps huis, turnen een verkeerssituatie om. Ze zoeken - vaak in samenwerking met de gemeente of een middenveldorganisatie - combinaties van functies zodat een lokale kruidenier annex café weer voor sociale samenhang zorgt of ook dienstverlening vanuit de gemeente biedt. Een buurtwinkel krijgt een link met mobiliteit via een bushalte of fietsherstelplek, of biedt werk aan kwetsbare mensen, enzovoort.

Dorpelingen en fietspassanten in Schuiferskapelle

Via zo'n *dorps*hub worden allerlei zaken weer op mensenmaat geregeld. De detailhandel bloeit op, er ontstaat meer buurtvervlochtening. Ook projecten met focus op duurzaamheid ontstaan. Zo groeit het dorp uit tot een plek waar alle generaties zich thuis voelen, een plek die zoveel meer is dan 'een hoop bakstenen'.

Als Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen zijn we trots op die zoveel uitingen van burgerzin en -kracht, op die bezieling van zoveel dorpingen. Zij geven het dorp die unieke uitstraling. Als koepel van momenteel 54 burgergroeperingen (dorpsraden of bewonersplatformen of ...) willen wij alle krachten blijven bundelen en streven naar goede antwoorden op de

vele uitdagingen die op het platteland afkomen.

Zo willen wij verenigd en dag per dag, maand na maand, jaar op jaar, inzetten op een vernieuwde leefbare toekomst voor het dorp. Zodat 'als wij voorbij zijn, het goed leefbare dorp nog altijd moge duren!'

Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen v.z.w.

De Meerling, Moeie 16A
9900 Eeklo

T 09/376 71 05

M info@dorpsbelangen.be

www.dorpsbelangen.be

INTERVIEWSESSIE #1

INTERVIEWSESSIE MENS

EEN GEMEENTE MET HOOFD- EN ZIJINGANGEN

VAN PARTICIPATIEPROCESSEN TOT SOCIALE CONSULTANTS

De 'actieve burger' staat centraal in de discussies rond de sociale dimensie van het Vlaamse dorp. Hoe ziet die actieve burger eruit? Nog steeds meestal wit. Welke mechanismen zijn er aan het werk achter de inclusiviteit van buurtwerking en het verenigingsleven? Wat betekent participatie nu écht op gemeentelijk niveau? Bestaan er glazen muren waar de enthousiaste vrijwilliger of bestuurder tegenaan botst? Vragen genoeg, in dit panelgesprek. En gelukkig ook enkele hoopvolle antwoorden.

Verslaggever: Koen Raeymaekers

Jessie Van Tricht (moderator)

'Ik ben Jessie, werkzaam bij het *Innovatiesteunpunt*. Als moderator van dit gesprek ben ik erg benieuwd naar positieve, toekomstgerichte mogelijkheden om met mensen in dorpen aan de slag te gaan.'

Lieven Latoir

'Ik ben Lieven, sinds 24 jaar *burgemeester van Sint-Lievens-Houtem*, een gemeente van 10.000 bewoners die bestaat uit vijf dorpen. Ik ben ook al achttien jaar actief in plattelandsontwikkeling.'

Goele Vercammen

'Ik ben Goele en werk als ambtenaar voor de *VLM*, op de dienst plattelandsbeleid.'

Ruth Soenen

'Ik ben Ruth. Als antropologe heb ik een bureau, *Simply Community*, waarmee ik sinds 25 jaar het Vlaamse leven 'zoals het is' documenteer. Momenteel werk ik vooral rond het thema 'wonen'. Ik probeer daarbij de middenklasse in het verkavelde Vlaanderen te doorgronden.'

Kristien Vanlommel

'Ik ben Kristien, medewerker van *RURANT*, een vzw die in de provincie Antwerpen actief is rond plattelandsontwikkeling. Ik ben de veldwerker voor het Veerkrachtige dorpen-beleid waarop de provincie wil inzetten. Als sociaal-cultureel werker was ik ook negen jaar LEADER-coördinator.'

Gust Luyten

'Ik ben Gust, *inwoner van Paal*, een dorp van 12.000 inwoners, dat deel uitmaakt van de gemeente Beringen. Ik ben actief in allerlei dorpsstructuren, waaronder *Paalonline* – een verzamelaar voor een aantal dorpsinitiatieven, waaronder een nieuwssite, verschillende werkgroepen en een denktank die zich buigt over de toekomst van het dorp.'

Als je naar burgerparticipatie wil evolueren, moet dat voor een deel geprofessionaliseerd worden.

[Gust]

Gust Luyten

Actieve burgers: een nieuwe mensensoort?

JESSIE **Lieven, hoe staan jullie in Sint-Lievens-Houtem tegenover actief burgerschap?**

LIEVEN Onze partij is na de fusie uit frustratie ontstaan: de oude gezagsdragers leefden immers op voet van oorlog met elkaar en dat verlamde de gemeente. Als huisarts heb ik veel contact met plaatselijke bewoners. Ik zag hoe mensen wegtrokken omdat men elders nieuwe woongebieden aansneed in de dorpskernen – wat bij ons niet gebeurde. Ten tweede: als er bij ons iets gebeurde, was dat erg centralistisch gericht op de hoofdgemeente. Het sociaal-culturele leven in de andere dorpen boerde achteruit. Onze partij is dan ook ontstaan vanuit de deelgemeenten, die zich geminoriseerd voelden. Betrokkenheid bij alle dorpsgemeenschappen in de deelgemeenten zit dan ook ingebakken in het DNA van onze politiek ‘neutrale’ partij.

JESSIE **Hoe houden jullie vandaag de vinger aan de pols?**

LIEVEN We hebben in elke deelgemeente voorzieningen bewaard waar mensen kunnen samenkomen – noem het maar onze ‘tentakels’. In alle leegstaande pastorieën zijn nu gemeentelijke diensten actief. Eén pastorie in een prachtig natuurlijk kader is ons natuurcentrum geworden, een andere is omgevormd tot alternatief muziekcentrum. In een van de deelgemeenten namen we een leegstaande school over voor onze jeugdbewegingen en naschoolse kinderopvang. In het kleuterschooltje van nog een ander dorp hebben we van de renovatie

Sociale cohesie?
Wel, een aantal
mensen die in onze
dorpen wonen
hebben níet het
gevoel erbij te horen.

[Kristien]

Kristien Vanlommel

gebruikgemaakt om een extra zaal voor het verenigingsleven bij te bouwen. Daarnaast is er nog ons subsidiebeleid, waarmee we het erg fluctuerende verenigingsleven ondersteunen bij het organiseren van hun evenementen en waarmee we de kermissen in de deelgemeenten in leven houden.

JESSIE

Je hebt het over 'ontmoeten mogelijk maken' en faciliteren wat zich voordoet – dus niet zelf dingen in de hand nemen?

LIEVEN

Klopt. Mensen treden sneller in actie wanneer ze zich ondersteund voelen. Daar ligt dus onze taak. Neem nu ons cultuurcentrum – een erg polyvalente plek. De lokale kerkkoren kunnen daar gebruik van maken voor hun concerten. Zij zorgen voor de ticketverkoop en sponsoring, terwijl wij in de achtergrond alle ongedekte kosten op ons nemen.

In een ander dorp staat er naast de pastorie een oude parochiezaal die eigendom is van de gemeente. We hebben met LEADER-subsidies de omgeving gerestaureerd. Dankzij onze ondersteuning is de parochieploeg opnieuw aan de slag kunnen gaan. Uiteindelijk hebben zij financieel meer bijgedragen in het renovatieproject dan wij. Als je als gemeente een startschot geeft, nemen bewoners snel over.

KRISTIEN

Je krijgt in ieder geval enkel actieve gemeentenaren indien burgers het gevoel krijgen dat ze au sérieux worden genomen. Onlangs maakte ik een traject mee rond een windmolenpark: er werd vanuit de overheid professioneel geïnformeerd, maar de bewoners moesten voor alle infovergaderingen naar het hoofddorp. Zo'n beweging moet eigenlijk andersom: het lokale bestuur dient te weten waar die mensen wonen,

waar ze worden geconfronteerd met de lusten en lasten van windmolens. Dáár moet je die infomomenten organiseren. Blijvend investeren in ontmoetingsruimten is uiteraard een *conditio sine qua non*.

RUTH Een voorwaarde voor vertrouwen in de overheid is dat mensen zich welkom en ‘gehoord’ voelen – via investeringen in ruimte of sociaal-cultureel werk. Dat kan desnoods via heel goedkope manieren, in het publiek domein. Je kan als overheid tezelfdertijd wel op hogere niveaus werken, maar hetgeen mensen op straat zien, is primordiaal. Wie het over actieve burgers heeft, denkt vandaag automatisch aan ‘participatie’. De jongste jaren is hierrond een enorme revival. Het gaat zelfs zover dat het soms op een verplicht nummertje begint te lijken. Er ontstaat bij de diverse politieke strekkingen een haast onkritische overtuiging dat ‘mensen het zelf moeten doen’. Daar dien ik als antropologe, actief met buurtgroepen in Vlaanderen, toch een paar bedenkingen bij te geven. De hamvraag luidt: ‘Hoe verloopt zo’n groepsproces bij actieve burgers?’ De thema’s waarrond buurtgroepen werken zijn erg uiteenlopend: erfgoed, traag verkeer, ‘geen bus door mijn straat’... In die groepen – grotendeels staan ze voor inclusie – komen ook uitsluitingsmechanismen naar voren. En in dat geval heb je al een zeer sociaal competente bewoner nodig om daar tegenin te gaan. Een groep is goed voor het welbevinden van wie er deel van uitmaakt, maar definieert zich ook tegenover wie er geen deel van uitmaakt. Er bestaan op dat vlak ‘open’ en ‘gesloten’ groepen. Als je in een gemeente met een gesloten groep te maken krijgt, kunnen kleine wrevels onderhuids gaan werken, waarbij bepaalde bewoners in naam van ‘het algemeen belang’ worden uitgesloten. Het is dus belangrijk dat zulke groepen op een bemiddeling kunnen terugvallen.

JESSIE **Ruth, klopt het dat er vandaag steeds meer ‘open’ groepen, burgerbewegingen ontstaan?**

RUTH Vanuit mijn ervaring met community-projecten weet ik dat, als een wijk of dorp wordt onderzocht naar levendigheid, men automatisch de vraag stelt: ‘Is er een groep actief?’ Zoiets is niet altijd het juiste criterium voor levendigheid. Er bestaat een verschil tussen een ‘burencollectief’ en een ‘burenconnectie’. Met connectie bedoel ik dagelijkse contacten tussen burens: als een oud vrouwtje ziek wordt en naar het ziekenhuis moet, rijdt de buurman. Of mensen die elkaars huissleutels bijhouden, voor het geval dat ... Talrijke onzichtbare, gewone zaken.

Als je een kleine vereniging in een groter geheel kan betrekken, is dat een win-win voor iedereen.

[Ruth]

Anderzijds bestaan er ook acties van ‘kleine solidariteit’, die te maken hebben met sterfte, ziekte of armoede.

Die dingen/acties op straatniveau kunnen aanleiding geven tot de verdere vertakking van sociale relaties. Dat kan ook via een bewonersgroep: iemand die je daar leert kennen en waar je samen in een koor zingt. Je ontdekt dan dat je allebei een hond hebt, waardoor je misschien naar de hondenclub stapt, waar je nog een andere hondenbaas leert kennen, enz. Zoiets is belangrijk voor ‘levendigheid’. Dat leidt mensen ertoe te zeggen: ‘’t Is hier goed wonen.’

Dat is tekenend voor Vlaanderen: als mensen willen uitdrukken dat ze een goed sociaal gevoel hebben bij hun woonplaats, zeggen ze – ‘Het is hier als in een dorp’ – ook al wonen ze helemaal niet in een dorp.

JESSIE

Goele en Kristien, jullie zijn meer beleidsmatig bezig met de leefbaarheid van dorpen. Wat Ruth vertelde over ‘kleine solidariteit’ en het feit dat leefbaarheid vaak in kleinere dingen zit, kan je daar als overheid iets mee?

GOELE

Zeker en vast. Wie een dorp op een geaggregeerd niveau bekijkt, heeft het trouwens over gemeenschappen; over het feit dat het dorp identiteit geeft aan individuen. Maar daar worden we evengoed geconfronteerd met verschillende vragen. Is dat ‘dorp’ nog echt een thema voor mensen? Is de dynamiek daar niet aan het veranderen? Evengoed kan het de straat of de wijk zijn die vandaag in de eerste plaats een topic vormt in de hoofden van bewoners.

KRISTIEN

Als het over het maken van kleine connecties ‘over de hekken’ heen gaat, moet ik toegeven dat zoiets niet altijd eenvoudig is in een dorp. In het kader van een bewonerstraject sprak ik onlangs met een buurtbewoonster. Zij vertelde: ‘Er is een nieuwe wijk in de gemeente bijgekomen. We merken dat via de klasgenootjes van mijn dochters.

Ruth Soenen

Indien we
alles kritiekloos
van onderuit laten
'groeien en bloeien',
geraken we
nergens.

[Ruth]

Mijn oudste dochter – in het zesde jaar – zit in een klas van vijftien *locals*. In de klas van mijn jongste dochter – het eerste jaar – is dat al niet meer het geval: daar zitten vier kinderen met buitenlandse *roots*. Op verjaardagsfeestjes worden die vier niet uitgenodigd. Niemand vindt dat een probleem! Ik heb geprobeerd dat te doorprikken, maar dat is niet makkelijk.' Die dame was de enige van de tien geïnterviewden die hierover praatte. Aan 'veerkracht' werken, begint met die kleine dingen te tackelen. Sociale cohesie? Wel, een belangrijk aantal dorpingen hebben niét het gevoel erbij te horen.

RUTH

Dat is heel herkenbaar. Goele merkte het ook al op: de dynamiek in de dorpen is aan het veranderen. De diversiteitsvraag is heus niet alleen beperkt tot de steden. In Vlaanderen, waar verhuizen van één gemeente naar een andere al een ingrijpende gebeurtenis is, is zelfs de interne diversiteit tussen Vlaamse autochtonen een gevoelige kwestie. Wat wij gemerkt hebben: je moet je op dat vlak op dagelijkse, praktische zaken richten, niet op de grote 'visies'.

Jessie Van Tricht

Als gemeente moet je zélf op zoek naar interessante opportuniteiten of dynamieken.

[Lieven]

Het wij-gevoel: wie is 'wij'?

GUST Wij trachten met onze groep Paalonline op allerlei manieren (bijvoorbeeld via een werkgroep rond het plaatselijke dialect) een dorpsgevoel te creëren. Wij proberen die identiteit te vertalen naar vandaag. Dat wordt in het dorp vrij algemeen geaccepteerd, maar op bestuurlijk niveau heeft men daar moeite mee: 'U zondert zich af van de gemeente, u hebt alleen oog voor uw dorp, dat is een te enge benadering.' Volgens ons kan je de problematiek en verzuchtingen van een kleiner dorp binnen een groter geheel – de gemeente of de provincie – wel degelijk te berde brengen. Maar binnen onze groep rijzen vragen: 'Zijn we wel goed bezig, zijn we niet te ouderwets in onze aanpak, moeten we voor dat dorpsgevoel per se blijven strijden?' Bij de oudere bevolking leeft dat nog, maar we zitten met zéér veel inwijkelingen, er zijn bijna geen 'autochtonen' meer. Binnen tien jaar is dat dorpsgevoel verdwenen, als je er niets mee doet ...

KRISTIEN ... of wordt dat specifieke dorpsgevoel 'anders'.

GUST Klopt. Dat is dus de vraag. Is er iets op tegen om binnen die dorpsgemeenschap van 12.000 bewoners een wij-gevoel te creëren? Heeft dat nog zin, vraag ik me soms af.

GOELE Een wij-gevoel in deze tijden van individualisme heeft altijd zin.

RUTH

Als je het historisch analyseert, is dat wij-gevoel ongrijpbaar, maar het bestaat wel. En net in een periode waarin jongeren zich opsluiten met hun social media, willen mensen opnieuw samen dingen gaan doen – knutselen, breien, repaircafés ... En dat is ook goed, een wij-gevoel kan fantastische dingen teweegbrengen. Maar als je het niet ‘open’ genoeg houdt, sterft het weer uit. De groepsdynamiek maakt het immers niet altijd makkelijk om nieuwkomers te ontvangen. Wie als wielertoerist een dorpscafé binnenstapt, wordt misschien wel vriendelijk ontvangen; je krijgt je drankje, maar de smalltalk is voor de incrowd. Als mensen in een dorp iets op poten willen zetten, moeten ze daar vooral voor gaan. Het bezorgt gemeenschappen een smoel, het zorgt voor solidariteit en geborgenheid, dat verdient dus ondersteuning. Maar als je af en toe eens niet buiten je club kijkt, houdt dat ook een gevaar in.

LIEVEN

Volgens mij hebben de meeste verenigingen op dat vlak al een lange weg afgelegd. Mensen hebben niet langer de neiging zich levenslang met eenzelfde vereniging te verbinden. Ze kiezen eerder individueel voor afwisselende activiteiten en verbanden. Dat weerspiegelt zich ook decretaal: de bevoegdheid van de raden is tegenwoordig fel getemperd, er blijven nog maar een paar raden over die verplicht zijn. Wij voeren nu een debat of we de bestaande sport- en cultuurraden – die voor een duur van zes jaar worden samengesteld – in leven moeten houden of laten vervangen door andere structuren. We overwegen om een beperkte cultuur- en sportraad samen te stellen, drie of vier deskundigen, die naargelang het thema andere mensen of verenigingen uitnodigen om iets te produceren of creëren.

We trachten – in het volle besef dat ‘participatie’ een modewoord geworden is – onze bewoners bij mobiliteitsvraagstukken te betrekken. Aan ons nieuwe Octopus-plan, waarmee we schoolomgevingen veiliger willen maken, hebben we een participatietraject gekoppeld. Alle deelgemeenten of wijken die met mobiliteitsproblemen te maken hebben, worden daarin betrokken. Daarvoor wordt iedereen van deur tot deur – dus niet via een vereniging of dergelijke – uitgenodigd. We hebben tevens al jarenlang een meldpunt op de gemeente, waar de klassieke vragen/klachten (overdreven snelheid in een straat, vragen om vluchtheuvels, etc) binnenkomen. Ik ben benieuwd of de mensen die al die jaren van ons meldpunt gebruik maakten bereid zijn om tijdens zo’n participatiesessie mee na te denken over wat ze juist willen in hun straat. Want op honderd mensen zijn er misschien tien die zeggen dat er te snel gereden wordt in hun straat. Ga je voor die tien dan zodanige

ingrepen uitvoeren dat de overige negentig daartegen in het getouw komen? Mensen met ideeën of voorstellen zijn alvast welkom. Je kan bijvoorbeeld met proefopstellingen werken, zodat iedereen ziet welke effecten die sorteren. Dan wordt snel duidelijk of er een draagvlak voor bestaat, of niet.

De (on)zin van cocreatie

JESSIE **Wat is volgens jullie de (on)zin van het betrekken van burgers bij het beleid? In Nederland staan ze op dat vlak een stuk verder, daar leeft zelfs de vraag of buurtgemeenschappen bepaalde dingen van de overheid kunnen overnemen. Hier in Vlaanderen zijn we terughoudender. Bestaat er volgens jullie een kans om echt met burgers samen te werken, of hen zelf initiatieven te laten nemen? Wat zijn jullie ervaringen op het vlak van cocreatie?**

GUST Zo'n twaalf jaar geleden werd de verkeersas doorheen Paal heraangelegd en het dorpsplein vernieuwd. Er werd één betonvlakte van gemaakt. Via de cultuurraad van Paal was er, in samenwerking met een jongerenwerkgroep, nochtans een advies uitgebracht over hoe die as er volgens ons moest uitzien en hoe het plein tot een ontmoetingsplek kon gevormd worden. De gemeente liet zich van haar kant adviseren door een gerenommeerd studie bureau. Dat is blijkbaar geen garantie voor een goed resultaat. Er volgden bakken kritiek op de aanleg en uiteindelijk gaf de gemeente ons gelijk: dit moest herzien worden. Dat gebeurde via een participatief traject waarbij iedereen de kans kreeg om voorstellen in te dienen. Paalonline diende een concreet voorstel in, met plannen die weergaven hoe we die heraanleg zagen: een stuk vergroening met behoud van een aantal parkeerplaatsen. De gemeente heeft toen het voorstel overgenomen en verder uitgewerkt met hun groendienst. En toen moest het definitieve plan voorgelegd worden aan de marktkramers, de brandweer, etc. Onvoorstelbaar hoeveel instanties advies moeten geven! En telkens werd er iets veranderd. Dat verhaal heeft jaren geduurd, maar uiteindelijk is het plein een aangename, groene plek geworden. Dat is volgens mij een echt voorbeeld van cocreatie.

Goele Vercaemmen

Vandaag kan het evengoed de straat of wijk zijn die in de eerste plaats een topic vormt in de hoofden van bewoners, in plaats van het dorp.

[Goele]

RUTH Wat bewijst dat burgers soms over een betere dossierkennis beschikken. Zij moesten in dit geval een stedenbouwkundige ingreep rechttrekken die niet op mensenmaat geschoeid was. Wij proberen dat soort mistoestanden uit te schakelen door met stedenbouwkundigen en architecten op voorhand poolshoogte te nemen van de plek die moet aangepakt worden: is het een dorpskern of openbaar plein. Vanuit wat mensen aan die plek belangrijk vinden, begint dan het ontwerpen. En ten slotte wordt er teruggekoppeld. De cruciale vraag hierbij is wanneer je mensen betreft, rond welk thema, en wanneer niet. Er bestaat nog wel degelijk zoiets als ‘vakmensen’ - architecten, mobiliteitsexperts - die je in hun knowhow moet respecteren. Indien we alles kritiekloos van onderuit laten ‘groeien en bloeien’, geraken we nergens. Je moet een goed evenwicht vinden tussen burgers en professionals/experten.

GOELE Zoals Gust aanhaalde: als je in cocreatie met een gemeentebestuur merkt dat een plan nog door zoveel andere instanties moet gecheckt worden, krijg je meer begrip voor de complexiteit waarmee die overheid te maken krijgt.

Je hebt soms meer aan tien diepgaande gesprekken dan aan grote cijfer- of omgevingsanalyses, die vervolgens de kast ingaan.

[Ruth]

Lieven Lafoir

Mensen treden sneller in actie wanneer ze zich ondersteund voelen.

[Lieven]

Deur-aan-deur participatie?

RUTH Ik pleit voor een revival van het huisbezoek, omdat vertegenwoordigers van verenigingen de zaak soms te veel naar zich toe trekken. In vele wijken heb je bijvoorbeeld de gepensioneerde ‘heer op leeftijd’ die, om zich een nieuwe post-pensioenidentiteit aan te meten, de groep trekt. Dat draait met andere woorden om hemzelf, terwijl hij er ondertussen zowat iedereen buiten houdt.

In ons vakgebied bestaat er een verschil tussen de ‘hoofdingang’ en de ‘zijingang’. Als je met bewoners werkt, krijg je in eerste instantie altijd de meest zichtbare tegenover je (de burgemeester, verenigingsvoorzitters, raden). Dat zijn de mensen die het vaakst uitgenodigd worden op bijeenkomsten. Wij nemen liever de zijingang: de talloze mensen die in geen enkele structuur zitten en dan ook niet gehoord worden. Dit gezegd zijnde, dien je altijd rekening te blijven houden met de ‘hoofdingang’, omdat je daar af en toe ook ‘open’ verenigingen vindt die een goed zicht hebben op de onzichtbare bewoners.

JESSIE **Om die zijingang te nemen, bijvoorbeeld via deur-aan-deur gesprekken, heb je wel enorm veel tijd nodig. Zoiets is erg arbeidsintensief. Om een representatieve vertegenwoordiging bijeen te krijgen ...**

RUTH Die ‘representativiteit’ moet je loslaten. Je hebt soms meer aan tien diepgaande gesprekken dan aan grote cijfer- of omgevingsanalyses die vervolgens de kast ingaan. Het draait hier om diversiteit, niet om representativiteit. Je kan daarbij de mensen die je aanspreekt heus

wel kiezen, dat hoeven niet altijd de ‘ouwe getrouwen’ zijn, en er zitten best nieuwkomers tussen. Je moet in ieder geval een correcte mate van diversiteit hebben voor je onderzoek of traject. Als je met een diverse groep diepgravend gaat praten, komt er vaak meer uit dan uit zogenaamde ‘representatieve’ modellen.

The village's got talent

JESSIE Uit een aantal voorbeelden die hier besproken werden, komen de kennis en netwerken van lokale bewoners duidelijk naar voor. Hoe kunnen we dat lokale talent *spotten*? En die mensen dan ook nog meekrijgen in een vorm van engagement?

GUST Moeilijke zaak. Mensen bekommeren zich vooral om hun naaste omgeving. Het eigen gezin komt op de eerste plaats. De mensen die voor zo'n engagement tijd hebben, zijn ouderen – hoewel die vandaag als groep een hemelsbreed verschil vormen tegenover vroeger. Eertijds was je als oudere ‘afgeschreven’, vandaag vind je daar best boeiende en energieke mensen tussen. Begrijp me niet verkeerd: we moeten aandacht hebben voor en werken met jongeren. Maar als je van participatie echt werk wil maken, met projectdossiers, kan ik je verzekeren dat dit een arbeidsintensieve zaak is. Het is bijna een halftime job, en zoiets kan je van jonge mensen echt niet verwachten.

RUTH Klopt. Gelukkig zijn er steeds meer jonge mensen die minder of deeltijds beginnen te werken. Anderzijds bestaat er zoiets als een ‘burn-out van het burencollectief’: mensen die overspannen raken van die uiterst intensieve buurtinitiatieven (dossiers opvolgen, mensen over de streep trekken, her en der conflicten oplossen). Dergelijke bezigheden verdienen een professionele ondersteuning. Wanneer je zo'n ondersteuning krijgt, kan je mensen *spotten*: de ene heeft misschien geen social skills maar is een uitmuntend fotograaf, terwijl de andere twee linkerhanden heeft maar goed met mensen om kan. Zo krijg je mensen op de juiste plaats. Maar toegegeven: dat is inderdaad arbeidsintensief.

Als je van participatie echt werk wil maken, met projectdossiers, kan ik je verzekeren dat dit een arbeidsintensieve zaak is.

[Gust]

JESSIE **Die professionele ondersteuning – is dat mogelijk een job op gemeentelijk niveau?**

RUTH Jazeker. Iemand die een onafhankelijke positie geniet, maar samenwerkt met burgers.

GUST Als je naar burgerparticipatie wil evolueren, moet dat deels geprofessionaliseerd worden. De mogelijkheden van vrijwilligers zijn op tijdsvlak erg beperkt. Volgens mij zijn twee dingen noodzakelijk. Gemeentebesturen moeten een deel van hun bevoegdheid decentraliseren, door bijvoorbeeld jaarlijks een budget toe te kennen aan nieuwe dorps- of buurtprojecten. Die budgetten kunnen beheerd worden door een – al dan niet verkozen – dorpsraad. We moeten naar nieuwsoortige inspraakorganen. Want traditionele vormen als sport- en cultuurraden zijn in de loop der jaren ontspoord: zij zijn zelf allerlei dingen beginnen organiseren, terwijl dat hun functie niet is. Die raden dienen het beleid te adviseren, en dat doen ze veel te weinig. Om op die dorpsraad terug te komen: die zou kunnen beslissen naar welke projecten het geld moet gaan. Maar daarvoor heb je professionele ondersteuning nodig. Dat moet uiteraard een deskundige zijn, maar ook iemand die volledig autonoom kan handelen en die – desnoods tegen de druk van politici in – de dorpsgemeenschap kan ondersteunen en juiste talenten/mensen kan *spotten*.

GOELE Tussen haakjes: er bestaan al een aantal goede voorbeelden van zulke dorpsraden. Die zijn er overigens al een tijdje: ze zijn ontstaan in de jaren zeventig, maar hebben een tiental jaren geleden vooral in Oost- en West-Vlaanderen een hoge vlucht genomen, naar aanleiding van de campagne ‘Dorp inZicht’¹.

---

1 Dorp inZicht is een instrument dat ondersteuning biedt aan bewoners die zicht willen krijgen op het leven in hun dorp en die zich samen met anderen willen inzetten voor de toekomst van dat dorp. Dit gebeurt via een bevraging.

Mensen hebben niet langer de neiging levenslang met eenzelfde vereniging verbonden te blijven.

[Lieven]

Een aantal gemeenten heeft nu een participatieambtenaar aan hun dorpsraden toegevoegd. Geraardsbergen, met z'n vijftien kernen, is daar bekend voor. Er zijn ook gemeenten die een convenant afsluiten met hun dorpsraden en op basis daarvan een budget toekennen, zoals Diksmuide. Wij hebben onlangs overlegd met de ondersteunende participatieambtenaars. Uit dat overleg zijn een aantal knelpunten naar voren gekomen. Bijvoorbeeld: als een raad te veel in de oppositie zit tegenover zijn gemeentebestuur, kunnen daar democratische issues ontstaan. Anderzijds heeft een bestuur als Mechelen een lange traditie met de dienst Samenlevingsopbouw. Die hebben naar de dorpen toe heel wat acties ondernomen. Want die dorpen zelf zitten af en toe in de verdrukking van het stedelijk weefsel. Vanuit het plattelandsbeleid is er ook een budget beschikbaar waarmee de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen wordt gesubsidieerd. Deze vereniging doet een poging om al de dorpsraden te laten uitwisselen met elkaar.

**Een wij-gevoel kan fantastische dingen
teweegbrengen, maar als je het niet 'open'
genoeg houdt, sterft het ook weer uit.**

[Ruth]

Gemeenschapszin hoeft niet altijd over groepsvorming te gaan, het kan ook liggen in sociale vertakkingen.

[Ruth]

LIEVEN In Sint-Lievens-Houtem werken we met projectgebonden cultuursubsidies, maar ik ben niet echt onder de indruk van de resultaten. Volgens mij moet je als gemeente zelf op zoek naar interessante opportuniteiten of dynamieken. En als je die vindt, moet je het lef hebben die te ondersteunen – ook al vallen ze strikt genomen buiten het subsidiesysteem. Zoiets hangt natuurlijk nauw samen met de vraag waar je als gemeente naartoe wil.

Denken aan morgen

JESSIE **Tot slot: wat is jullie ultieme droom, als jullie aan het menselijke gezicht van onze dorpen denken?**

GOELE Durf te vragen, vooral als het om samenwerken gaat. Als het om concrete taken gaat, kan je altijd wel bij iemand terecht.

KRISTIEN Vanuit de werking van RURANT vind ik de rol van ‘sociale consultant’ in het dorpsgebeuren een essentiële zaak, die aandacht en ondersteuning verdient.

GUST Uiteindelijk gaat het om verbondenheid tussen mensen. Die moet voor geluk zorgen. Hoe bereik je dat? Door het uitwisselen van informatie. We merken dat het steeds moeilijker wordt om jongeren te bereiken via onze vertrouwde communicatiekanalen. Op lokaal niveau, is dat onze grote bekommernis: jongeren in ons gemeenschapsverhaal betrekken. Op gemeentelijk vlak dromen we ervan dat er meer openheid zou komen

Ik vind de rol van ‘sociale consultant’ in het dorpsgebeuren een essentiële zaak, die aandacht en ondersteuning verdient.

[Kristien]

vanuit het bestuur. Die komt er geleidelijk – omdat we ook niet meer genegeerd kunnen worden, wij zijn representatief voor een belangrijk deel van de gemeenschap. Het is nu onze hoop dat het nieuwe bestuur de boodschap begrepen heeft. Ik begrijp ook wel dat zoiets vanuit de overheid niet makkelijk moet zijn: hun invalshoek is totaal anders dan die van lokale ‘activisten’.

LIEVEN

Ik denk vooral aan de politici en ambtenaren, en aan intensere samenwerkingen binnen de gemeente. Ambtenaren zouden de reflex moeten aankweken om zoveel mogelijk participatie toe te laten, om transversaal met andere diensten samen te werken. Geen gemakkelijke opgave. Want dan moet je soms je eigen lat – de kwaliteitsnorm die op je eigen dienst gehanteerd wordt – verleggen.

Ik zou willen afronden met een voorbeeld dat illustreert hoe wij faciliterend werken op basis van kansen die zich aanbieden.

De school die op de markt naast het gemeentehuis gelegen is, begon ooit kerstboomverbrandingen te organiseren. Oorspronkelijk waren die bedoeld voor ouders en kinderen, maar iedereen was er welkom. Het initiatief kende behoorlijk wat succes. Tegelijkertijd begonnen omringende gemeenten nieuwjaarsrecepties te organiseren. Wij vonden dat we niet konden achterblijven en besloten ook iets op poten te zetten. We zijn toen gaan praten met het oudercomité van de school, om de kosten wat te drukken. Als zij wilden tappen, moesten wij namelijk geen catering betalen. Sinds een zevental jaren organiseren wij dus op de markt een nieuwjaarsreceptie in samenwerking met het oudercomité van de school. Zij verzorgen de tap, het gemeentebestuur helpt met de logistiek en betaalt tijdens het eerste uur alle drank. Daardoor krijg je natuurlijk een aanzienlijke toestroom, waardoor het oudercomité veel meer geld in het laatje krijgt. Letterlijk een ‘winst’ voor beide partijen.

RUTH

Jullie benutten jullie lokale opportuniteiten. Als je een kleine vereniging in een groter geheel kan betrekken, is dat inderdaad win-win voor iedereen. Ik zou met een ander statement/voorbeeldje willen eindigen: gemeenschapszin hoeft niet altijd over groepsvorming gaan, het kan ook liggen in sociale vertakkingen. Mijn verhaal gaat over een Zweeds dorpje van 270 inwoners. Op het einde van de zomer organiseren zij een *cykel rally*. De ‘rally’ wordt georganiseerd door een paar dorpelingen en iedereen die wil deelnemen kan zich inschrijven. Alle deelnemers starten samen in het dorps huis. Je krijgt er een envelop met de naam van iemand waarnaar je moet fietsen. Daar aangekomen krijg je een voorgerecht geserveerd. Er schuiven nog twee andere mensen/gezinnen van het dorp aan tafel, waarvan je niet op voorhand weet wie ze zijn. Vervolgens krijgt iedereen opnieuw een envelop en je verspreidt je opnieuw om te fietsen naar het hoofdgerecht – waar je weer kennis maakt met nieuwe mensen. Na het dessert komt iedereen weer in het dorps huis terecht.

Zo leer je iedereen in het dorp kennen en werk je, via spontane, kleine ontmoetingen, aan een sociale vertakking.

JESSIE

Van harte bedankt voor dit inspirerend gesprek!

**Ambtenaren zouden de reflex moeten
aankweken om zoveel mogelijk participatie
toe te laten, om transversaal met andere
diensten samen te werken.**

[Lieven]

Locatie:

Achterbroek, 2.198 inwoners (2017)
in Kalmthout (313 inw/km², ANT)

Project:

Voortraject dat leidt tot wegenwerken
voor meer verkeersveiligheid

Initiatiefnemers:

Dorpsraad Achterbroek met gemeente
Kalmthout, Agentschap Wegen en
Verkeer en bedrijf Noordvlees

Looptijd:

2012-2020

Financiering:

privaat en overheden

Meer info:

www.hetpluspunt.be

DORPSRAAD ACHTERBROEK

AAN HET WOORD ...

Ik ontstond na de vaststelling dat in de dorpskern van Achterbroek al jaren te snel gereden wordt en er opvallend meer vracht- en sluijverkeer is door de ingevoerde kilometerheffing. Ook ontbreken hier en daar essentiële fietspaden. Ik doe suggesties, zit mee aan de vergadertafel en voer drie keer een verkeersactie uit om druk uit te oefenen op de weggebruikers.

Ik zit meermaals samen met gemeentelijke verkeerscommissies, het Agentschap Wegen en Verkeer en vleesbedrijf Noordvlees en kan zo zorgen voor schitterende realisaties met impact op de verkeersveiligheid: er komen veilige fietspaden en een heraanleg van het centrale kruispunt.

Ik zorg voor veiliger verkeer voor fietsers en voetgangers en minder doorgang van zwaar verkeer in het dorp.

SUCCEFACTOREN

Met goedkeuring van de gemeente plaats ik driemaal op rij borden in enkele belangrijke straten. Daarop prijkt telkens een foto van kinderen die er wonen met een oproep tot voorzichtig rijden. Mijn actie leidt tot concrete verkeerswerken. De gemeente laat ook een brochure drukken en lanceert een speciale website waarop de actuele verkeerssituatie te volgen is.

IMPACT

De verkeersveiligheid in Achterbroek verbetert zienderogen dankzij mijn komst, dit mede door de constructieve samenwerking met de gemeente Kalmthout.

Workshop 1 - kansen op kaart brengen

VEERKRACHTIG BOOISCHOT

AAN HET WOORD ...

Ik bracht bewoners van Booischoot samen om in een gedeeld verhaal tussen bestuur en burgers een toekomstverhaal te schrijven voor het dorp én een eerste realisatie op poten te zetten.

Bewoners zorgden door mij voor drie tastbare dingen: een beeldkwaliteitsplan (Dorpskarakterschets), een bewonersvisie met actieplan én een pop-up ontmoetingsplein op het kerkplein.

Ik zorgde ervoor dat 'ontmoeting' een plek krijgt in het dorp. Tijdelijk door een pop-up, maar in de toekomst definitief. Daarnaast wordt de 'Dorpskarakterschets' gebruikt bij vergunningsverlening om het karakter van Booischoot te bewaren zodat bewoners zich thuis blijven voelen.

Locatie:

Booischoot, 6.870 inwoners (2017)
in Heist-op-den-Berg (593 inw/km², ANT)

Project: Veerkrachtige dorpen

Initiatiefnemers:

Provincie Antwerpen,
Innovatiesteunpunt en RURANT
i.s.m. gemeenten Heist-op-den-Berg,
Essen en Laakdal

Looptijd: 2018-2020

Financiering:

PDPO-project

Meer info:

www.veerkrachtigedorpen.be

SUCCEFACTOREN

Het succes schuilt in mijn proces dat vertrekt vanuit de input van bewoners. Zij zijn de ervaringsdeskundigen die experts in staat stellen om in een gedeeld verhaal tot betere oplossingen te komen. Creatieve methodieken ondersteunen dit leer- en creatietraject. De openheid die het gemeentebestuur én de gemeentelijke administratie toonde, was essentieel voor dit resultaat.

IMPACT

Mijn effect op Booischoot na de pop-up tijdens de zomer van 2018 wordt steeds groter. Tal van kleine aanpassingen

zoals herstellingen aan het wegdek werden uitgevoerd, een geslaagde pop-up zorgt ervoor dat de gemeente werk wil maken van een definitieve herinrichting. Bij de openstelling en verdere uitbouw van het Kasteeldomein Ter Laken werden meteen ideeën en noden van de bewoners opgenomen. Tot slot zal ik de komende jaren impact hebben op de vergunningsverlening.

OOK GEZIEN IN ...

Dorp aan Zet (provincie Limburg) en Dorp Dynamiek (Oost-Vlaanderen).

Steerbeeld van jaarlijkse dorpsdag

DORPSFORUM ELST

AAN HET WOORD ...

Ik ben gegroeid uit de wedstrijd 'Dorp met toekomst' waarvan Elst in 2009 laureaat was. Ik, het dorpsforum, wil activiteiten organiseren in functie van sociale samenhang en de integratie van nieuwe bewoners in mijn dorp. Er was het aanvoelen dat ons dorp verschillende verenigingen en activiteiten had maar dat er weinig werd samengewerkt en dat 'autochtone' en nieuwe bewoners elkaar weinig kenden.

Ik beheer het gebouw waarin de dorpszaal gelegen is. De dorpszaal werd in het kader van 'Dorp met toekomst' gerenoveerd.

Elst is een klein dorp maar heeft veel lokale voorzieningen. Er is de sterke aanwezigheid van veel lokale middenstand, een dorpschool en een bloeiend verenigingsleven.

Locatie:

Elst, 1100 inwoners in gemeente Brakel (241 inw/km², OVL)

Project:

Dorpsforum Elst vzw

Initiatiefnemers:

Groep van lokale enthousiastelingen, die later samensmolt met de vzw Parochiale Werken

Looptijd:

Sinds 2009

Financiering:

Wedstrijd Dorp met toekomst 2009

Meer info:

www.deelstenaar.be

SUCCEFACTOREN

Sinds mijn ontstaan vonden er verschillende initiatieven plaats in het dorp. Er was in 2010 een groot dorpsfeest, gefinancierd met de prijs van €10.000 van Dorp Met Toekomst. Sindsdien is er de jaarlijkse Dorpsdag waar er telkens zo'n 200 aanwezigen zijn; er is het jaarlijks dorpsontbijt, er is dorpskrant 'De Elstenaar', er vonden concerten plaats, toneelvoorstellingen, Pecha Kucha-avonden, stratenquiz ...

IMPACT

De verschillende initiatieven worden door dorpsbewoners ondersteund en uitgevoerd. Dorpsbewoners worden via verschillende manieren en gelegenheden samengebracht. Nieuwe initiatieven (line dance, naaiclub ...), verenigingen of banden zijn ontstaan sinds mijn komst.

PARTICIPATIEVE DORPSKERNVERNIEUWING MEERLE

AAN HET WOORD ...

Ik ontstond door de nakende leegstand van twee schoolgebouwen én onderbenutting van het iconische Raadhuis. Het stadsbestuur koos ervoor om samen met bewoners hiervoor een oplossing te zoeken. Dit principe, participatief werken, stond centraal tijdens mijn jarenlange traject. Hun input, mening en ideeën waren de basis van mijn verhaal. De uiteindelijk opgezette PPS (publiek-private samenwerking) omvat voor 99% van de initiële bewonersvisie.

Ik leidde tot een visie én effectieve realisatiemogelijkheden voor een grondige dorpskernvernieuwing. Concreet omvat ik woonontwikkeling, heraanleg van het dorpsplein én speelweefsel, de renovatie van één schoolgebouw naar gemeenschapsruimte én de restauratie van het raadhuis tot dorpshuis.

Ik zet volop in op functienoden zoals het tekort aan geschikte woonvormen in eigen dorp, tekort aan gemeenschapsinfrastructuur voor het verenigingsleven en nood aan specifieke dienstverlening voor ouderen en kansengroepen.

3D-visualisatie
ontwerp dorpskern-
vernieuwing door
LV-architecten en Omgeving

Locatie:

Meerle, 2.865 inwoners in Hoogstraten
(116 inw/km², ANT)

Project:

Meerle, ons dorp

Initiatiefnemer:

Stad Hoogstraten i.s.m.
Innovatiesteunpunt en RURANT

Looptijd:

2014- ... in realisatie

Financiering:

LEADER-programma en Plattelandsfonds

Prijzen:

Hoogstraten kreeg de *GoeBezig*-prijs
2018, categorie gemeentebesturen mede
omwille van dit project

Meer info:

www.hoogstraten.be/meerleonsdorp

SUCCEFACTOREN

Mijn succes komt voort uit het gevoerde proces waarin steeds het verhaal van de bewoners centraal stond. De initiële bewonersvisie diende als toets- en referentiekader voor elke keuze. Het geëngageerd bestuur, dat gedreven was om tot realisatie te komen, zorgde voor de realisatie van het totaalproject. Het kader van het pilootproject 'Meerle, ons dorp' zorgde ervoor dat er ruimte en tijd was om te zoeken naar mogelijkheden en in te zetten op experiment.

IMPACT

Ik lever na realisatie een positieve bijdrage aan het gemeenschapsleven in Meerle, het dienstverleningsaanbod én de dynamiek en levendigheid in de dorpskern. Daarnaast was ik één van de eerste participatieervaringen van het Hoogstraatse stadsbestuur. Mijn succes leidde tot heel wat vervolgh verhalen én de *GoeBezig*-prijs in 2018.

Een aantal van de Paalse actievelingen op het dorpsplein.

PAALONLINE

AAN HET WOORD ...

In een snel veranderend dorp wil ik ons 'dorpsgevoel' en de liefde voor Paal delen met ieder die hier woont.

Ik lanceer acties met impact op het dorp. Zo bundelde ik de ideeën van de Palenaren en drukte mee een stempel op de herinrichting van het dorpsplein.

Ik ben gestart als een promotiekanaal voor het Paalse dorps- en verenigingsleven. Van een 'nieuwssite' evolueerde ik naar een brede groep mensen bezig met zowel het verleden als de toekomst van het dorp.

Locatie:

Paal 11.342 inw. (2013)
in Beringen (588 inw/km², LIM)

Project:

Dorpswebsite en werkgroepen
'Paalonline'

Initiatiefnemers:

Inwoners van Paal
(klein groepje kartrekkers)

Looptijd:

2001 - ... De website staat online sinds
21/12/2002.

Financiering:

Eigen middelen

Prijzen:

Dorp met toekomst

Meer info: www.paalonline.be

www.paalonline.be

SUCCEFACTOREN

Ik promoot niet alleen activiteiten van het Paalse verenigingsleven. Ook de basisschool en parochie gebruiken het medium om foto's te delen. Mijn succes bestaat erin te werken met werkgroepen. Via hun diverse acties en projecten creëer ik dorpsdynamiek. Ik zet actuele thema's als mobiliteit op de beleidsagenda en ga in dialoog met de stad Beringen. Ik durf in te spelen op maatschappelijke evoluties, me aan te passen en accenten te verleggen (bijv. inspelen op opkomst Internet-gazet, sociale media ...).

IMPACT

Ik zet Paal in de kijker. Ik bericht niet enkel over nieuws, ik maak het ook zelf! Vanuit ons levend dorp worden we regelmatig gehoord door het beleid.

DORPSBEWONERS RELEGEM

AAN HET WOORD ...

- M** Ik ben ontsproten uit een verkeerswerkgroep in de school en een bewonersgroep georganiseerd door de Landelijke Gilden. We stellen een schoolvervoerplan op, richten een werkgroep op en organiseren verschillende dorpsateliers.
- R** Te veel verkeer op hetzelfde moment verlaagt de leefbaarheid en verhoogt de onveiligheid in het dorp. Daar wil ik een oplossing aan bieden.
- V** Een publieke ruimte waar allerlei verkeersdeelnemers zich kunnen verplaatsen zonder elkaar te hinderen, is noodzakelijk voor het dorpsleven. De schooldirectie organiseert parkeermogelijkheid op een grotere afstand van de schoolpoort. De gemeente turnt de hoofdstraat en de schoolomgeving om naar veilige en fietsvriendelijke routes.

Locatie:

Relegem, 1.563 inwoners,
in gemeente Asse
(664 inw/km², VBR)

Initiatiefnemers:

Gemeentelijke basisschool
en Landelijke Gilden
Relegem - Wemmel

Financiering:

Campagne dorpsateliers
van Landelijke Gilden
i.s.m. Vlaamse overheid

Project:

Dorpsatelier duurzame
mobiliteit

Looptijd:

2018

Meer info:

[http://lgrelegem.be/
pagina16.html](http://lgrelegem.be/pagina16.html)

SUCCEFACTOREN

Mijn resultaten konden er enkel maar komen dankzij de onaflatende inzet en het blijvend enthousiasme van enkele dorpsbewoners (o.a. Marc Van Roy - secretaris Landelijke Gilden) die anderen motiveren om mee te doen en die zelf ook de handen uit de mouwen steken.

IMPACT

Ik verzamelde mensen uit het verenigingsleven, de school en de lokale politici om aan een plan van aanpak te werken en bracht zo alle actoren samen. Het schepencollege neemt akte van mijn bestaan.

OOK GEZIEN IN ...

Holsbeek (VBR). Een uitbreiding van de zone 30 rond de school naar de hele dorpskern en met een aanleg van aparte fietspaden.

Mauro en Tielense fanfare op Pukkelpop (2018)

TIELEN MUZIEKDORP

AAN HET WOORD ...

Ik ontstond uit de samenwerking tussen inwoners, verenigingen, muzikanten, de Academie voor Schone Kunsten en horeca-uitbaters en sta garant voor muziek voor jong en oud, inwoner of bezoeker, ééntalig of méértalig, met een beperking of zonder (Buitengewonemensenfuif) ... *Music for all!* September 2017 laat een nieuw schoollied horen op de Vrije Basisschool waarna een heel jaar lang 43 "muziek" activiteiten worden aangeboden en geproefd.

Ik had nooit gedacht dat zoveel plekken in ons dorp kunnen dienen voor concerten, samenzang en dans: in tuinen, in huiskamers, de speelplaats, de kerk, de voetgangerstunnel, de pleintjes, aan het sportveld, een spiegeltent, het woonzorgcentrum ...

Mijn organisatoren breiden bestaande locaties uit of gaan op zoek naar nieuwe of tijdelijke. Ook maak ik ruimte voor artistieke expressie in de publieke ruimte.

Locatie:

Tielen, 3.900 inwoners in gemeente Kasterlee (260 inw/km², ANT)

Project: Tielen Muziekdorp 2017 – 2018

Initiatiefnemers: Gemeentebestuur van Kasterlee en inwoners

Looptijd:

1/09/2017 – 2/09/2018

Financiering:

Gemeentebestuur Kasterlee en Tielense inwoners en verenigingen

Prijzen:

tweede prijs Dorpskracht 2018 VLM

Meer info:

www.kasterlee.be

SUCCEFACTOREN

Mijn bewoners zijn sterk verbonden met elkaar vooral omdat het verenigingsleven zijn rol hier nog speelt. Wat gebeurt, wordt gedeeld bv. via de sociale media. Veel van mijn inwoners maken bereidwillig tijd voor het organiseren van activiteiten.

Ze worden aangemoedigd door externen met enig gezag en kunnen rekenen op de technische ondersteuning en regie vanuit de gemeente. Naar schatting 12 % van mijn bewoners is muzikaal actief.

IMPACT

Ik ben nog steeds een muziekdorp. Sommige activiteiten blijven bestaan zoals de spiegel tent, de muzikale tuinen, het kerstconcert van de school, de huiskamerconcerten. Treinpendelaars blijven genieten van de opgefleurde voetgangerstunnel. Ik had nooit gedacht dat er zoveel groepjes, initiatieven, ideeën zouden ontstaan.

OOK GEZIEN IN ...

“Schellebelle 1919”. Een dorp maakt een film (2010).

Ontmoetingscentrum in volle voorbereiding voor event

DORPSRAAD VIANE

AAN HET WOORD ...

De inzet van mijn vrijwilligers doet heel wat heropleven. Ik stel me beschikbaar om de hulpdiensten bij te staan. Veel van mijn vrijwilligers zetten hun talenten in voor de heropfrissing van het ontmoetingscentrum en sponsors schenken hiervoor materialen. Ook start ik met 'Kom eens Af'. Dit zijn maandelijkse bijeenkomsten met creatieve insteek in het vernieuwde ontmoetingscentrum. Dit werkt een hechter sociaal weefsel tussen alle bewoners in de hand.

Het dorp Viane moet zich wapenen tegen wateroverlast bij hevige regen. Ook heeft het nood aan een gezelliger ontmoetingsplek.

Het verouderde ontmoetingscentrum wordt een goed bereikbaar opvangpunt bij overstroming én een gezellige plek voor bijeenkomsten.

Locatie:

Viane-Geraardsbergen, 1.800 inwoners
(419 inw/km², OVL)

Project:

'Veerkrachtig Viane', voor meer
leefbaarheid in het dorp

Initiatiefnemers:

Dorpsraad Viane en Stadsbestuur
Geraardsbergen, Dienst Waterbeleid
van Provincie Oost-Vlaanderen,
de Vlaamse Milieumaatschappij en
Aquafin, Ontmoetingscentrum Viane vzw
en lokale verenigingen als Gezinsbond,
de wielerbonden, Chiro ...

Looptijd:

Vanaf medio 2016

Financiering:

Stad Geraardsbergen, private
sponsoring, Vlaamse overheid

Prijzen:

GoeBezig-prijs voor bewonersgroepen
van de Vlaamse Vereniging
Dorpsbelangen vzw en derde prijs
Wedstrijd Dorpskracht 2017 VLM

SUCCESSFACTOREN

De Dorpsraad brengt diverse actoren samen na wateroverlast. Ze zorgt voor nauwere banden tussen de dorpelingen en schenkt het geld van de derde prijs Dorpskracht aan vzw Ontmoetingscentrum Viane voor de heropfrissingswerken.

IMPACT

Het dorp kan wateroverlast bij hevige regen beter aan. Mensen komen makkelijker naar het gezelliger ontmoetingscentrum.

RUIMTE

HERGEBRUIK, DE STEDENBOUW- KUNDIGE VERSIE VAN RECYCLAGE

ARTIKEL RUIMTE #1

Linda Boudry

Directeur Kenniscentrum
Vlaamse Steden

Meer doen met minder ruimte. Het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen is duidelijk, de bijkomende woonbehoefte en bijhorende voorzieningen zullen hun beslag moeten vinden in steden en dorpskernen. Het courante antwoord vandaag is de verontrustende aangroei van banale appartementen die al te vaak niet getuigen van veel inzicht in de relatie tussen de hard- en software van dorpen.

Een dorp, meer dan een cluster van woningen

De sluiting van zuivelfabrieken, hoeves, watertorens of steenbakkerijen door economische en technologische evoluties en van kerken en scholen door ontkerkelijking en ontvolking, scheidt leegstanden die het fysiek weefsel én de sociale veerkracht aantasten. Immers, gebouwen zijn meer dan bakstenen.

Kerken, scholen, bibliotheken, parochiezalen, pastorieën, conciërgewoningen, handelspanden, herenhuizen, cafés en zelfs bordelen geven 'ziel' aan een dorp. Ze creëren een *genius loci* - letterlijk: 'de geest van een plaats'. Ze geven omliggende straten en panden een aura. Ze bepalen mee het beeld van de buurt, het silhouet van het dorp. De reden waarom bewoners en bezoekers ze in hun *mental map* opslaan.

Goedbedoelde pogingen om die achteruitgang en ontvolking het hoofd te bieden, resulteert niet zelden in bijkomende verkavelingen en appartementsgebouwen. Het

dorp raakt gebanaliseerd tot een wooncluster die technisch en administratief misschien in orde is, maar die zijn identiteit verspeelt. Als we de dorpskern weer het kloppend hart van de sociaal-economische gemeenschap willen maken, met een kerktoren waarrond geleefd, gespeeld en gewerkt wordt, moet uit een ander vaatje getapt worden. Een mentaliteitswijziging en anders omgaan met de beschikbare ruimte dringt zich op.

Een kleine gemeenschap vergt geïntegreerde aanpak: functieverweving

Ruimtelijk beleid benadert de behoeften van een dorp in hun onderlinge samenhang. Het zoekt geïntegreerde antwoorden vanuit een 'heel dorp' perspectief. Zogenaamde DORV-centra brengen in Duitsland elementaire diensten en alimentaties onder één dak. Ze voorzien een dorp van basisproducten zoals verse voeding, kruidenierswaren of

drank, en combineren deze handel met basisdiensten: een postpunt, een strijkdienst, een afhaalpunt voor gemeentelijke documenten ... Het DORV-centrum werkt als een onderneming en biedt ontmoetings- en gemeenschapsruimte waar lezingen, filmvertoningen of workshops kunnen gehouden worden. Het biedt kleine gemeenschappen een geïntegreerde oplossing. In elk geval inspirerend en zeker te herinterpreteren voor Vlaanderen.

Een postpunt, een verkooppunt van De Lijn, een schoenherstelplaats, een afhaalpunt voor een wasserij, een kapper, een dokterspraktijk ...

De bundeling of 'cohabitatatie' van functies trekt het buurtverzorgend vermogen van een dorp altijd omhoog. Als we daar ook nog mobiliteitsservices aan toevoegen ((elektrische) huurfietsen, deelauto's

samen met mobiliteitsinfo) en dit met flexibele openingsuren, thuislevering en-of bankautomaten combineren, wordt de gemeenschapsfunctie nog groter.

De onderbenutte meerwaarde van hergebruik

Grote, uitgeleefde gebouwen als scholen, hangars, kerken of fabriekjes lenen zich uitstekend tot het huisvesten van dat soort functieverweving. Schaal en structuur bieden talloze mogelijkheden. Financieel, om te beginnen: kostendeling en gezamenlijk onderhoud maakt multifunctioneel gebruik voordelig. De herbestemming zorgt dat een markant, beeldbepalend gebouw daarenboven bewaard en gerenoveerd wordt. Gebouwen met

Kerk Waarschoot

spirit behouden ook in hun nieuwe functie hun herkenbaarheid en eigenheid. Ze blijven het dorp een centraliteit en ‘smoel’ verlenen, en vormen een verbindingsteken tussen ‘oud’ en ‘nieuw’. Het publiek apprecieert herbestemmingen daarom erg omdat ze de geschiedenis en *genius loci* blijven uitstralen. De kerkraad van Door (Drenthe) transformeerde haar kerk in 2011 in een multifunctioneel centrum. De gemeente Groningen vormde De Puddingfabriek in 2006 om in een bedrijvenverzamel pand. De kunst bestaat erin oude gebouwen een gepaste rol als hefboom in de ontwikkeling van de gemeenschap te geven. ‘Tijdelijk gebruik’ is een uitstekend instrument om die mogelijkheden en noden in de ‘tussentijd’ te onderzoeken.

De doelstellingen ‘Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland door investeringen en samenwerking’ van het Europees LEADER-programma lijken me potenties in te houden. Een Plaatselijke Groep (PG) van private en publieke actoren, werkzaam in diverse sectoren, dient een lokale ontwikkelingsstrategie uit te werken, en bottom-upprojecten daarin een plaats te geven. De participanten worden begeleid door de provincies en kunnen focussen op plattelandsbeleving, multifunctioneel ruimtegebruik (binnen en buiten), plattelandsarmoede en functionele wegverbindingen.

LEADER streeft naar geïntegreerd herstel van plattelandskwaliteiten: wegeninfrastructuur, erfgoed, water, natuur ... Én gebouwen.

Plus est en vous, de middelen, mensen of werkwijze zijn wat mij betreft structureler en duurzamer in te zetten dan vandaag het geval is en kunnen een prefect vehikel zijn om functieverweving en hergebruik te realiseren.

Dorpsbranding, meer slagkracht

Dorpsrevitalisering kan niet zonder een goede *branding*. Het stadje Todmorden startte in 2007 een project rond lokaal voedsel, *Incredible Edible*. ‘Ongelooflijk eetbaar’ nodigde alle dorpingen uit om de vele bloemen en struiken in de publieke ruimte te vervangen door groenten en fruit. Iedereen plukt nu mee de rijpe groenten en fruit en wordt in markten en campagnes aangemoedigd om lokaal voedsel te kopen. Kinderen en jongeren leren in een opleidingscentrum groenten kweken en tuinieren. Branding helpt vele disparate bewonersinitiatieven samen te smeden tot een totaalproject, gedragen door de bevolking, als hefboom voor integrale dorpsontwikkeling.

PLEIDOOI VOOR HERDORPING¹

ARTIKEL RUIMTE #2

Filip Canfyn

Architect-schrijver

Verstandige ruimtelijke ordening kan niet zonder dorpsverdichting en -versterking, dus verdorping. Of nog beter gezegd, h erdorping.

¹ Een fragment uit Canfyn F. (2019). *Waarom ruimte, energie en mobiliteit problemen blijven*. Oud-Turnhout: Gompel en Svacina.

Plattelandsgeograaf Frans Thissen wijst er op dat wat vroeger functioneerde als ‘autonoom dorp’ nu evolueert naar wat hij ‘woondorp’ noemt. Vroeger fungeerde het dorp als een wereld op eigen benen, waar je geboren werd, opgroeide, schoolliep, winkelde, werkte en een sociaal netwerk opbouwde. Nu wordt het dorp beperkt tot een losvaste locatie van de brievenbus, in de buurt van het regionale voorzieningenaanbod. Thissen ziet dat, paradoxaal genoeg, het aantal functies in de dorpskern daalt wanneer het aantal inwoners stijgt binnen de dorpsgrenzen.

Er wordt immers niet meer gewoond in de dorpskernen maar in de verkavelingslobben tussen de dorpskernen.

De intocht van niet-participerende adreszoekers breekt niet alleen dorp en land als autonome weefsels maar heeft ook een gevaarlijk zelfdestructief karakter. Inderdaad, de groeiende vraag naar groen, rust en landelijkheid, die de ambitie van het suburbaan woongedrag moet onderbouwen, en de groeiende vraag naar goedkopere bouwgronden, die het rendement van hetzelfde suburbaan woongedrag moet uitmaken, leiden tot die slaapwijken tussen en rond dorpen, die én groen, rust en landelijkheid én goedkopere bouwgronden schaars maken. Die gevolgschaarste ondermijnt pijnlijk de opzet zelf (qua ambitie en rendement) van de kolonisering van dorp en land, zeg maar van de rurbanisatie.

Die rurbanisatie, die ruimtelijke bezetting van dorp en land voor en door wonen, verstoort dus grondig de leefbaarheid en het karakter van dorp en land. Die rurbanisatie heeft geen binding met noch respect voor het oorspronkelijke, ooit autonome weefsel, dat nu monofunctioneel vermarkt wordt als grond of vastgoed. Die gevaarlijke rurbanisatie zou best gekeerd worden. Dorpen moeten zichzelf ontwikkelen en niet louter groeien rond en tussen de oorspronkelijke dorpen.

Dorpen moeten méér worden dan een verzameling brievenbussen.

Dorpen moeten autonome woon-dorpen worden, autonoom én woon-dorp samen, waar de woonfunctie door een verdichtingsproces uitgebouwd wordt, simultaan met een lokaal voorzieningenapparaat, dat weer een bestaansreden en een inkomen krijgt én dat het dorp weer een identiteit en een karakter geeft.

Die herdorping zal maar lukken als hét dilemma tot een juiste keuze leidt: moeten de voorzieningen het woongedrag volgen of moet het woongedrag de voorzieningen volgen? Drie voorbeelden maken de relevantie van dit dilemma duidelijk.

Primo, zullen we overal riolering blijven leggen en leidingen blijven trekken, overal waar verkavelaars en andere suburbane voorvechters woningen willen bouwen of zullen we goed uitgeruste dorpskernen aanbieden en ondertussen de infrastructuur betaalbaar houden?

Secundo, zullen we basismobiliteit blijven zien als openbaar vervoer, dat overal waar we wonen, dus vooral buiten de stad en tussen de dorpen, moet beschikbaar zijn en zo dat suburbaan wonen ondersteunt of zullen we basismobiliteit toch eens bekijken als openbaar vervoer, dat de dorpskernen frequent bedient maar tevens aangevuld wordt met maatwerk voor het platteland?

Tertio, zullen we na de belbus ook nog eens de belzorg uitvinden, die verkavelingsvlaanderen overal op zijn wenken ambulante en vooral inefficiënt verzorgt of zullen we de dorpen herontdekken als centrale dragers van een zorgfunctie?

Herdorping betekent in de dorpskern weer en meer plaats maken voor wonen, voorzieningen, zorg en mobiliteit.

“

DORPSMENTALITEIT EN DORPENMENTALITEIT

ARTIKEL RUIMTE #3

Filip De Rynck

Hoogleraar bestuurskunde UGent

De vraag om een bijdrage over dorpenbeleid te schrijven, viel in mijn agenda samen met een opdracht van de Vlaamse overheid om mee een vernieuwde visie voor het Vlaamse stedenbeleid te ontwerpen.

De combinatie van de woorden dorp en stad volstaat in Vlaanderen meestal om in een bekende lading stereotypen te verzanden: stad versus dorp of platteland en allerlei varianten op dat

onderscheid, gelardeerd met een reeks adjectieven die daarmee dan worden geassocieerd, die vooral veel over de beeldvorming in het hoofd van de spreker zeggen. Rond die tweedeling ent zich dan een politiek debat dat bol staat van de retoriek, gesteund op forse stellingnames voor of tegen een en ander. Teveel geldt voor de stad, bijvoorbeeld, u kent het. We houden het bij een van die stereotypen.

Taal als een veruitwendiging van beelden en discoursen: dat geldt zeker voor deze thematiek. Welke beelden zien wij als we het over 'dorpenbeleid' hebben?

In de Vlaamse stadstaat of nevelstad met haar unieke verspreide verstedelijking blijkt die dichotomie alvast niet relevant voor een zinvolle discussie over dorpenbeleid. Met een geromantiseerde Asterix-achtige inkleuring van het begrip dorp dat moedig standhoudt tegen een voor de rest steeds meer vreemde stedelijke wereld, komen we in die nevelstad alvast niet ver.

Een dorp is geen eiland, om meerdere redenen. Er zijn in dat Vlaamse stedelijke landschap veel plekken en locaties met verschillende plaatsgebonden kenmerken en die zijn vooral heel nauw met elkaar verbonden in een dicht netwerk binnen een reeks maatschappelijke functies. Sommige plekken, zoals Roeselare of Turnhout, noemen wij dan wel 'stad' terwijl

dat in andere landen een goed uit de kluiten gewassen dorp zou zijn. Sommige delen van Gent, Antwerpen of Brussel noemen we dan een 'wijk', terwijl we die evengoed dorpen zouden kunnen noemen. In grote delen van Vlaanderen zijn dorpen verdichte plekken in de suburbaniteit maar sommige stadsdelen zijn dat evenzeer, op een ruimtelijk continuüm met veel grijze zones en onbestemde overgangen. In de uiterste grenszones van Vlaanderen zijn er dan nog gebieden waarvoor we beschroomd en aarzelend het woord 'platteland' gebruiken, meer om onszelf moed in te spreken. En ook daar zijn dorpen deel van het stedelijke gebied, waarmee zij voor werk, onderwijs, voorzieningen ... intens verbonden zijn en steeds op een afstand liggen waarvoor in het buitenland niet eens het woord 'afstand' bestaat en eerder over variaties van nabijheid sprake zal zijn. Zoals een Amerikaanse collega dat ooit verwoordde, toen we aan de kust waren verzeild: 'Ik wist niet dat Brussel een strand had.'

Een dorp is geen eiland. Dat is het ook al niet omdat de demografische samenstelling van veel dorpen in de laatste decennia vaak zeer ingrijpend is veranderd. De uitwaaiering van de stedelijkheid slaat in veel dorpen neer en verandert die ingrijpend, ook de dorpsmentaliteit. Er is veel meer wijziging van bevolking dan vaak wordt aangenomen en nieuwkomers vestigen zich vanuit een mix van

motieven in dorpen. Vaak zijn ze de eersten om een actiegroep op te richten die klaagt over lawaai en vervuiling veroorzaakt door de landbouw, de eertijds natuurlijke gangmaker en bondgenoot van het dorp. Wonen in een dorp maar met een stedelijke mentaliteit, ook al hoort het er bij om dat laatste te ontkennen.

Een dorp is geen eiland omdat het maatschappelijke profiel van de verschillende plekken in die verdichte verstedelijkte ruimte tot een sortering van soorten plaatsen leidt, die verschillende functies vervullen.

We hebben wel een regionaal perspectief nodig om die functies te zien en daarom moet een dorpenbeleid per definitie gebiedsgericht zijn en vanuit een bovenlokaal perspectief worden gevoed. Frans Thissen, Niek De Roo en Sofie Vandelannoote hebben daar eertijds in de Westhoek de basis voor gelegd.

Neem nu die Westhoek: 102 woonkernen. Wie nu in de dorpen van de Westhoek komt, ziet op veel plaatsen een fraaiere woonkern, met klinkers, kunstige toebehoren en vernieuwde publieke infrastructuur. Het zichtbare resultaat van een jarenlang volgehouden dorpenbeleid gesteund op leefbaarheidsprogramma's, in een mix van inspanningen van de lokale besturen, provinciebestuur en de VLM. Europese middelen hebben hier tijdelijk voor een versnelling en versterking

gezorgd door actoren die vanuit een gebiedsgericht perspectief lokale projecten hebben gestimuleerd en grotendeels gefinancierd. Gebiedsgericht en bovenlokaal bedacht, zeer lokaal gerealiseerd. In sommige dorpen tegen de Franse grens is de publieke ruimte dan wel sterk verbeterd maar is de private ruimte gedegradeerd. Je ziet het verval in veel grote leegstaande panden van voormalige kleinhandelaars. Achter de gevels hoopt de armoede zich op en wordt ze versterkt door vervoersarmoede. De panden zijn goedkoop en daarom stranden nogal wat mensen daar in die verfrommelde grenszone. Slechts een boogschuit verder, in dorpen zoals Watou en Beauvoorde, is het tijdens de zomermaanden op de koppen lopen. De toevloed van vooral Nederlandse toeristen is de laatste jaren sterk gestegen, in het zog van langlopende kunstmanifestaties.

Dat trekt schoon volk aan, meestal al wat op gevorderde leeftijd, dat zich een dure renovatie van grote panden kan veroorloven en dat het dorp als een nieuw leven omarmt en bekijkt als een permanente uitvalsbasis naar de stad. In andere dorpen, zoals Dikkebus of Zillebeke in de omgeving van Ieper of de dorpen aan de oostelijke zijde van de Westhoek, tegen Roeselare, is de dorpskern verdrongen door een gordel van nieuwe woonwijken. Het is er overdag zeer rustig en 's avonds trouwens ook. Er staan meestal twee auto's op de oprit.

Al die dorpen hebben een profiel dat deel uitmaakt van een regionale sortering van soorten functies en publieke waarden. Op vele verschillende manieren zijn al deze dorpen deel van een stedelijke omgeving die voor een belangrijk deel mee hun functies bepaalt. De dorpen zijn verschillende knooppunten binnen de regionale woonmarkten. Sluipenderwijs is er zo van impliciet beleid sprake: sommige dorpen groeien uit hun voegen, andere krimpen en verouderen in snel tempo, nog andere worden open recreatieparken. De agenda voor kernversterking en verdichting, gekoppeld aan goede ontsluiting en bereikbaarheid, duwt nog meer naar de noodzaak om vanuit een regionaal perspectief van verspreide verstedelijking keuzes te maken.

Dat gaat evenzeer over de betaalbaarheid, efficiëntie en organiseerbaarheid van de zorg in de onmiddellijke leefomgeving; de levensvatbaarheid voor de schaarse kleinhandel die nog overblijft.

In sommige regio's zijn deze oefeningen (kernselectie) aarzelend aan de gang.

De kern van het dorpenbeleid in een streek zoals de Westhoek is toch vooral een beleid voor ruimtelijke kwaliteit. Dorpenbeleid zit op het snijpunt van landbouw, ruimtegebruik, keuze van woontypes en

beeldkwaliteit. Veel gemeenten in gebieden met nog open ruimte, zitten steeds meer op hun tandvles en zijn niet in staat om hiermee kwaliteitsvol om te gaan. De inzichten inzake ruimtelijke kwaliteit, nieuwe vormen van wonen, de rol van ontwerpend onderzoek en van architectuur, een beleid gericht op landschappelijke kwaliteit en beeldvorming: al die ontwikkelingen die de kern vormen van het dorpenbeleid gaan de capaciteit van de kleine gemeenten ver te boven. Met dorpsmentaliteit bouwen we niet aan een dorpenbeleid. Op de kleine schaal van dorpen werken, met een dorpenmentaliteit gericht op kwaliteit, vergt steeds meer een grotere schaal.

HET VIRTUELE DORPSPLEIN

ARTIKEL RUIMTE #4

Maarten Gheysen

Doctoraatsonderzoeker aan KU
Leuven-Faculteit/Departement
Architectuur

Hans Leinfelder

Docent en onderzoeker aan
KU Leuven-Faculteit/Departement
Architectuur

Hét centrum wordt een van de vele schakels

In 2003 stelt Van der Ploeg¹ dat de landbouwer waarop het Europese en Nederlandse landbouwbeleid zich ent, niet bestaat. Deze landbouwer is een virtuele constructie van beleidsmakers die veraf staat van dé boer met de voeten in de aarde.

¹ Van der Ploeg, J. D. (2003). *The virtual farmer. Past, present and future of the Dutch peasantry*. Assen: Royal van Gorcum.

Bijgevolg ontwricht het beleid de landbouwbedrijfsvoering door onrealistische regelgeving en financiering.

Het is opvallend hoe zo'n 'virtuele constructie' ook de beeldspraak en het beleid kenmerkt voor publieke ruimte in Vlaamse dorpen. Het 'plein' wordt telkens opnieuw gezien als 'de' centrale ruimte in het dorp, de plek voor ontmoeting, en wordt ook zo gesubsidieerd. Met middelen voor plattelandsontwikkeling en doortochten van gewestwegen worden pleinen en straten heraangelegd als ontmoetingsruimtes met zitbanken en luifels. Frappant is de overwegend stedelijke typologie, met grote oppervlakken in dure natuursteen.

Dorpspleinen blijken in werkelijkheid nog nauwelijks gebruikt.

Een 10-uren-observatie van vier pleinen onthulde een opmerkelijke afwezigheid van gebruikers.

Dit resultaat kreeg bevestiging via een bevraging van 150 inwoners van het dorp². Terwijl het dorpsplein nauwelijks nog een plaats heeft in het publieke leven van bewoners, toont de bevraging een rijkdom aan andere plekken die schakels vormen

2 Gheysen, M., Van Daele, E. & Scheerlinck, K. (forthcoming 2019). Collective spaces in the peri-urban condition: opposing oppositions in All City/All Land. In: Reicher, C. & Kaiser, F. (eds.). *Reclaiming Public Space Through Intercultural Dialogue*. LIT Verlag, Berlijn.

figuur 1: Observatie op uurbasis van het dorpsplein van Bavikhove. (Gheysen, 2016)

figuur 2: Wekelijkse warming-up aan Anzegem station. (Gheysen, 2016)

in een divers netwerk van plaatsen in de verspreide Vlaamse stedelijkheid. Bewoners van de nevelstad verzamelen op parkings voor een wekelijkse loopronde, aan de ingang van scholen, voor een barbecue in een kanaalberm ... En steeds minder op de centrale plek die het dorpsplein ooit was. Borret³ en Devoldere⁴ wezen er rond 2000 reeds op dat vaak 'banale' dagelijkse ruimten deel werden van de publieke ruimte.

In het verleden manifesteerden kerk, staat en handel zich fysiek in de publieke ruimte via kerk-, gemeente- of dorpspleinen als centra van op zichzelf gerichte dorpsgemeenschappen. Door secularisering, bestuurlijke schaalvergroting en verknoping van netwerken, verschuiven de centra van macht zich weg van het dorpsplein. Wat achterblijft, is een leeg plein, eerst in gebruik als parking en nu steeds meer ingevuld vanuit een (nostalgisch) verlangen naar ontmoeting.

3 Borret, K. (2001). Over domeinen, het publieke, het private en het collectieve. *Oase*, 54, p. 50-61.

4 Devoldere, S. (2002). Nieuwstedelijke referentiepunten in het (post)suburbane landschap. *Ruimte & Planning*, 22 (3), p. 245-260.

Burgers bepalen zelf de publieke ruimte

Publieke ruimte beperkt zich ook niet meer tot plaatsen die in overheidshanden zijn. Terwijl overheden, en bij uitbreiding ook studie bureaus en ontwerpers, vooral het ‘dorpsplein’ blijven ontwerpen voor publiek gebruik, maken burgers in de realiteit allerlei plaatsen publiek: ze ontmoeten er, ze consumeren er, ze uiten er hun mening. Kortom, deze plekken structureren op een duurzame manier het dagelijkse leven van hun gebruikers en maken deel uit van hun collectief geheugen.

Burgers claimen deze plekken op uiteenlopende manieren, van een eenvoudige jaarlijkse picknick tot een ambitieus burgerinitiatief. Dit gebeurt vaak los van eigendomstitel, juridisch of planologisch statuut. Door grondeigenaren te betrekken, blijkt het op verschillende plekken trouwens steeds beter te lukken om private ruimten voor publiek belang te delen. Onderzoek van Vlaamse burgerinitiatieven⁵ toont dat vooral de constructieve ingesteldheid deuren opent voor zulke ‘commons’.

---

5 Leinfelder, H., Claeys, M. & Vandenput, B. (2016). Zorgende zorro's, burgerinitiatieven in de Vlaamse open ruimte doorgelicht. *Ruimte*, 8 (29), p. 64-69.

figuur 3: Pop-up terras in de smalle ruimte tussen vangrail en kanaal in Beernem. (Gheysen, 2018)

De ‘banale’ dagelijkse ruimten worden echter door overheden nog onvoldoende ‘gelezen’ als publieke ruimte. Voor de gebruikers vormen ze echter wel de nieuwe referentiepunten. In 2007 pleitte Leinfelder⁶ om ook de gefragmenteerde Vlaamse open ruimte, buiten de dorpen, op te vatten als ‘gedeelde’ ruimte. Hierbij moet de open ruimte niet het uitzicht krijgen van een stadspark, maar wordt ze best vanuit eenzelfde logica ingericht. De gewenste graad van publiek karakter bepaalt het te realiseren programma aan formele tekens die overheden moeten toevoegen: gaat het over één zitbank waarop de ommetjesmaker ’s avonds kan rusten met zicht op de oogstende landbouwer, of over een trage weg die het de weekendwandelaar mogelijk maakt om aan te takken op een verder gelegen netwerk, of een verdeelpunt voor korteketenvoedsel dat stedelingen aantrekt? Met doordachte toevoegingen verduidelijken overheden aan burgers de marges voor toe-eigening van deze ruimten.

Gedeeld belang

Het zal bovendien deze open, gedeelde ruimte zijn die mee een antwoord moet bieden op de grote collectieve uitdagingen waarmee de samenleving wordt geconfronteerd, zoals klimaatverandering, vergrijzing, sociale inclusie, mobiliteit en energie. Door noodzakelijke wateropslag landschappelijk in te richten, door toegangswegen naar installaties voor hernieuwbare energie in te passen in een groter tragewegennetwerk, door kleinschalige velden in te zaaien met exotische keukenkruiden ... ontstaan mogelijkheden om collectief (mede) gebruik van de ruimte te faciliteren. Dit is allesbehalve nieuw! In het verleden vormden rioleringswerken en de aanleg van verkeersveilige doortochten de aanleiding voor de heraanleg van straten en pleinen.

De uitdagingen vandaag zijn nog talrijker en diverser. Waarop wachten we nog?

---

6 Leinfelder, H. (2007). *Open ruimte als publieke ruimte*. Gent: Academia Press.

INTERVIEWSESSIE #2

Inspiratie en begeleiding voor je dorp

Innovatiepunt

voor gemeenten en dorpen

INTERVIEWSESSIE **RUIMTE**

RUIMTE VOOR IDENTITEIT

KERNVERSTERKING EN NIEUWE WOONVORMEN IN HET DORP

Tijdens het debat rond het thema 'ruimte', buigt een panel van stedenbouwkundigen, trajectbegeleiders en lokale politici zich over de Vlaamse dorpsruimte zoals die er in 2019 bijligt, om zich vervolgens te beraden over strategieën om het dorp van de toekomst vandaag al vorm te geven. Een bijwijlen erg geanimeerde discussie waarin termen als 'ontwikkelaars', 'verdichting', 'participatie', 'identiteit' en 'nieuwe woonvormen' over en weer schieten.

Verslaggever: [Koen Raeymaekers](#)

Peggy Totté (moderator)

'Ik ben architect-stedenbouwkundige. Ik werk voor *Architectuurwijzer* rond nieuwe woonvormen en collectief wonen. Ik heb de voorbije jaren voor de Vlaamse Vereniging voor Ruimte & Planning masterclasses kernversterking georganiseerd.'

Tessy Gorris

'Ik werk als landschapsarchitect-stedenbouwkundige voor de dienst planning & ontwikkeling van de *gemeente Heist-op-den-Berg*. We zijn een kleinstedelijk gebied, met elf dorpen. Qua ruimtelijk beleid zetten we specifiek in op drie kerkdorpen waar het project 'Veerkrachtige dorpen' loopt. We gaan daar participatief te werk, samen met de dorpsbewoners, het Innovatiesteunpunt en de provincie.'

Simon De Boeck

'Ik kom uit de *gemeente Gooik* en ben opgeleid als ingenieur-architect. In het gemeentebestuur ben ik schepen voor Openbare Werken, Landbouw en Milieu. Ik was deeltijds ook actief op het kabinet van de voormalige minister van Omgeving, Natuur en Landbouw als raadgever ruimtelijke ordening. In Gooik hebben we vijf deelgemeenten, die we proberen levendig te houden door er de nodige aandacht te besteden aan activiteiten en infrastructuur.'

An Vandeplass

'Ik ben actief als ruimtelijk planner bij de *intercommunale IOK*, die 29 gemeenten in de Zuiderkempen groepeert. Vanuit het perspectief van kwaliteitsbewaking voer ik onderhandelingen met ontwikkelaars. We hebben in 2015 een kwaliteitskamer opgericht om de verdichtingskwaliteit in de dorpen te ondersteunen.'

Davy Sterkens

'Ik werk voor het *Innovatiesteunpunt* als consulent plattelandontwikkeling. Van opleiding ben ik ruimtelijk planner, communicatiewetenschapper en sociaal werker. Ik volg binnen het Innovatiesteunpunt vooral de participatieve trajecten op die een ruimtelijke invalshoek hebben – o.a. Veerkrachtige dorpen.'

Als iemand een project komt voorstellen, stel dan de vraag wat dat kwalitatief voor het dorp betekent.

[Simon]

Simon De Boeck

Verdichting ja, verdichting nee?

PEGGY Ik leg als leidraad voor dit gesprek twee vragen voor. Een eerste: hoe kunnen dorpen groeien zonder hun karakter te verliezen? Dat gaat onder meer over de herbestemming van gebouwen, tot over onderhandelingen met projectontwikkelaars en appartementsbouw. Tweede vraag: hoe kunnen we de talrijke ruimtelijke claims invullen, terwijl onze ruimte beperkt is. Ik denk bijvoorbeeld aan de auto, die in vele dorpen onmisbaar is. En dan is er ook de open ruimte, de roep om meer verblijfsruimte.

Tessy, 'dorpen laten groeien' – gaat dat op voor alle dorpen? En lijkt jullie dat zinvol? Hoe zit het met de kerkdorpen in Heist?

TESSY Wel, enerzijds heb je het stedelijk gebied, met zijn exponentiële groei. Anderzijds heb je de omliggende kerkdorpen, waarvan er een aantal een stationsontsluiting hebben. Moet je daarom de dorpen die die ontsluiting *niet* hebben, laten doodbloeden? Uiteraard niet. Ze moeten klaargestoomd worden om nieuwe tendensen te kunnen opvangen. Elk van die kerkdorpen heeft zijn eigen karakter. Dat karakter zal de groeistrategie mee bepalen: op sommige punten betekent dat verdichten, op andere ruimte teruggeven aan de natuur.

PEGGY **Wanneer je op één grondgebied een sterke kern hebt waar je mag verdichten, is het dus verantwoord een beleid te voeren – dat politiek vaak erg moeilijk ligt – waarbij je de andere dorpen niet te sterk laat groeien maar voor bepaalde voorzieningen laat afstemmen op het centrumdorp?**

Er zou in elk
ontwikkelingstraject
een evaluatie-
mogelijkheid moeten
zitten waardoor je
uit je fouten kan leren.

[Tessy]

Tessy Gorris

TESSY

Jazeker. Je dient als gemeente erop toe te zien dat die dorpen met elkaar in dialoog treden. De komende legislatuur moet inzetten op een scenario waarin het voor alle partijen een win-winsituatie wordt. Dit gezegd zijnde, gebeurt die 'groei' in ons kleinstedelijk gebied meestal op de verkeerde, 'gemakkelijke' plekken. Ook in de kerkdorpen is dat het geval. We hebben er dan ook voor gekozen een RUP 'perimeter meergezinswoningen' te maken, dat bepaalt waar die woningen mogen komen, en waar niet. Volgens ons zit er in de randen van het kerngebied nog zoveel potentieel, dat de verdichting eerst dáár moet komen.

PEGGY

Simon, hoe zit het bij jullie in Gooik? Daar is een masterplan opgesteld door het Gentse ontwerp bureau Maat-ontwerpers?

SIMON

Ons ontwikkelingsverhaal heeft twee zijden. Zo kregen we onlangs een ontwikkelaar op bezoek met voorstellen voor een woonuitbreidingsgebied in onze gemeente. 'Je kan daar 200 à 300 woningen realiseren, wat extra input en overlevingskansen biedt voor de noodlijdende plaatselijke handel', luidde zijn argument.

Anderzijds vragen de mensen uit het dorp ons alles te bevriezen, om Gooik landelijk en klein te houden. Wij zitten als bestuur tussen die twee vuren.

We moeten er tegelijkertijd voor zorgen dat de normale bevolkingsgroei – o.a. kinderen van dorpsbewoners die een huis zoeken, verdunde gezinnen door echtscheiding – wordt opgevangen. De vraag is: 'Hoe?' In het centrum van Gooik hadden we een woonuitbreidingsgebied voor een dertigtal woningen. In de wedstrijd die door de Vlaams Bouwmeester georganiseerd was, adviseerden alle deelnemers unaniem dat we die

woonwijk daar best niet bouwden: de open ruimte vlakbij het centrum moesten we open laten. De koeien kunnen zo tot in het centrum grazen. Het winnende ontwerp van Maat stelde bovendien voor puntsgewijs, op strategische plaatsen, te verdichten. Uit hun oefening bleek dat we binnen de kern gemakkelijk tachtig à negentig bijkomende woningen kunnen realiseren, zonder die hectaren uitbreidingsgebied aan te snijden. We hebben hun advies opgevolgd en zetten nu in op die kleine strategische projecten.

Anderzijds voelen we de kritiek en ongerustheid van de bewoners: ‘Jullie gaan toch niet beginnen met appartementisering?’ Nochtans komt iedereen die een stukje grond heeft nu bij de gemeente aankloppen met de vraag: ‘Op mijn grond stonden x-aantal woningen. Hoeveel kan ik er nu uitkrijgen?’ Mensen die zelf ontwikkelen willen er duidelijk een financieel rendement uithalen, terwijl de buurtbewoners daar net tegenin gaan. Daar moeten we constant een evenwicht in zoeken. We zetten vooral in op ‘zachte’ ontwikkeling om de groei op te vangen, liefst binnen de bestaande woonruimte, en niet in *greenfields*. En dan is het vooral kwestie om die verdichting op een kwalitatieve manier te realiseren, om niet tot de perceptie van ‘appartementisering’ te komen.

PEGGY **Het sterke aan het Gooikse masterplan was dat er een woontypologie werd voorgesteld die wel voor verdichting zorgde maar tegelijkertijd zich ook aanpaste aan het dorp, met een verwijzing naar de lokale hoeves.**

SIMON Maat onderzocht wat ‘Gooik’ eigenlijk was en ging van daaruit ontwerpen. Ze reikten een aantal prototypes aan, zoals bijvoorbeeld de vierkantshoeve: hoe kan je daarmee omgaan, hoe kan je die opsplitsen? Ze vertrokken ook vanuit de talrijke hoevewoningen in de streek, met twee à drie vleugels waar je makkelijk een paar woningen kan aanhaken, zodat je een gemeenschappelijk binnenerf krijgt. Zo hebben ze een viertal types van mogelijke ontwikkelingen gemaakt, telkens met twee, drie varianten. Maar ook met de boodschap: ‘Als er wordt gebouwd op een bepaalde plek, moet dat op maat van die plek gebeuren.’

PEGGY **An, vertel eens wat meer over jullie kwaliteitskamer? Is het mogelijk om vanuit die kamer mee een gedifferentieerd beleid te voeren, als het op verdichting en ontwikkeling aankomt?**

Waar de Vlaamse overheid vroeger voor elk BPA naar de gemeenten trok om ze te adviseren, zit je vandaag met het gevoel: waar is die Vlaamse overheid?

[Peggy]

AN We hadden al een expert voor architectuur en grote projecten, en een landschapsarchitect. Nu komt er een derde expert bij die overkoepelend denkt, vanuit de optiek van verdichting. Daardoor kunnen we onze visie versterken en laten doorstromen naar de gemeenten. En dat is nodig. Heel wat dorpen blijven met dat verdichtingsvraagstuk worstelen. Grootschalige projecten worden er vergund als een administratieve aangelegenheid, alsof het over de vergunningsaanvraag voor een woning gaat. Terwijl verdichting veel meer aandacht voor kwaliteit vraagt – niet alleen voor de bebouwing maar ook voor de open ruimte. Mijn indruk is dat ontwikkelaars stilaan doorhebben dat ze meer moeten inzetten op kwaliteit.

Ze merken dat hun standaardprojecten niet meer zo vlot verkopen. Mensen van allerlei generaties zijn blijklaar voor een nieuwe manier van wonen. Bij de gemeenten zijn er besturen die mee zijn in dat verhaal, andere willen gewoon overal blijven verdichten.

In onze kwaliteitskamer merken we daarbij dat steeds dezelfde vragen/aandachtspunten in projecten naar voren komen. We gaan nu een jaarlijkse studiedag organiseren om voorbeeldprojecten te tonen. Noem het maar kennisopbouw voor de gemeenten.

PEGGY **Voor die kennisopbouw vind ik het belangrijk dat er een extra laag boven de gemeenten komt. Waar vroeger de Vlaamse overheid voor elk BPA naar de gemeenten trok om ze te adviseren, zit je vandaag met het gevoel: 'Waar is die Vlaamse overheid?' Je voelt ze bijna niet meer. Vandaag wordt vanop Vlaams niveau veel autonomie doorgeschoven naar de gemeenten. Grotere gemeenten kunnen dat misschien aan omdat ze kunnen terugvallen op een behoorlijke administratie, maar soms zit er maar één ambtenaar, die het allemaal maar moet behappen en in zijn eentje de 'betonstop' moet proberen te realiseren.**

An Vandeplas

Mensen van
allerlei generaties
zijn blijkbaar klaar
voor een nieuwe
manier van wonen.

[An]

SIMON Die situatie herken ik perfect. Wij hebben in Gooik één stedenbouwkundige ambtenaar, die adviezen en vergunningen opmaakt. Af en toe stellen wij ons de vraag: ‘Klopt dat eigenlijk wel allemaal, moeten we een en ander niet eens breder bekijken?’ Op zulke momenten missen we een toetssteen.

AN Om die geïsoleerde blik te doorbreken, maken we met de kwaliteitskamer overkoepelende kwaliteitskaarten van ons hele intercommunale grondgebied – een GIS-kaart, met een groenblauwe structuur- en erfgoedlaag onder. De kaart zal voortdurend geactualiseerd worden: elk nieuw project met een positieve beoordeling komt er op, zodat er links tussen projecten zichtbaar worden. Daardoor kunnen we de relaties tussen allerhande paden en groenstructuur leggen. Van sommige gemeenten kregen we op een jaar tijd aanvragen voor tien belangrijke projecten – met telkens wel een verplicht aandeel groen, trage verbindingen, enzovoorts. Op den duur verlies je het overzicht op de links die gelegd worden tussen die projecten, en ook overkoepelend, met andere gemeenten. We willen dit jaar eveneens werk maken van een draaiboek voor de gemeenten – een stappenplan dat ontwikkelaars moeten volgen: wanneer ze naar de kwaliteitskamer komen, wanneer ze voorbesprekingen voeren ... Hoewel gemeenten dat vandaag juridisch niet kunnen afdwingen, geven ze met zo’n draaiboek ontwikkelaars een leidraad mee en kunnen ze hen laten kennismaken met de visie waaraan hun project moet beantwoorden. Er zijn jammer genoeg nog steeds ontwikkelaars die helemaal niet meegaan in die voorbesprekingen en de contacten met de kwaliteits-

Peggy Totté

Ontwikkelaars zouden
bereid moeten zijn
meer te spenderen
aan architectuur.

[Peggy]

kamer. Zij dienen iets in, krijgen geen vergunning, maar gaan in beroep en krijgen uiteindelijk wel hun vergunning.

DAVY

Vanuit mijn rol bij ontwikkelingstrajecten, zit ik vaak tussen de bewoners, de gemeente en de ontwikkelaars in. Tijdens die trajecten komen er vaak conflicten naar boven. Enerzijds heb je mensen die erg behoudsgezind zijn, die het karakter en de identiteit van hun dorp zien veranderen door projecten die zijzelf niet passend vinden – zoals de vermelde appartementisering – en die ze terugkaatsen naar het beleid: ‘Hoe kan het dat jullie die zaken hier toelaten?’ Anderzijds merk je, vaak bij dezelfde mensen, de nood om in bijkomende woongelegenheden te blijven voorzien. Iedereen wil graag zijn kinderen in de buurt houden, en dan nog liefst in een verkavelingscontext. Gelukkig zijn er gemeenten die met die bekommernis op een kwalitatieve manier aan de slag gaan en niet zomaar aan ongebreidelde kernversterking doen. Want dat leidt tot gemeenschappen en dorpen waar niemand zijn plek nog vindt.

TESSY

Wij ontmoeten vaak inwoners die geboren en getogen zijn in een dorp maar er zich niet meer thuis voelen. Er zijn nochtans maar weinig ruimtelijke instrumenten die aandacht besteden aan dat aspect. Die vervreemding heeft vaak te maken met emoties. En ‘emotionele’ elementen in een dorp zijn heus niet alleen het beschermde erfgoed, maar ook kleine, onopvallende plekjes die mensen een ‘thuisgevoel’ geven. Verdichtingsprojecten vallen op dat vlak vaak niet zo positief uit. Er zou in elk ontwikkelingstraject een terugkijkmoment, een evaluatiemogelijkheid moeten zitten waardoor je uit begane fouten kan leren ...

PEGGY

In sommige dorpen – bijvoorbeeld Wuustwezel – heeft de gemeente op een bepaald moment een stand van zaken gemaakt van alles wat er gebouwd werd en wat er in de pijplijn zat voor de volgende tien jaar. Wat er zou gebouwd worden, oversteeg drie à vier keer de lokale behoeften.

AN

In de kwaliteitskamer merken we eenzelfde trend: we moeten sinds 2018 nóg meer op de rem gaan staan. Het wordt een echte bouw-escalatie. Bijvoorbeeld in Blauwberg, een gehucht van Herselt. Rond het dorpsplein liggen daar percelen van zo'n duizend vierkante meter met één woning. Er kwam een aanvraag voor de bouw van elf appartementen, ter vervanging van één woning. Bij de eerste aanvraag denk je: 'Dit ene project kan het plein wel aan.' Nu liggen er plots nóg eens vijf aanvragen voor dezelfde locatie. Dat betekent een verveelvoudiging van woningen, bewoners, auto's, een heleboel achtertuinen en groenelementen die verloren gaan – niet te verwaarlozen, in termen van het huidige klimaatdebat. Daarom leggen we nu sterk de nadruk op de voorwaarde dat nieuwe projecten voor nieuwe tuinen moeten zorgen. En die nieuwe tuin moet even groot zijn als de voorgaande – mét de nodige bomen en hagen. Het zijn immers die kleine dingen – de doorkijken naar achtertuinen e.d. – die de schaal van je straat bepalen en een dorp maken tot wat het is.

Er zou in elk ontwikkelingstraject een terugkijkmoment, een evaluatiemogelijkheid moeten zitten waardoor je uit begane fouten kan leren ...

[Tessy]

Dorpen: een kwestie van 'karakter'

PEGGY **Nu komt het karakter van het dorp aan bod. Het gaat hier niet enkel om de kerk en het parochiehuis, maar ook om de landschappelijke dimensie. Vaak is dat de reden waarom mensen ergens graag wonen. Ik sta er soms zelf versteld van hoe snel je dat kan kwijtraken. Als één huis wordt opgedeeld in twee, krijg je ook twee opritten, twee auto's, en 'het' is weg.**

TESSY De 'aanshangsels' van verdichtingsoperaties spelen een negatieve rol. Bij het opsplitsen van een gezinswoning komen er garageboxen, tuinhuisen, terrassen en andere verhardingen bij. Die gaan in conflict met het achterliggende landschap. Het gaat ook over de detailleringsgraad, de aandacht voor bestaande elementen. Daarom focussen we in Booischot voortaan op kleine elementen van oudere woningen – zoals raambogen en bepaalde kleurschakeringen in gevels. Zulke dingen kan je meenemen in grootschaliger projecten om tot een coherente detailuitwerking en fijnmazigheid te komen.

PEGGY **'Dorpsarchitectuur' kan je zoiets noemen. Het is niet gemakkelijk om zoiets te behouden.**

TESSY De klassieke instrumenten schenken geen aandacht aan dergelijke elementen. Wij willen in onze zorg voor beeldkwaliteit nog een stapje verder gaan door in dialoog te treden met de bewoners. Dat zorgde voor een boeiende wisselwerking tussen de gemeentelijke expertise, de deskundigheid van het studiebureau en de lokale expertise van de bewoners. Je kan dan bepaalde richtlijnen of aandachtspunten oplijsten en die doorspelen aan ontwikkelaars. Aan zo'n concreet werkdocument hebben promotoren veel meer dan aan een algemene visie.

DAVY Wie geen aandacht besteedt aan dorpsidentiteit maakt kennis met de kwalijke gevolgen en ik spreek uit ervaring. In kleinere dorpen waar nieuw wordt gebouwd, heeft die veronachtzaming een impact op de gemeenschapsdynamiek en ontstaat er onvrede. Een tweekamp tussen 'oorspronkelijke' bewoners en nieuwkomers. 'De mensen van de nieuwe verkaveling zien wij nooit', klinkt het dan. Als zoiets in het dorpscentrum gebeurt, vergroot de impact en krijg je te maken met anonieme 'blokken' in het hart van de gemeenschap.

Davy Sterkens

Iedereen wil graag zijn kinderen in de buurt houden, en dan nog liefst in een verkavelingscontext.

[Davy]

SIMON

Ik wil ingaan op het ‘auto’-aspect dat verdichting in een dorp met zich meebrengt. In een verkaveling van een hectare krijgt iedereen zijn eigen oprit en garage en zijn de auto’s mooi weggestoken. Wanneer je eenzelfde aantal woningen in de dorpskern betreft, moet je die auto’s ergens kwijttraken. In een typische configuratie van rijwoningen is het niet mogelijk om garages te maken. Tenzij je de gelijkvloerse verdieping gebruikt voor een garage maar dan krijg je een dode straat met poorten. Dat aandachtspunt hebben we meegegeven aan de ontwerpers van ons masterplan. Ze hebben een mooie oplossing bedacht: vijf parkeerstrips, net achter de huizenrijen. In plaats van individuele garageboxen krijg je een grote strook voor veertig wagens. De identieke strips vormen herkenbare langwerpige vlakken in het landschap. Je krijgt daardoor een aantal strategische uitkijkpunten over het Pajottenland, met de dorpskern in je rug. De parkeerstrips vormen het knikpunt tussen het centrum met het dorpsplein enerzijds, en de open ruimte met het wandelnetwerk anderzijds. Toeristen kunnen van hieruit de open ruimte verkennen.

Let wel: zulke ingrepen moeten op termijn gekoppeld worden aan parkeerrichtlijnen. Je kan je gemeentelijk parkeerbeleid daarbij constructief inzetten. In dit geval rekenen de appartementen of nieuwe woonvormen die geen eigen parkeerplaatsen kunnen realiseren, op onze parkeerstrips. We onderzoeken nu of we daar een verordening rond kunnen uitwerken: indien zij niet in hun eigen parkeerbehoeften kunnen voorzien en onze parkeerruimte gebruiken – waarbij je rekening moet houden met het feit dat een parkeerplaats een ontwikkelingswaarde van 5.000 à 10.000 euro heeft –, zouden zij kunnen bijdragen in het investeren in onze parkeerruimten.

Ik ben er zeker van dat er gezinnen zijn die liever niet investeren in een grote vrijstaande woning met tuin.

[An]

PEGGY

Ik denk dat we in die richting moeten gaan: een soort 'belasting' waarmee een gemeentelijk fonds voor de aanleg van parkeerruimte wordt gespijst.

AN

In de kwaliteitskamer screenen we alle projecten op hun meerwaarde voor het dorp en de omgeving. Bij grootschalige projecten kunnen we makkelijk tot belangrijke meerwaarden komen op het vlak van groen, publieke ruimte, trage wegen, kinderopvang ... Bij projecten met een beperkte omvang ligt dat moeilijker. Voor zulke gevallen wordt onderzocht of een belastingreglement mogelijk is waarbij er door de ontwikkelaar een bijdrage wordt geleverd aan een gemeenschappelijke pot voor kwalitatieve dorpsontwikkeling. Vandaag zijn bijvoorbeeld vele volledig verharde dorpspleinen ingericht als parking. In mijn voorbeeld van daarnet van het dorpsplein van Blauwberg, hebben de ontwikkelaars weinig ruimte om meerwaarde te creëren op hun eigen stuk, maar kunnen ze wel bijdragen in de heraanleg en vergroening van het plein.

Gemeenten kunnen van ons een richtlijnenpakket ontvangen om op een projectmatige manier aan kwalitatieve ontwikkeling te doen. Want de verandering zal via projecten moeten gebeuren, niet via een algemene planning. En we moeten zeker niet wachten op instrumenten van Vlaanderen of de provincie.

SIMON

Tijdens een inspiratiebezoek in Kopenhagen heb ik Torbon Gleesborg, de directeur ruimtelijke ordening, ontmoet. Hij vertelde dat hun standaardvraag aan kandidaat-ontwikkelaars luidt: *'What's in it for the city?'* Elk gerealiseerd gebouw betekent automatisch een negatief voor de stad (de gevel, de opgeofferde publieke ruimte ...). We kunnen onze gemeentelijke stedenbouwkundigen eenzelfde reflex meegeven.

‘Emotionele’ elementen in een dorp zijn heus niet alleen het beschermde erfgoed, dat zijn ook kleine, onopvallende plekje die mensen een ‘thuisgevoel’ geven.

[Tessy]

Als iemand een project komt voorstellen, stel dan onmiddellijk de vraag wat dat kwalitatief voor het dorp betekent. Ook het systeem van stedenbouwkundige lasten - de vraag of je financieel of in nature iets kan teruggeven aan de gemeente - is nog niet ingeburgerd.

DAVY Begeleiding en het projectmatige zijn inderdaad van essentieel belang. In Meerle-Hoogstraten hebben we zo’n traject begeleid voor een publiek-private samenwerking, een kernversterking met nieuwbouw. De gegenereerde winsten vloeiden terug naar de gemeenschap. Er werd een kerkplein heraangelegd, een schoolgebouw omgebouwd voor jeugdwerking, kinderopvang, Chiro ... Op die manier worden ontwikkelingslasten aangewend voor een win-winsituatie.

PEGGY **Twintig jaar geleden, bij de totstandkoming van het Structuurplan Vlaanderen, moest elke gemeente haar eigen structuurplan opmaken. De sturing destijds was om op planning in te zetten. Planning is nog steeds noodzakelijk, maar vandaag draait het meer rond beeldkwaliteit en identiteit. Die elementen zijn blijkbaar van cruciaal belang om het dorpskarakter te bewaren. Mijn wild idee is het volgende ... Als we nu voor alle woongebieden in Vlaanderen zouden verordenen dat je per perceel niet meer mag bouwen dan een eengezinswoning. Als je méér wil dan deze basis, wordt dat in een kwaliteitskamer beoordeeld en moet je aantonen wat de meerwaarde is voor de gemeente? Klinkt heel radicaal. Vandaag beschikken we over zo weinig drukkingsmiddelen voor kwaliteit, tenzij er een bestuur aan de macht is dat daar oren naar heeft. Bij die overtuigde besturen merk je dat ontwikkelaars de lat hoger gaan leggen – ze móéten wel. Die blinde vlek voor kwaliteit bij**

vele ontwikkelaars is te wijten aan de beperkte budgetten en het maximale rendement dat ze vooropstellen. En binnen die budgetten zitten erg beperkte budgetten voor architecten. Ontwikkelaars moeten bereid zijn meer te spenderen aan architectuur.

SIMON Anderzijds merken we wel dat ontwikkelaars meer oog hebben voor kwaliteit omdat de klant daar expliciet om vraagt. Over die vraag hebben we het trouwens nog niet gehad: ‘Is de doorsnee bouwheer gelukkig met de gestandaardiseerde bouwinvulling?’

Het is belangrijk goede alternatieve voorbeelden te tonen.

Vooralsociale bouwmaatschappijen hebben een troef, omdat zij vaak tien, twintig woningen als groepsbouw kunnen zetten. In de hoofden zit nog steeds het ideaal van de verkavelingswoning met een tuintje errond, terwijl in de realiteit de ene buur een betonplaat zet, de andere een haag, en voor je het weet zit je ingesloten in een soort bokaal. Als je dan andere projecten ziet – jammer genoeg meer in het buitenland dan hier – met geconcentreerde woonblokken met parken en speeltuinen rond, dan krijg je daar automatisch het gevoel van ‘hier zou ik eigenlijk wel kunnen wonen’. Dát moeten we hier verkocht krijgen en dan zullen de ontwikkelaars wel volgen.

TESSY Ik vrees dat we daar nog niet onmiddellijk aan toe zijn. Een bepaald deel van de dorpsbevolking is al mee met de noodzakelijkheid van verdichting, stelt de appartementisering in vraag en staat open voor alternatieve manieren van bouwen. Een heel grote groep blijft erg behoudsgezind vasthouden aan de verkavelingsgedachte. Ik merk nu wel dat er langzaam een sensibilisering op gang komt, dat je stapsgewijs aan die mentaliteitsverandering kan werken. Maar het is een proces van lange duur.

Nieuwe woonvormen

PEGGY **De woonwens in Vlaanderen gaat effectief nog grotendeels naar het huisje-boompje-beestje Maar als je ons grondgebied bekijkt, kan je alleen maar besluiten: we hebben alle huisje-boompje-beestje ondertussen gebouwd. Laat ons dus maar stoppen. Voor de nieuwe woonvormen – van appartement tot de meer experimentele vormen – geldt nu de vraag: ‘Hoe kunnen we die aantrekkelijk maken?’**

De verandering zal via projecten moeten komen, niet via een algemene planning.

[An]

Ik wil daarbij even ingaan op de vergrijzing. In het laatste rapport kleurt de kaart van Vlaanderen op dat vlak erg donker. Eigenlijk moet elk nieuwbouwappartement vanaf nu geschikt zijn voor een seniorenpubliek.

AN Promotoren hebben van die vergrijzing misbruik gemaakt. Bij ons hebben ze dertig tweeslaapkamerappartementen gebouwd voor senioren. Anderzijds zijn vele senioren die hun grote woning in het groen willen inruilen voor een compactere woning of een groot appartement met uitzicht op groen en logeermogelijkheden voor kleinkinderen. Het is niet omdat je ouder wordt, dat je een kleiner appartement wenst. In projecten moet altijd verscheidenheid zitten, die moeten bestand zijn tegen de tijd en een wisselend publiek. De kwaliteitskamer laat nu bij nieuwe projecten een aantal aangepaste appartementen voorzien, met voldoende brede gangen, rolstoeltoegankelijk. Daar kan evengoed een gezin met buggy's intrekken.

PEGGY **Er moet dus een soort van woonmobiliteit op gang komen, waarbij ouderen naar appartementen verhuizen en jonge gezinnen de eengezinswoningen kunnen betrekken? Met zo'n aanbod aan huizen-met-tuin snap ik trouwens ook wel dat gezinnen eerder voor een huis kiezen dan voor een appartement.**

AN De huidige appartementen zijn niet afgestemd op gezinnen. Ik ben er zeker van dat er gezinnen zijn die liever niet investeren in een grote vrijstaande woning met tuin. Indien er gezinsvriendelijke appartementen bestaan met een privédeel dat uitgaat op een grotere collectieve groene ruimte, zouden die er heus wel voor openstaan.

DAVY Het komt erop aan ontwikkelaars te overtuigen van de verkoopbaarheid van zo'n concept.

Planning is nog steeds noodzakelijk, maar alles wat we hier vandaag bespreken draait om beeldkwaliteit en identiteit.

[Peggy]

PEGGY Dat heeft met de prijs te maken. Er bestaan grafieken die tonen dat woningen boven een bepaald aankoopbedrag steil naar beneden gaan qua potentiële kopers. Als ontwikkelaars aan zo'n hoog rendement willen blijven bouwen, zitten ze met een probleem. Hun motivatie om kleiner te bouwen is enkel dat je die woningen kunt verkopen aan een hogere vierkantemeterprijs. Waar je tien à vijftien jaar nog een appartement van negentig vierkante meter kon kopen, is dat vandaag zeventig vierkante meter voor hetzelfde budget.

SIMON Als er voldoende collectieve ruimte is, mogen die appartementen best wat kleiner zijn. In een klassiek appartementsgebouw is er misschien vijf à tien procent gemeenschappelijke ruimte. In collectieve projecten gaat dat tot dertig à veertig procent, met in de kelder of het gelijkvloers een filmzaaltje voor de kinderen, een speeltuin, een gemeenschappelijke eetzaal voor feestjes. In dat geval heb je niet zoveel ruimte nodig in je privégedeelte.

PEGGY **Geloof me, een ontwikkelaar wil zoiets niet bouwen. Die denkt in netto-brutoverhoudingen en in het voorbeeld dat jij aanhaalt kloppen die niet meer. Het is ook heel moeilijk om zo'n project tot stand te brengen als het niet vanuit de bewoners mee gedragen wordt, want dan gaat dat filmzaaltje misschien niet werken, terwijl je er tóch voor betaald hebt. Een ontwikkelaar werkt volgens het supermarktmodel: je zet je kant-en-klare appartement in de rekken. Terwijl je bij cohousing veel meer een dialoog met de bewoner moet aangaan. Vraag is wie het initiatief neemt voor zo'n collectief project?**

SIMON De kwalitatieve woonprojecten die ik in het buitenland heb gezien, zijn inderdaad veelal opgestart vanuit een collectief van kandidaat-

bewoners, in heel uiteenlopende configuraties. Dat zijn soms erg losse verbanden die op zoek gaan naar een architect, met moeilijke processen om tot een ontwerp te komen. Ik heb er ook andere gezien die meer gestructureerd verliepen, met één ontwikkelaar die bereid was de lead te nemen, met een aantal kernbewoners.

PEGGY **Wat je nu vertelt gaat over grote verbanden tot dertig gezinnen, dat zijn avonturen die je hier onmogelijk als model kan uitrollen. Waar volgens mij in Vlaanderen wél interessante mogelijkheden liggen, zijn de wooncoöperaties die hier langzaam ontstaan. In die coöperaties krijg je een professioneel, overkoepelend beheer maar word je als bewoner/aandeelhouder sterk betrokken. Je zit dan niet langer in de rendementslogica van een projectontwikkelaar, maar in een groep die betaalbaar wil wonen en betaalt voor wat ze krijgt. En het klassieke twintig procent rendement – een logisch element in het ontwikkelaarsmodel – valt er tussenuit. Zo ontstaat er een totaal andere onderhandeling, waarbij woonkwaliteit - en niet het rendement - centraal staat.**

SIMON In Duitsland bestaan er CLT's¹ waarbij de overheid een stuk grond ter beschikking stelt of in pacht geeft voor ontwikkeling, op voorwaarde dat er met zo'n coöperatie gewerkt wordt. Ik weet nu wel niet of onze overheid zoveel gronden ter beschikking heeft, maar ik vind het een prachtig idee.

PEGGY **Het grootste probleem in Vlaanderen zit in het feit dat we te weinig een grondbeleid kunnen voeren. In steden heb je vaak nog publieke gronden, in dorpen is dat veel minder het geval. Maar daar heb je nog veel bestaand patrimonium. En die eigendommen zijn uiteraard erg interessant.**

SIMON In het centrum van Gooik staan er zo een achttal verouderde gebouwen: de pastorij, de bibliotheek, de kerk, het cultureel centrum, het gemeentehuis ... Dat zijn de karaktermakers van het dorp maar ook energieverblindende en inefficiënte gebouwen. We willen alle functies meer concentreren in een culturele en een administratieve poot. Daardoor zouden een aantal gebouwen vrijkomen. Aan de verkoop van die gebouwen kunnen we een voorwaarde verbinden om in zee te gaan met een coöperatie.

---

1 Community Land Trust

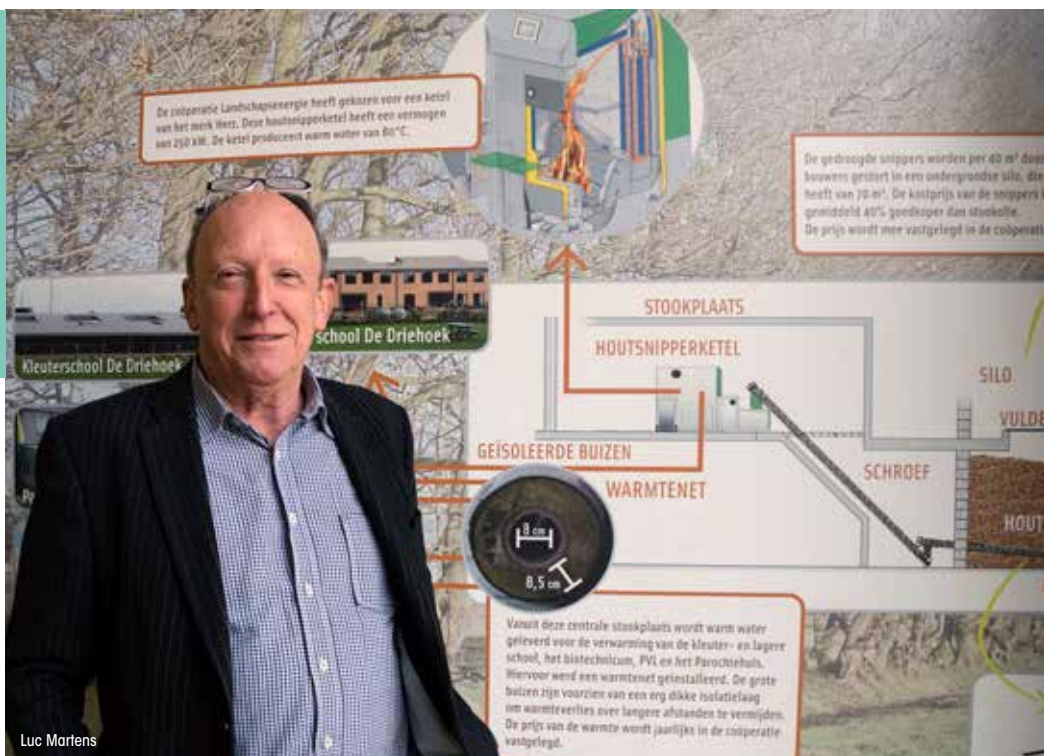
PEGGY **Schitterend idee. Als kandidaat-bewonersgroep moet je vandaag opboksen tegen projectontwikkelaars die een veel hogere prijs kunnen bieden. Daar hebben jullie als gemeente een enorme kans in handen. Jullie zouden zo'n coöperatie een jaar de tijd kunnen geven om een voorstel uit te werken en, indien dat voorstel kwaliteitsvol genoeg is, hen het goed aan de correcte marktprijs kunnen verkopen.**

SIMON **Zo'n scenario zou tevens een mooi antwoord vormen op de bewonerskritiek op de appartementisering waar ik het over had. Als zij merken dat het om een woonproject gaat waar een tiental bewoners zelf actief over nagedacht heeft, zal de aanvaarding waarschijnlijk veel groter zijn.**

PEGGY **We moeten hier jammer genoeg afronden. Allemaal bedankt voor dit gesprek!**

Een ontwikkelaar werkt volgens het supermarktmodel: je zet je kant-en-klare appartement in de rekken. Terwijl je bij cohousing veel meer een dialoog met de bewoner moet aangaan.

[Peggy]

Luc Martens

WARMTENETWERK BOCHOLT

AAN HET WOORD ...

- R** Ik verbruik jaarlijks snoeihout uit vier tot vijf kilometer houtkanten uit de omgeving. Deze versnipper ik tot brandhout voor mijn verwarmingsinstallatie, waarmee ik vijf gemeenschapsgebouwen voorzie van warmte.
- M** De gemeente kan haar snoeihout lokaal afzetten. Landbouwers valoriseren hun arbeidstijd. Gebruikers voelen zich betrokken.
- V** Mijn warmtenetwerk wordt beheerd door een coöperatie bestaande uit de gemeente, het Regionaal Landschap Lage Kempen, werkers en mijn vijf klanten (drie scholen, een centrum voor landbouwvorming, parochiezaal).

Locatie:

Bocholt-centrum, 6.095 inwoners, in gemeente Bocholt (220 inw/km², LIM)

Project:

CVBA Landschapsenergie

Initiatiefnemers:

Regionaal Landschap,
Agrobeheercentrum Eco²

Looptijd:

2013 tot nu

Financiering:

Middelen van de gemeente en Interreg

Meer info:

www.innovatiesteunpunt.be/nl/inspiratie/houtsnipperproject-baken-voor-europa

SUCCESSFACTOREN

Via het project TWECOM kreeg ik Europese subsidies toegekend. Mijn organisatoren ondertekenden een charter met het landschapsbeheer als eerste pijler en de verwarming door het warmtenetwerk als tweede. Een CVBA voert deze tweede pijler uit. Mijn succes zit in de technische en organisatorische expertise van de deelnemers. In Bocholt is er ook een goed werkende Agrobeheergroep aanwezig. Het lokale bestuur werkt bereidwillig mee. Door een subsidie van ongeveer 5 euro per ton houtsnippers krijg ik de kosten/baten

in balans (productiekost: 85 euro, verkoopprijs: 80 euro). De wijzigende aardolieprijs speelt uiteraard ook een rol in mijn succes.

IMPACT

Het warmtenetwerk vraagt jaarlijks 220 ton houtsnippers wat ongeveer 74.000 liter stookolie vervangt.

OOK GEZIEN IN ...

Duitstalige landen, de “Energie-dörfer” bv. Beckerich (GHLUX)

Buren in de collectieve voortuin van Leen en Tom

VERGROEN JE VOORTUIN BOECHOUT

AAN HET WOORD ...

- R** Ik ben gestart als initiatief om van grijze, saaie voortuinen een nieuwe, groene ontmoetingsplek te maken.
- M** Enkele gezinnen in de Molenlei gingen enthousiast aan de slag met mij in hun voortuin.
- V** Vandaag ben ik een zitplekje in de straat, een wachtruimte voor ouders aan de schoolpoort, bied ik verse kruiden aan én heb ik een boekenuitleenkastje.

Locatie:

Molenlei, 13.114 inwoners
(2018), Boechout -
636 inw/km² (ANT)

Project:

Vergroen je voortuin

Initiatiefnemers:

Innovatiesteunpunt en
Regionaal landschap
Rivierenland i.s.m.
gemeenten Boechout,
Heist-op-den-Berg, Putte en
Willebroek

Looptijd:

2017-2018

Financiering:

PDPO-programma

Meer info:

www.vergroenjevoortuin.be

SUCCEFACTOREN

Doordat ik dichtbij de mensen sta én gericht ben op een beperkte buurt, spreek ik mensen aan. Dit toonde het startmoment waarop zeker 75% van de bewoners in de straat aanwezig was. Deelnemers kunnen door mij echt een bijdrage leveren aan hun eigen, directe leefomgeving. Tal van burens gingen tijdens de vergroen je voortuin wedstrijd aan de slag met bijvoorbeeld geveltuintjes. Zo kleurt de hele buurt groen. Tot slot was de samenwerking tussen de partners een grote troef omwille van de combinatie van expertises.

IMPACT

Ik had op verschillende punten impact. Ik verhoogde namelijk de sociale cohesie zowel tijdens het proces als nu, na realisatie. Ik ben nu een blijvende ontmoetingsplek. Door de combinatie met de wedstrijd heb ik gezorgd voor een groenere, mooiere leefomgeving én dit enkel door groenere voortuinen. In die zin was ik meteen een leuke aanleiding voor mijn gemeente om op een positieve manier aan handhaving te doen. Tot slot draag ik bij aan de biodiversiteit én waterhuishouding van mijn buurt.

OOK GEZIEN IN ...

voortuin als speelplek in Wilsele en Mechelen, project van Kind en Samenleving.

Voormalige kerk krijgt nieuw leven

GEMEENTELIJKE BIB O-L-V HOESELT

AAN HET WOORD ...

- R** Ik sta nog recht en verkeer in een opperbeste staat. Mijn buitenkant is intact. Het voormalige koor wordt gebruikt voor gebedsvieringen. In een box, een metalen binding met houten constructie errond, huisvest ik de bib.
- M** Het voortbestaan van het gebouw verzekert het voortbestaan van onze parochie. De kerk en de school zijn twee 'rotsen' voor onze gemeenschap.
- V** Ik vervul nu een noodzakelijke taak, die goed past bij mijn karakter. De vroegere bibliotheek (oud schoolgebouw) wordt omgevormd tot Chirolokalen.

Locatie:

Hoeselt, 1.162 inwoners
(2017) (322 inw/km², LIM)

Project:

Gemeentelijke
bibliotheek in de kerk als
nevenbestemming

Initiatiefnemers:

Kerkfabriek Hoeselt
O-L-V Middelaars

Looptijd:

2011 - 14 augustus 2018
(officiële opening)

Financiering:

Eigen middelen, Vlaamse en
gemeentelijke subsidie

Prijzen:

Meermaals genoemd in
reportages

Meer info:

www.hoeselt.be

SUCCESSFACTOREN

Ik was één van de eerste initiatieven rond de her- en nevenbestemming van een kerk. Mijn eigenaars waren zich vroeg bewust van de problematiek. Voor de invulling van een kerkgebouw 'op de buiten' zijn er minder mogelijkheden dan voor een kerk op een meer centraler gelegen plek. De kerkfabriek ging vlot aan de slag na het ontvangen van de omzendbrief door Vlaams minister Geert Bourgeois (2011). Ik was een relatief jong gebouw, zonder beschermd statuut (kans) en zonder zondagsvieringen of pastoor (bedreiging). Bovendien zocht de gemeente Hoeselt een nieuw onderdak voor de bibliotheek.

Als voortrekker en voorbeeld kon ik rekenen op gemeentelijke en Vlaamse financiële steun.

IMPACT

Vroeger was ik altijd op slot en kwam er geen mens. Nu ben ik beter verwarmd en goed uitgerust. Vele dorpelingen, en bezoekers van de bibliotheek lopen binnen om een kaarsje te branden. Ik heb een toekomst.

OOK GEZIEN IN ...

Bocholt ...

(<http://www.herbestemmingkerken.be>)

De kinderen uit Jesseren genieten van hun nieuwe groene speelplek

PUBLIEKE GROENE SCHOOLSPEELPLAATS JESSEREN

AAN HET WOORD ...

Door mij veranderde het dorp aanzienlijk. In samenwerking met de gemeente en de lagere school 'de Letterboom' werd een publieke buurtspeelweide/schoolspeelplaats aangelegd. Daarnaast kreeg het dorpsplein een nieuwe look en een leuk ontmoetingsplekje met zitmeubilair. De buurtspeelweide en het dorpsplein werden bovendien verbonden via een wandelpad door de fruitboomgaarden.

Ook na schooltijd en in de vakantie leven kinderen en jeugdbewegingen zich uit met mijn nieuwe speelelementen in de weide.

Meer dan bij een louter klassieke herindeling van de landbouwgronden (ruilverkaveling) ging ik expliciet op zoek naar oplossingen voor bestaande dorpsnoden. In dit deelproject pakte ik de te kleine en volledig verharde speelplaats van de school aan, alsook de beperkte openbare ontmoetingsruimte voor jong en oud in de dorpskern.

Locatie:

Jesseren, 729 inwoners (2006) in gemeente Borgloon (209 inw/km², LIM)

Project:

Ruilverkaveling Jesseren, Jesserendorp en schoolplein

Initiatiefnemers:

Ruilverkavelingscomité, gemeentebestuur, lagere school 'de Letterboom'

Looptijd:

2016 - 2017

Financiering:

Vlaamse overheid en gemeente

Meer info:

www.vlm.be/nl/projecten/Paginas/Jesseren.aspx

SUCCEFACTOREN

Tijdens het langdurige proces van de ruilverkaveling, was er voldoende tijd om inspraak te organiseren, ideeën te laten rijpen en puzzelstukjes in elkaar te laten vallen. Er waren ook constant projectmedewerkers op het terrein, bijv. op maandelijkse zitdagen, waardoor men heel goed de noden in het dorp kon capteren. Een stagiair zette zijn tanden in mij en ging in overleg met de school, het oudercomité, de jeugdvereniging en de gemeente. Zo paste mijn uiteindelijke realisatie ook helemaal bij de noden van de gebruikers. Door het recht van voorkoop kon de VLM gronden aankopen. Een vlotte grondenruil was nodig om het juiste perceel achter de school ter beschikking te krijgen.

IMPACT

Door de nauwe samenwerking met de lokale actoren en het inspelen op de dorpsnoden heeft de ruilverkaveling gezorgd voor een wezenlijke ruimtelijke verbetering – gedragen door iedereen.

Het Regionaal Landschap en de Bosgroep nemen intrek in pastorie

DE PASTORIE OOSTHOVEN

AAN HET WOORD ...

Je vindt mij centraal in het dorp van Oosthoven. Pal over de publieke parking en de kerk. Ik heb de voorbije honderd jaar dienst gedaan als pastorie. In de toekomst word ik herstemd. Mijn dorpsgezicht blijft bewaard, zodat ik toch nog herkenbaar ben voor de inwoners van het dorp.

Ik zal dienstdoen als de nieuwe werkplek voor het Regionaal Landschap en de Bosgroep. Maar ik ontvang in mijn tuin vele bezoekers. Een vereniging kan mij ook huren voor vergaderingen of evenementen.

Vanaf de zomer van 2020 zal ik helemaal vernieuwd zijn. De meeste kamers zullen dan prachtige landschapsbureaus of vergaderzalen worden. En mijn tuin krijgt een publieke functie. Inwoners of verenigingen kunnen gebruik maken van bepaalde gerenoveerde ruimtes. Kortom, ik word een landschapshuis waar geschiedenis gecombineerd wordt met duurzame en moderne materialen.

Locatie: Oosthoven

3.713 inwoners (2016)
gemeente Oud-Turnhout
(348 inw/km², ANT)

Project: De Pastorie
van Oosthoven wordt
Landschapshuis

Initiatiefnemers:

Regionaal Landschap
Kleine en Grote Nete vzw
& Bosgroep Kempen
Noord vzw

Looptijd:

Sinds 2016

Financiering:

Eigen middelen en
PDPO-programma

Meer info:

www.rlkgn.be

SUCCEFACTOREN

Na de ondertekening van de erfpacht met de gemeente (2017) startten de plannen om mij om te toveren tot landschapshuis. Heel wat mensen en organisaties dachten en werkten samen met mijn erfpachthouders mee aan mijn toekomst. Samen met Ar-tur zochten het Regionaal Landschap en de Bosgroep naar een architect. Het voorbereidende traject duurde iets langer dan gepland, maar is een succesfactor op zich. Ik liet de bewoners van het dorp en alle geïnteresseerden kennismaken met mij. Door op een laagdrempelige manier tal van activiteiten te organiseren, kwamen de mensen langs. Al wie wilde, kreeg de ontwerpplannen te zien.

IMPACT

Ik ben nog niet gerenoveerd en ben bijgevolg nog niet in gebruik. Wel zal ik zeer bereikbaar en laagdrempelig worden omwille van mijn publiek ingerichte tuin en publiek toegankelijke ruimtes. Hierdoor worden ook mijn bewoners bereikbaar voor andere doelgroepen.

OOK GEZIEN IN ...

Wakkerzeel (Haacht, VBR).

De pastorie is multifunctioneel ingericht door de gemeente.

NATUURLIJKE SPEELZONE OPVELP

AAN HET WOORD ...

- R** Oorspronkelijk was ik enkel een groene buffer tegen wateroverlast in een nieuwe verkaveling. Via participatie richtte de gemeentelijke jeugddienst en technische dienst mij in als natuurlijke speelzone.
- M** De buurtbewoners waren zeer enthousiast over mij. Mijn opening werd een heus buurtfeest en gaf het startschot voor een buurtwerking.
- V** Deze speelruimte wordt een leuke ontmoetingsruimte voor de inwoners van Opvelp. Ook de nabijgelegen kleuterschool zal dankbaar gebruik maken van mij. Ik bied bovendien nieuwe mogelijkheden voor de activiteiten van de jeugddienst.

SUCCEFACTOREN

Via de projectoproepen van LEADER en de provincie Vlaams-Brabant groeide het besef dat ik een enorm potentieel bood voor de inrichting van een natuurlijke en avontuurlijke speelplek. Er werd een participatieproces opgezet, wat het project de nodige *schwung* gaf. In eerste instantie mochten de omwonende kinderen op een ludieke manier zelf ideeën uittekenen en bouwen. 's Avonds werden hun voorstellen aan de ouders voorgelegd en konden zij opmerkingen geven. Waar het eerste ontwerp nogal braaf was, werd na gesprekken met de kleuterschool en de jeugdraad beslist meer gebruik te maken van het natuurlijk reliëf en wildere struiken en bomen. De inspraakvergaderingen waren cruciaal in het hele proces. Zij zorgden voor de nodige gedragenheid. Een aandachtspunt is communicatie en de duur van het traject. Ook als er achter de schermen dingen gebeuren moet er gecommuniceerd worden. Verschillende gemeentelijke diensten werkten samen: jeugddienst, ruimtelijke ordening, openbare werken en groendienst.

Locatie:

Opvelp, 1.140 inwoners (2016) in Bierbeek (252 inw/km², VBR)

Project:

Natuurlijke speelzone tegen wateroverlast

Initiatiefnemers:

Samenspel van gemeentebestuur, buurtbewoners, jeugddienst en technische dienst

Looptijd:

2013 - 2018

Financiering:

LEADER-programma

Meer info:

www.bierbeek.be/spelen-in-bierbeek

IMPACT

De natuurlijke speelzone is in Opvelp zelf zeer goed gekend, maar er is nog heel wat potentieel om de speelzone in de rest van de gemeente te promoten. De bedoeling is nu om de speelzone te doen leven via activiteiten van de jeugd- en sportdienst, buurtinitiatieven, enz. Het feit dat de speelzone ontstaan is van onderuit, maakt de kans groot dat deze zone gaat leven.

Locatie:

Puurs-Sint-Amands,
17448 inwoners (2018)
(523 inw/km², ANT)

Project: De tuinen van
Puurs via Open Oproep
Vlaams Bouwmeester

Initiatiefnemer:

gemeente Puurs,
masterplan opgemaakt
door plusoffice
architects - DELVA
Landscape Architects

Looptijd:

2012-...

Financiering:

Interreg en gemeente

Meer info:

www.puurs-sint-amands.be

MASTERPLAN DE TUINEN VAN PUURS

AAN HET WOORD ...

Mijn plan biedt een kader om in het centrum van Puurs een nieuwe dynamiek te creëren en de belevingswaarde te verhogen. Veel aandacht gaat naar groene publieke ruimte. Mijn plan introduceert tien tuinen (drie bestaande en zeven nieuwe), elk met hun eigen troeven en karakter.

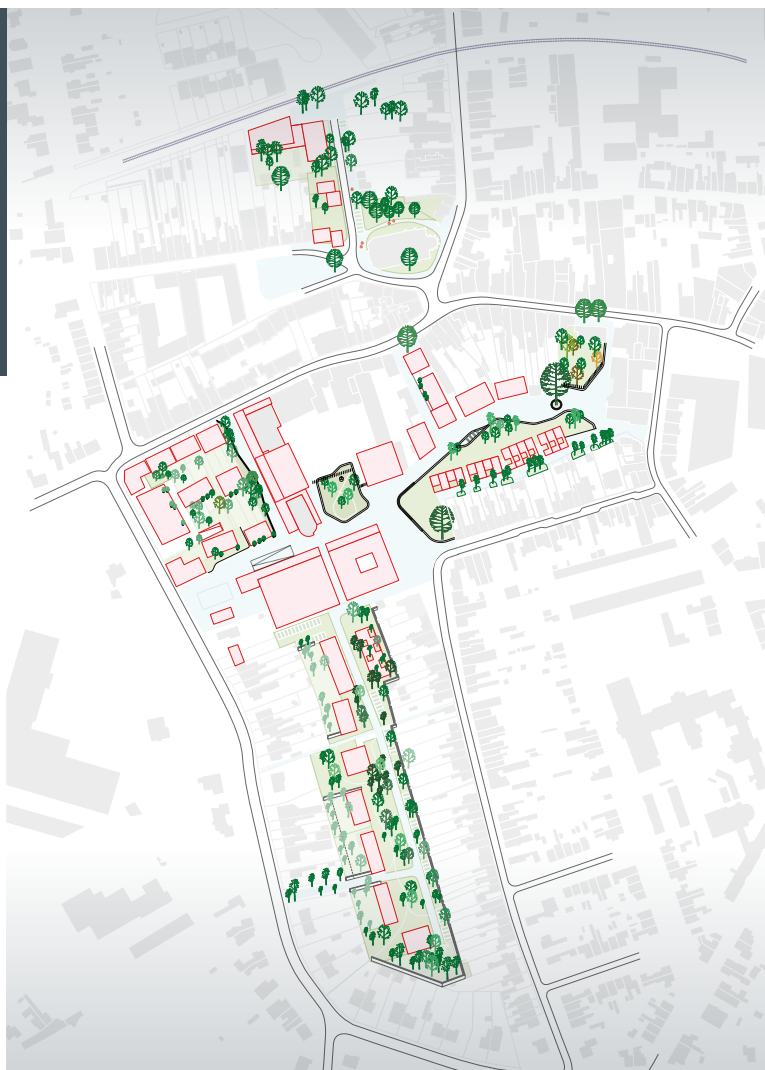

Mijn plan wordt uitgevoerd in verschillende deelprojecten: het realiseren van publieke tuinen, het clusteren van maatschappelijke en culturele dienstverlening (o.a. uitbreiding en renovatie cultureel centrum, nieuw parochiesecretariaat, nieuw gemeentelijk administratief centrum, nieuw academiegebouw), het transformeren van de schrale parking op de Hondsmarkt naar een nieuwe kwaliteitsvolle groene ontmoetingszone met ondergronds parkeren, het ontwikkelen van nieuwe wooneenheden én meer aandacht voor bestaande historische tuinen zoals die van het Kloosterhof ... Kortom een totaalvisie voor ontmoeten, leven, wonen en werken.

Tijdens de opmaak van mijn plan waren er verschillende inspraakmomenten & infomarkten. Bedenkingen en verzuchtingen werden opgenomen waar het kon.

SUCCESSFACTOREN

De opmaak van mijn plan is de start van een proces. Nieuwe inzichten worden continu verworven en verwerkt in het plan. Dit maakt mij levendig en actueel.

IMPACT

Iedere realisatie zorgt voor een nieuwe dynamiek die voelbaar is in het centrum van Puurs.

De leefkwaliteit verhoogt door het verbeteren van voorzieningen en door de aanleg van kwaliteitsvolle groene publieke ruimte. De inwoners maken hier meer en graag gebruik van, er is meer ruimte voor ontmoeting ...

Locatie:

Vorselaar,
7.848 inwoners (2018)
(284 inw/km², ANT)

Project: Een masterplan
voor het dorpscentrum:
Markt en Lepelstraat

Initiatiefnemers:

Gemeentebestuur
Vorselaar

Looptijd:

2016 - 2023

Financiering:

Gemeente

Prijzen:

Laureaat 2019 -
"Natuur in je buurt" ANB
(Vlaamse overheid)

Meer info:

www.vorselaar.be

MASTERPLAN VORSELAAR

AAN HET WOORD ...

Ik ben een ruimtelijk kader voor mijn dorp en wil ervoor zorgen dat gebouwen en pleinruimten beter tot hun recht komen én waar nodig een nieuwe invulling krijgen. Meer groen en open ruimte staan centraal. De auto verdwijnt naar randparkings en de verkeerscirculatie wordt aangepakt.

Mijn plan omvat de visie om het dorpscentrum functioneel te versterken. Het is een uitgekend plan met woonprojecten, een bibliotheek, medische groepspraktijk, parkeervisie. Deze visie wordt stilaan werkelijkheid.

Tijdens mijn opmaakproces werden de inwoners betrokken tijdens verschillende infomarkten. Dit was belangrijk want het is voor hen dat ik het aangenamer wonen moet maken. Na realisatie kunnen ze dan ook genieten van een open, herboren Lepelstraat met functioneel geclusterde functies, mooie pleinruimten en een betere mobiliteit.

Visualisatie kerkomgeving Vorselaar

SUCCEFACTOREN

Mijn succes schuilt in de combinatie van een goede procesplanning én een doorgedreven samenwerking tussen diverse gemeentelijke diensten en het bestuur. Dit leidde tot een sterke overkoepelende totaalvisie voor de verschillende deelprojecten. De realisatie van mijn plan werd ook gekoppeld aan de meerjarenbegroting zodat de uitvoering verzekerd is.

Een bijkomend vademecum 'Publieke ruimte' moet ook de kwaliteit van andere toekomstige projecten verzekeren.

IMPACT

Ik heb zowel impact op het dorp als op de werking van de gemeentelijke diensten. De ruimtelijke veranderingen die ik bracht in Vorselaar, zorgden voor een dynamiek die de komende jaren alleen maar zal vergroten naarmate ik meer gerealiseerd word. Door mijn procesmatige en integrale aanpak, zorgde ik ervoor dat diensten werden uitgedaagd om over hun beleidsdomein heen te werken.

Dit zorgt voor meer homogeniteit over de diensten heen.

VOORZIENINGEN

DE WERELD DRAAIT DOOR, OOK IN DE DORPEN!

ARTIKEL VOORZIENINGEN #1

Pascal De Decker

Hoofddocent Architectuur
voor de campussen St-Lucas
Gent en Brussel van KU Leuven

Ik ben opgegroeid in een klein, zeer dunbevolkt plattelandsdorp, ergens in de West-Vlaamse polders. Er woonden zo'n 600 à 700 inwoners.

We waren zelden met voldoende om met twee tegen twee voetbal op de speelplaats van de gemeenteschool te spelen. Ons spel op straat werd verstoord door die ene auto die om het kwartier passeerde. Het was nog de tijd van paard en kar, twee smidsen en aan geld en verzekeringen geraken, was geen probleem; het werd door bankiers en verzekeraars in bijberoep aan huis gebracht. In de lagere school zaten we met meerdere jaren in één klas. Er waren twee kruideniers en er was een beenhouwer. Vandaag zijn die er nog. Uiteraard met nieuwe zaakvoerders en een breder gamma.

Wat er toen niet was, is er vandaag wel: een tandarts, een dokter, een kinesist en een apotheek, tegelijk voor mens en dier. En meerdere kappers. Met de smidsen zijn paard en kar verdwenen, en ook het aantal boeren is sterk teruggelopen.

Was het dorp destijds een optelsom van krotten, dan zijn deze vrijwel allemaal weg. Vaak door 'vreemden' - lees: niet-dorpelingen - opgekocht en opgeknapt. Gedaan met wassen in een teil of plassen op het buitentoilet.

Was er voor de jongeren destijds werkelijk niets, dan is er vandaag wel een jeugdbeweging en een volleybal-

club. En er is een behoorlijk grote school omdat de ouders uit de nabije 'grote' steden hun kinderen naar de vredige plattelandsschool sturen. Ook de beenhouwer - geroemd om zijn droge worsten - vaart er wel bij. En het laatste café probeert te overleven. Het opkomend fietstoerisme helpt.

Kortom, in mijn geboortedorp zijn de tijden overduidelijk veranderd.

De Nederlandse professor Frans Thissen heeft die veranderingen in het recente verleden al herhaaldelijk uitgebreid in beeld gebracht. Thissen heeft het ideaaltypisch over autonome dorpen en woondorpen en vele dorpen zijn van eerstgenoemde naar laatstgenoemde geëvolueerd.

In een autonoom dorp was er sprake van een relatief complete samenleving. Er was een bakker, een beenhouwer en een kruidenier; vrienden en kennissen woonden in de buurt en er waren voldoende cafés om je te ontspannen. Het kon ook niet anders. Autonome dorpen stammen uit de tijd dat de auto de plak nog niet zwaaide. Toen hij jonger was fietste mijn vader naar zijn werk in de 'grote' stad; later nam hij de bus, al moest hij eerst toch een eindje fietsen om de halte te bereiken.

Mijn geboortedorp is vandaag zoals de meeste andere dorpen een woondorp. Dit zijn dorpen waar - hoe raad je het - in hoofdzaak gewoond wordt.

Werk, vertier en meer gespecialiseerde voorzieningen liggen elders; ze zijn om het zoals Frans Thissen te zeggen - geregionaliseerd. Dit heeft te maken met de schaalvergroting op vele vlakken en uiteraard, zoals gesteld, met de alom beschikbare auto. Niets is nog (te) ver.

Mijn geboortedorp is vandaag behoorlijk voorzien; er zijn zelfs heel wat meer 'moderne' voorzieningen dan destijds. Wat me bij het belang van locatie brengt. Mijn geboortedorp is de hoofdgemeente van vier deelgemeenten. In de drie andere is (bijna) niets. Daar wordt bijna alleen gewoond. Al zijn er nog wat boeren en is hier en daar een boerderij omgebouwd tot feestzaal, waar ze trouwers van heinde en ver naartoe komen. Mijn geboortedorp profiteert meer dan andere deelgemeenten van zijn ligging tussen de kust en een toeristenstad, twee plekken waar het voor de lokale bevolking te duur is om de woondroom te realiseren (zo luidt de *urban legend*). Dus zakken die 'vreemden' af naar de lieflijke dorpen in de buurt.

Maar dit kan niet overal.

Heel wat dorpen liggen niet in een gepaste invloedssfeer. Je kan er bijgevolg donder op zeggen dat een groot aantal dorpen bijgevolg van voorzieningen verstoken zullen blijven. En dit heeft zijn consequenties voor wie niet langer mobiel is; bijvoorbeeld voor ouderen.

Er is vastgesteld dat de veroudering van de bevolking zich verhoudingsgewijs meer buiten de steden voordoet; in autogerelateerde plaatsen! In opdracht van de VLM deden we onderzoek naar de gevolgen van de vergrijzing op het platteland. We stelden vast dat de nog actieve ouderen vrijwel alles met de auto (moeten) doen. Voor velen is dit lange tijd geen probleem. Maar het kan een probleem worden. Op een bepaald moment kan autorijden moeilijk, ja onmogelijk worden, en kan de zorgvraag toenemen. Wat dan? Mantelzorg? Buurtzorg? Thuiszorg? We hebben vastgesteld dat deze zorgvormen op het platteland problematisch zijn.

Er is vaak niemand om mantelzorg te doen (één op de drie ouderen leeft alleen); vrijwilligers zijn schaars in dunbevolkte gebieden en de thuisverpleging heeft nu al geen tijd, want moet dagelijks enkele keren de wereld rondrijden.

Omgaan met de vergrijzing en de verzilvering wordt dan ook de uitdaging voor heel wat dorpen.

Mijn geboortedorp is illustratief. Want ook al is het vandaag behoorlijk goed uitgerust, wat het niet heeft, zijn voorzieningen voor ouderen.

Referentie:

De Decker, P., Vandekerckhove, B.,
Volckaert, E., Wellens, C. &
E. Schillebeeckx (2018):

*Ouder worden op het Vlaamse
platteland. Over zorg, wonen en
ruimtelijk ordenen in dunbevolkte
gebieden*, Antwerpen: Garant.

woonzorgzone in Zwevezele

LEEFBAARHEID EN BEREIKBAARHEID VAN VOORZIENINGEN IN HET VLAAMSE WOONDORPEN- NETWERK

ARTIKEL VOORZIENINGEN #2

Maarten Loopmans

Hoofddocent - geografie en
toerisme - KU Leuven

Het Vlaamse platteland is de afgelopen decennia grondig veranderd. De landbouw speelt niet langer een centrale rol in de tewerkstelling, voorzieningen verdwijnen uit dorpskernen, steeds meer dorpsbewoners werken en consumeren buiten het dorp. Het platteland is in de eerste plaats een aangename woonomgeving, maar het verlies aan voorzieningen en tewerkstelling ondermijnt soms de leefbaarheid van kleine dorpen.

Toch mogen we dorpen niet langer enkel zien als autonome minisamenlevingen waarvan de leefbaarheid bepaald wordt door wat er in het dorp aan voorzieningen voorhanden is. Mobiliteit en bereikbaarheid spelen vandaag een centrale rol in het leefbaar houden van het platteland. Niet alleen het lokale aanbod aan diensten is belangrijk, maar ook de kwaliteit en de toegankelijkheid ervan vanuit andere plekken. In een goed functionerend netwerk van dorpen kunnen

individuen hun leven op verschillende ruimtelijke schalen inrichten.

Individuele voorzieningen en gemeenschapsvoorzieningen

Als we het over voorzieningen hebben, denken we meestal aan voorzieningen waar we als individueel huishouden gebruik van maken: een bakker, een postkantoor. Deze voorzieningen zijn naarmate het autogebruik toenam, evenredig uitgedund, en zijn niet langer de nabijheidsvoorzieningen van weleer, maar slechts bereikbaar met de auto. Sinds een tiental jaar lijken het internet en de e-commerce de klok weer een beetje terug te draaien, en zijn we niet enkel slechts een muisklik verwijderd van een identiteitskaart of gasaansluiting, maar ook van nieuwe kleren, droogkasten, boeken, of andere goederen. Het lijkt of onlinepakjesdiensten het bereikbaarheidsprobleem hebben opgelost. Vergis u echter niet: internetwinkels zijn eveneens gevoelig voor afstand.

De groeiende monopolievorming van de Zalando's en Amazons maakt hen steeds kieskeuriger ten opzichte van hun klanten. De voorkeur van het businessmodel verschuift naar dichtbevolkte gebieden. Steeds meer wordt gewerkt met centrale afhaalpunten, waardoor de auto-afhankelijkheid enkel dreigt toe te nemen.

Nog belangrijker in de evolutie naar concentratie, schaalvergroting en internetwinkelen is het verdwijnen

van de gemeenschapsvormende dimensie van lokale voorzieningen. De lokale bakker is niet enkel leverancier van individuele goederen en diensten. Hij is ook aanspreekpunt, luisterend oor en vaak ontmoetingsplek voor dorpsbewoners. Lokale voorzieningen leveren niet alleen diensten aan individuen, maar ook aan de lokale gemeenschap: het zijn plekken waar sociale netwerken vorm krijgen en worden onderhouden. Die netwerken spelen een belangrijke rol in de mentale weerbaarheid, autonomie en zelfredzaamheid van bewoners.

De bakker en slager zijn gelukkig niet de enige ontmoetingsplaatsen. Ontmoetingen vinden ook plaats in het verenigingsleven en de openbare ruimte. Wanneer de lokale bakker verdwijnt, kunnen deze plekken het verlies voor de gemeenschap vaak compenseren. Ook nieuwe verenigingen zien het levenslicht. In het Meetjesland werden aan het begin van de eenentwintigste eeuw al dorpshuizen opgericht die het verlies aan voorzieningen, maar vooral ontmoetingsplekken moesten compenseren. Tegelijkertijd werden overal in Limburg dorpsrestaurants, uitgebaat door vrijwilligers, uit de grond gestampt. Voor deze nieuwe ontmoetingsplekken is bereikbaarheid een belangrijk gegeven.

Van voorzieningen naar mobiliteit

Mobiliteitsmaatregelen hebben zich decennialang gericht op het uitbreiden van de automobility. Mondjesmaat wordt ook wat werk gemaakt van fietsverbindingen tussen dorpen. Willen we een rechtvaardig, en integraal voorzieningenbeleid ontwikkelen op het platteland, dan is een fundamentele mobiliteitsomslag daar onvermijdelijk onderdeel van. Om de lokale bereikbaarheid voor vervoersarme groepen te vergroten, moeten ook andere vervoersmiddelen de ruimte krijgen. Automobility moet niet worden uitgebreid, maar teruggedrongen. Parkeerruimte moet worden ingeperkt, autowegen versmald, en de verblijfskwaliteit en het gebruiksgemak voor voetgangers en fietsers moet worden vergroot. Op die manier worden voorzieningen met niet-gemotoriseerd vervoer vlotter bereikbaar, en kan de openbare ruimte in dorpen terug functioneren als verblijfs- en ontmoetingsruimte. De Vlaamse vervoersregio's kunnen daar een rol in spelen, maar ook op lokale schaal moet mobiliteit deel uitmaken van een geïntegreerd voorzieningenbeleid.

Wonen, voorzieningen en mobiliteit verknopen op lokaal niveau

Vervoersongelijkheid is niet enkel gebaseerd op autobezit. Het houdt ook verband met de woningmarkt en de locatie van voorzieningen. Wie geen toegang heeft tot geschikt vervoer maar in een goed voorziene dorpskern woont, kan niet automatisch als vervoersarm worden beschouwd. Een rechtvaardig beleid voor lokale bereikbaarheid houdt daarom rekening met toegang tot mobiliteit, voorzieningen en de woningmarkt tegelijk. Dat wil zeggen dat in goed voorziene centra prioritair woningen worden aangeboden aan vervoersarme groepen. Ouderen moeten op wandelafstand van voorzieningen kunnen wonen, en gezinnen met kinderen moeten kunnen rekenen op veilige fietsontsluitingen naar de dorpskern en andere voorzieningen. Wie zich financieel geen auto kan permitteren, moet wel toegang krijgen tot centraal gelegen woningen nabij voorzieningen en openbaar vervoersontsluitingen. Dit alles zal een veel bewuster woonbeleid vereisen dan de meeste Vlaamse gemeenten tot nog toe hebben ontwikkeld. En waar prioriteit wordt gegeven aan een geplande, doelgroepgerichte, door de overheid zelf gestuurde ontwikkeling van woningen, voorzieningen en mobiliteit. De ontwikkeling van een woonzorgzone in Zwevezele (p. 137)

kan als een lichtend voorbeeld gelden voor de rest van Vlaanderen. In samenwerking met een sociale huisvestingsmaatschappij, de lokale scholengemeenschap en een private woonzorgaanbieder werd een integrale woonzorgzone ontwikkeld. De inplanting van een nieuwe school, socialewoningen en woonzorgdiensten werd afgestemd op de locatie van bestaande voorzieningen en diensten, en gecombineerd met autowerende maatregelen, het verknopen van trage wegen en een verhoogde belevingswaarde van de publieke ruimte.

Referentie

Loopmans M. en F. Thissen (2015) *Leefbaarheid en het Vlaamse Platteland als Woondorpenennetwerk*, in Belmans, L. (red.) *Hoera! Open Ruimte*, Plattelandsbeleid in Steden en Gemeenten, Brussel: Politeia, p. 108-121.

INTERVIEWSESSIE #3

INTERVIEWSESSIE VOORZIENINGEN

EEN HUIS ZONDER SLEUTEL

OP ZOEK NAAR VOORZIENINGEN IN VLAAMSE DORPEN

Zeggen dat het erg gesteld is met het voorzieningenniveau in de meeste Vlaamse dorpen, is een open deur intrappen. Ons dorpsleven is de laatste decennia dramatisch veranderd en heeft daarbij gezorgd voor het geleidelijke verdwijnen van de meeste lokale voorzieningen. Hoe krijgen we de patiënt gereanimeerd en wat hebben we daarvoor nodig? Feestzalen? Sociaal kapitaal? Het panel van experts boog zich over de noden en troeven van het 21ste-eeuwse dorp.

Verslaggever: Koen Raeymaekers

Tom Lagast (moderator)

'Ik ben Tom, van het bureau voor ruimtelijke kwaliteit **SPACE-LAB**. Wij waren onlangs aan het werk in de gemeente Kampenhout, waar het gebrek aan voorzieningen sterk voelbaar is. Mijn ervaringen in Kampenhout vormen de insteek voor dit gesprek.'

Dirk Benaets

'Ik ben Dirk, sinds 2,5 jaar coördinator buurtwerking voor de **Stad Sint-Truiden**. Ik laat bewoners samen nadenken over wat er beter kan in hun buurt of dorp.'

Willy Beullens

'Ik ben Willy, actief in de landelijke beweging en de **gemeente Berlaar**. Ik was in de vorige legislatuur schepen en ik word dat vanaf 2021 voor vier jaar opnieuw, o.a. voor Ruimtelijke Ordening.'

Marc Van Eenooghe

'Ik ben Marc. Ik zit hier vooral zit als lid van de **dorpsraad van Schendelbeke**, een deelgemeente van Geraardsbergen, waar ik als vrijwilliger reeds vier jaar actief ben. Ik werk tevens halftijds voor de **Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen**.'

Karl Catteeuw

'Ik ben Karl. Ik ben historisch pedagoog van opleiding en ben negen jaar geleden bij de **Provincie West-Vlaanderen** terechtgekomen als beleidscoördinator. Twintig jaar geleden heerste daaromtrent de dorpen nogal wat onrust, omwille van het wegvallen van voorzieningen. We hebben er op regionaal vlak een beleid rond ontwikkeld.'

Marieke De Boe

'Mijn naam is Marieke. Ik ben werkzaam bij het **Innovatiesteunpunt**. Ik ben actief in de cel Platteland, waar we participatieve trajecten opzetten met dorpsbewoners. We werken nauw samen met lokale besturen, adviesraden en belangenorganisaties. Voorzieningen is een topic die regelmatig de kop opsteekt.'

Door verschillende schaalgroottes en posities van dorpen, verschilt de voorzieningenvraag van dorp tot dorp.

[Tom]

Tom Lagast

De bakker om de hoek: een noodzaak?

TOM

Ik zie 'voorzieningen' als een verhaal van hard- en software. De structuur van een dorp – de hardware – blijft aanwezig, ook al verdwijnen de voorzieningen. De bakkerij staat bijvoorbeeld leeg, maar het gebouw is er nog. Hoe krijg je die software terug? Waarom beslissen mensen op een bepaalde plaats handel te drijven?

Laat me beginnen met mijn onderzoekswerk in Kampenhout, een 'luw' gebied tussen Mechelen, Brussel en Leuven. De gemeente telt een aantal dorpen: Kampenhout, Buken, Nederokkerzeel, Berg en Kampenhout-sas. Mettertijd zijn er twee grote steenwegen doorgetrokken, de N21 en de N26. Kampenhout is daardoor een geïsoleerde kerkdoren geworden, waarbij alle voorzieningen werden weggezogen naar de steenwegen. Dat zorgt voor een aantal verzuchtingen. Bovenal wensen bewoners dat er in elk dorp terug een aantal basisvoorzieningen komen. Maar elke kandidaat-winkelier die er een kijkje komt nemen, merkt op dat de gemeente al over een volledig groothandelslint (de steenwegen) beschikt. Hoe krijg je mensen zover dat ze het gemak van het ene (de groothandel langs de steenwegen) gaan inruilen voor het moeilijke van het andere (de verspreide detailhandel in de kernen)? De mogelijkheden verschillen, afhankelijk van de ligging en de grootte van het dorp. Hoeveel broodjes moet je als bakker in een klein dorp verkopen om rendabel te zijn?

Wanneer we het hebben over sociaal kapitaal, gaat het meestal om een oudere leeftijdscategorie.

[Marieke]

Marieke De Boe

KARL Je vindt evengoed piepkleine dorpen waar drie bakkers zitten, omdat ze aan een grote baan liggen. Mensen shoppen regionaal, je kán niet langer overal een kleinhandelaar en een school openhouden. Mensen zoeken de beste school en bakker. Niet meer de school of bakker om de hoek.

TOM **Klopt, er bestaat een regionaal en een lokaal gebruik. De regionale component is vandaag dominant geworden. Maar de lokale schaal begint steeds meer opnieuw mee te spelen: mensen worden het stilaan beu om van hot naar haar te rijden. Tenzij je absoluut de goede, unieke broodjes van die ene bakker wil.**

WILLY Jij hebt het nu over smaak, terwijl het om een fundamenteel economisch principe draait. Met een plaatselijk aanbod van basisproducten – melk, brood, boter, dingen waarvoor mensen op weg van hun werk snel een winkeltje binnenspringen – zou dat misschien nog kunnen werken. In zulke gevallen speelt de prijs niet langer een rol: je hebt een bepaald product nodig en je gaat daarvoor niet helemaal naar de stad of de grote steenweg. Maar voor de rest zitten winkels aan grote banen omdat dat voor hen economisch het meest rendabel is. We mogen best sentimenteel doen over dat warme bakkertje, maar als die niet meer rendeert, stopt het verhaal.

TOM **Moeten we dan het idyllisch beeld verlaten van de bakker, slager en kruidenier die de mensen van het dorp bedienen?**

- DIRK Voor dorpen van een bepaalde grootte – 4.000 en meer inwoners – kan je dat misschien nog nastreven. Ik denk nu aan een paar kernen in de buurt van Sint-Truiden. Maar in kleinere dorpen heeft het geen zin om tegen de economische stroom in te roeien.
- MARIEKE Ikzelf woon in een dorpje van een 700-tal inwoners, met nihil voorzieningen. Voor mij is dat geen probleem, maar er zijn een aantal oudere, minder mobiele bewoners voor wie dat wél een probleem is. En die houden vast aan dat ‘archaische’ idee van nabijgelegen voorzieningen.
- TOM **Er bestaan verschillende schaalgroottes en posities van dorpen, waardoor de voorzieningenvraag erg complex wordt en verschilt van dorp tot dorp. Het is zoeken naar de reden waarom op sommige plaatsen dingen beginnen te leven, en op andere niet.**
Voor de basisvoorzieningen speelt schaal zeker een rol: een groter dorp zou in principe meer voorzieningen kunnen hebben dan een kleiner dorp. Maar je moet de vraag ook op regionaal niveau bekijken: door een strategische ligging langs een belangrijke route kan een dorp wél een aantal voorzieningen hebben, in weerwil van een relatief kleine schaal. En dan heb je ook nog nichemarkten met kwalitatieve producten – ‘Wij bakken nog artisanal brood dat je nergens anders vindt!’ – die daar komen tussenfietsen. Daardoor kan het specifieke karakter van een handel het overleven van de zaak mee bepalen. Ik denk voor bepaalde regio’s, zoals de Westhoek, ook aan toeristisch-recreatieve factoren: daar kan een bakker – om het bij dat voorbeeld te houden – dagelijks slechts een aantal broodjes verkopen, maar in het weekend 300, waardoor zijn zaak misschien wél kan overleven.
- WILLY Als ik qua handelsvoorzieningen naar onze gemeente kijk, hebben wij drie erg verschillende kernen: Gestel – waar je niets vindt, op een koffiehuisje na –, het grote centrum van Berlaar, waar alles geconcentreerd zit, en Heikant, waar je basisvoorzieningen vindt (bakker, beenhouwer, groentewinkel) en mensen zich voor de rest naar het centrum verplaatsen. Eén jammer feit, dat ook met voorzieningen te maken heeft: in Heikant heeft men de laatste geldautomaat geschrapt. Voor oudere mensen is dat een ernstig probleem.

**Een leefbaar dorp hangt volgens mij
niet af van het aantal voorzieningen,
maar van het aanwezige sociaal kapitaal
en van het engagement van
een aantal ‘trekkers’.**

[Marc]

TOM Ik vind het voorbeeld van die bankautomaat veelzeggend, want vroeger was de geijkte verzuchting: ‘In ons dorp vind je enkel nog bankkantoren.’ Maar zelfs dát is aan het evolueren.

Een vraag die je je daarbij kan stellen: kan zo’n situatie niet bijgestuurd worden? Vanuit de overheid kun je ingrijpen met flankerend beleid op de locaties van voorzieningen. Om een voorbeeld in Kampenhout te geven: op de N26 hoort eigenlijk geen broodjeszaak thuis. Op die baan vind je immers een Lidl, Delhaize, Aldi, Carrefour – ze zitten er allemaal. En waar je gaat langs Vlaamse wegen, het is overal hetzelfde verhaal.

WILLY In de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant loopt een onderzoeksproject¹ dat zich daarop toespitst. Daar wil men kleinhandelszaken en detailhandel langs de N10 en N70 weghalen – of zeker niet meer laten uitbreiden – wegens onveiligheid en niet-rentabiliteit.

TOM Ruimtelijke en maatschappelijke processen veranderen constant. Groot-schaligheid is vandaag een gegeven. Maar tegelijkertijd merken we ook een terugkeer naar kleinschaligheid, lokale voorzieningen, nabijheid. Is het een utopie te denken dat die trend zich doorzet?

KARL Nee, maar we zijn nu eenmaal ‘mobiel’ geworden en we gaan dat blijven. We gaan niet meer naar school in ons dorp, we werken niet langer in ons dorp, we gaan niet naar de dokter in ons dorp. De regionale schaal is de norm geworden. Wat de overheid wél kan doen: de aanwezigheid van voorzieningen op dat regionaal niveau verzekeren. Niet alleen de middenstand maar ook

---

1 ‘Baanwinkels en Gemeenten op één Lijn’

Willy Beullens

We mogen best sentimenteel doen over dat warme bakkertje, maar als die niet meer rendeert, stopt het verhaal.

[Willy]

het scholenaanbod, de huisartsen – die kan de overheid monitoren en zelfs stimuleren. En voor het overige: de resterende functies versterken. Een dorp zal altijd een woonplek blijven. Ervoor zorgen dat het de moeite loont om buiten te komen, om burens te ontmoeten. Ook recreatie: zet je erfgoed in de kijker en zorg ervoor dat je horeca aantrekkelijk wordt voor wielertoeristen.

TOM Een van de voorstellen uit het participatietraject in Kampenhout luidde: zet in het centrum meer woningen bij, waardoor de afstand tot de voorzieningen kleiner wordt en mensen geen wagen hoeven te nemen om hun lokale inkopen te doen. Je betaalt dan iets meer voor je broodje, maar als je het totale plaatje bekijkt kom je misschien goedkoper uit omdat je geen transportkosten meer hebt.

WILLY Ik ben dezelfde mening toegedaan: door bijkomende centrumwoningen in te plannen, ontlast je het platteland en ontstaat er een grotere concentratie wat zorgt voor een gezondere economische basis voor de lokale handel.

KARL Meer inwoners betekent niet automatisch meer middenstand. Denk maar eens aan de woonwijken die vroeger werden bijgebouwd om een school open te houden.

Dirk Benckets

In kleinere dorpen heeft het geen zin om tegen de economische stroom in te roeien.

[Dirk]

Hardware en het belang van sociaal kapitaal

MARC Ik denk niet dat meer mensen automatisch voor meer voorzieningen zorgen. Waar ik wél in geloof, is dat meer geëngageerde mensen in een dorp meer voorzieningen kunnen doen ontstaan. Ik heb het dan, in de ruime zin, over gemeenschapsruimten, die niet noodzakelijk economisch vertaalbaar zijn maar die mensen samenbrengen. Een leefbaar dorp hangt volgens mij níét af van het aantal voorzieningen, maar van het aanwezige sociaal kapitaal en van het engagement van een aantal ‘trekkers’ in dat dorp.

DIRK Ik wil daar even op inpikken. In Gelinden hebben we een buurtrestaurant dat recent op sterven na dood was: wekelijks kwamen er nauwelijks vier à vijf mensen eten. We kregen de vraag of er niets aan te doen was. Ik heb toen via het buurtcomité twee geëngageerde vrouwen aangesproken. Zij hebben er hun schouders onder gezet en vier maanden later, ontvangt dat restaurant tweewekelijks meer dan vijftig bezoekers. Dát vind ik ook een vorm van voorziening: een zaaltje ter beschikking stellen aan gunstige voorwaarden zodat die dames zich geen zorgen hoeven te maken of ze uit de kosten zullen geraken. Dergelijke ondersteuning is essentieel voor kleinere dorpen zonder enige voorziening.

- TOM Vanuit ruimtelijke hoek wordt nochtans vooral het bouwen van bijkomende woningen – de ‘hardware’ dus – als dé oplossing naar voor geschoven. De situatie is uiteraard complexer dan dat. Dirks verhaal over dat buurtrestaurant doet me denken aan onze ervaringen in Landen, een gemeente van dertien dorpen. Er moest een viering van ‘800 jaar Landen’ georganiseerd worden. Ze vroegen ons om dat te ondersteunen. We begonnen met de vraag: ‘Wat typeert Landen?’ Men wist niets te verzinnen. Er was eigenlijk geen reden om te vieren, wegens een gebrek aan samenhang tussen de dorpen. Daarom zijn we op zoek gegaan naar een link. Tijdens ons onderzoek stootten we op eeuwenoude reuzen. Elk dorp werd uitgenodigd om een reus te bouwen. Dat is een enorm succes geworden, zelfs de brandweer en andere verenigingen begonnen reuzen te bouwen. Op die manier ontstond een verenigingsdynamiek die cruciaal bleek voor interne contacten en het onderling versterken van de dorpsidentiteit. Misschien moeten we meer op die ‘soft skills’ gaan inzetten, mensen een kader en ruimte bieden om zelf iets te organiseren?
- KARL Allemaal goed en wel, maar je hebt ‘hardware’ nodig: een zaaltje, een bewandelbaar wegennet. Eens je dát hebt, krijg je een sociaal kapitaal.
- MARIEKE Klopt. Je moet die infrastructuur dan liefst multifunctioneel inzetten. Vanuit het sociaal kapitaal kunnen verschillende noden naar boven komen, die veranderen met de tijd en de bewoners. Ikzelf heb vandaag nood aan een kinderopvang, binnen vijftien jaar niet meer. Daar kan je als dorp op inspelen met bestaande infrastructuur. Ik kijk nu even naar mijn eigen omgeving: daar staat een oud cafeetje te koop, met een zaal erbij. We hebben met een paar koppels in het dorp al eens de hoofden bijeengestoken om na te gaan of we daarin niet durven investeren. Er zou een kinderopvang en strijkdienst in kunnen ondergebracht worden, workshops georganiseerd. Dat vraagt wel een investering van middelen en tijd. En laat ons eerlijk zijn: als het gaat om sociaal kapitaal, gaat het meestal om een oudere leeftijdscategorie. Voor mezelf is het in deze fase van mijn leven moeilijk om me in zoiets ten volle te engageren, maar ik ben ervan overtuigd dat je voor zo’n investering krachten kan combineren en dat de gemeente zoiets kan faciliteren.
- KARL Juist, faciliteren is de essentiële rol van een gemeente.

Misschien moeten we meer op ‘soft skills’ gaan inzetten, mensen een kader en ruimte bieden om zelf iets te organiseren.

[Tom]

WILLY Het verenigingsleven speelt een sleutelrol. In die mensen investeren, zodat zij goed kunnen functioneren en organiseren, is volgens mij de taak van de gemeente. Als enige voorwaarde voor onze subsidies geldt dat je sociaal-cultureel actief moet zijn in de gemeente, dat je mee in de cultuurraad zetelt en jaarlijks een aantal dingen organiseert.

MARC Persoonlijk vind ik het een hinderpaal dat je je moet inschrijven in een bepaalde ambtelijke logica, lid worden van een vereniging. Een lokale overheid dient de nodige ruimte te geven, los van procedures en regelgeving.

WILLY Nochtans, het enige wat je moet doen is aan het gemeentebestuur of de parochie laten weten op welke datum je een bepaalde zaal wil reserveren. Je betaalt en ontvangt de sleutel en klaar is kees. Kan je laagdrempeliger gaan?

MARC Ja, dat kan. In ons dorp staat bijvoorbeeld een buurthuis dat sinds jaar en dag door de gemeente werd beheerd op een manier waarmee wij niet akkoord gingen. Wij, als dorpsbewoners, wagen ons nu aan een experiment: in plaats van een bedrag te storten en een sleutel aan te vragen, gaan we dat zelf beheren. Nu we zelf verantwoordelijk worden voor het gebouw, zullen we er waarschijnlijk zorgzamer mee omgaan. Willy, jouw verhaal komt vanuit een gemeentepolitieke hoek. Die gemeentelijke infrastructuur wordt niet door politici maar door ambtenaren beheerd. En dat zorgt regelmatig voor conflicten. De regels, de procedures ... Noem het maar ‘de sleutelkwestie’: wij moeten als gebruikers de buurthuissleutel ophalen in de hoofdgemeente tijdens de kantooruren. Waarom kan die sleutel niet bij verschillende mensen in het dorp liggen? Dat bedoel ik met ‘ruimte’ geven.

Marc Van Eenoooghe

We moeten creatiever worden in de relatie overheid – privé-ontwikkelaar – burger.

[Marc]

TOM **Dat is dus 'ruimte' in de dubbele betekenis? Je vraagt aan het beleid: geef ons niet alleen een plek, maar ook de verantwoordelijkheid om mee te zorgen voor hetgeen we gebruiken. Daardoor voel je je veel sterker verbonden met hetgeen je gebruikt. Dit is mede-eigenaarschap. En is dat engagement net niet de meerwaarde die zorgt voor het ineen klikken van beleid, bewoner en plek?**

KARL Klopt. De functies van de voorzieningen zitten dankzij dat mede-eigenaarschap ook juister. Een zaal door een architect laten ontwerpen, is doorgaans geen goed idee. Wil je iets dat 'klopt', organiseer dan eerst een vraagronde bij verenigingen en bewoners.

MARIEKE Ik was onlangs te gast in Moorsel, bij Aalst. Daar was men op zoek naar een ontmoetingsplaats in het dorpscentrum, maar er was niemand die er echt zijn schouders onder zette – tot de parochiale raad er werk van maakte. De gemeente heeft toen haar faciliterende rol opgenomen: zij hebben geholpen met de administratie en de subsidiedossiers. Ondertussen hebben de mensen van de parochiale werking de andere verenigingen bevraagd: 'Waar hebben jullie nood aan?' Via een open oproep van de Vlaams Bouwmeester werden vervolgens een aantal voorstellen uitgewerkt. Het resultaat dat er nu staat – een complex van twee gebouwen – is magnifiek. Het ene gebouw wordt gebruikt door jeugdverenigingen, maar is ook apart te huur. De jeugdvereniging beseft dus heel goed dat ze hun gebouw in goede staat moeten houden. Het andere gebouw is beschikbaar voor alle verenigingen maar wordt ook verhuurd. Het complex wordt nu volledig beheerd door de

Faciliteren is de
essentiële rol van
een gemeente.

[Karl]

parochiale werking, samen met iemand van de KLJ. En de sleutels
liggen nu 24 uur op 24 dáár.

Bezorgd om zorg

TOM Laat ons even een andere vorm van voorzieningen bekijken: zorg. Marieke had het daarnet over kinderoppas, maar ik denk evengoed aan de ouderen die een beetje verweesd achterblijven in onze dorpen. Zijn er qua zorg instrumenten voorhanden om op het kleinschalige dorpskarakter in te spelen?

KARL Bijvoorbeeld 'Move-in-Time': seniorenwoningen aanbieden in een dorpscentrum, in de nabijheid van een verpleegpost. De thuiszorg zal niet blijven draaien zoals vandaag: die kilometers en uren verplaatsing zijn pure verspilling.

Het dient wel gezegd dat de geïnstitutionaliseerde zorg zo'n strakke regelgeving hanteert, dat die op dorpsniveau tot problemen leidt. Buitenschoolse kinderopvang multifunctioneel maken? Probeer maar eens, binnen de geldende normen. Hetzelfde voor lokale dienstencentra: héél lastig om die mobiel te maken.

- TOM** Wij begeleiden momenteel een project met sociale huisvestingsmaatschappij 'De Woonbrug', in Sint-Jozef-Olen. Daar wordt de oude pastorie omgevormd tot een woongemeenschap voor vijf tot zeven oudere koppels of alleenstaanden. De enthousiaste senioren die in het project betrokken zijn, zijn ervan overtuigd dat ze op zichzelf kunnen blijven wonen en elkaar ondersteunen. Dergelijke kleinschalige initiatieven kunnen een tussenstap vormen tussen thuiswonen en een verzorgingstehuis. Ik kan me goed inbeelden dat dat soort ouderen gemakkelijk tegen een jonge ouder zal zeggen: 'Kom je kind hier maar parkeren, want we wonen vlakbij de school.' Je hebt in ieder geval een kleinschalig sociaal netwerk nodig. De klassieke normen ga je niet halen, maar als je daaronder blijft, ontsnap je aan de strenge randvoorwaarden die zorg zo problematisch maken.
- WILLY** Je moet bouwpromotoren vinden die daarin willen investeren, maar het is mogelijk. In Berlaar heeft de gemeente een groot herenhuis met een park aangekocht. Het park wordt een publieke ruimte, het gebouw wordt in erfpacht gegeven aan een organisatie die er een sociale bestemming aan zal geven. Zij krijgen het gebouw in ruil voor de renovatiekosten.
- MARC** Overheden moeten inderdaad meer naar dergelijke formules toe: publiek-private samenwerkingen, met duidelijke voorwaarden waaraan de private partner moet voldoen. In ons dorp is de gemeente voor de renovatie van het buurthuis in zo'n publiek-private ontwikkeling gestapt. Het gemeentebestuur heeft daar een aantal voorwaarden aan verbonden: het gelijkvloers wordt publieke ruimte en zal ontwikkeld worden in samenspraak met de dorpsbewoners. Als je op de bovenverdieping een aantal ouderen huisvest, waarom zou je de benedenruimte – die overdag vaak zal leegstaan – dan niet gebruiken als zaal voor gemeenschappelijke maaltijden, niet alleen voor de mensen die er wonen maar voor alle alleenstaande ouderen in het dorp? Zorg ervoor dat die naar een collectieve voorziening kunnen komen, waarbij je niet alleen samen eet, maar waar eventueel een sociaal dienstverlener eenmaal per week aanwezig is, waar animatie kan voorzien worden. De relatie 'overheid – privé-ontwikkelaar – burger' moet creatiever worden.

Overheden moeten meer naar formules als publiek-private samenwerkingen toe, met duidelijke voorwaarden waaraan de private partner moet voldoen.

[Marc]

TOM **Jullie pleiten dus voor een experimenteerruimte om zulke dingen te kunnen opstarten? Dat wil zeggen dat je mensen de ruimte moet geven om dingen te proberen die misschien mislukken – en op plekken die misschien niet ‘juist’ zijn.**

Maar er zijn in onze dorpen vast wel leegstaande gebouwen te vinden die als tijdelijke ‘broeikas’ kunnen fungeren. Ik denk dat we op dat vlak moeten leren om dingen ‘in elkaar’ te gaan knutselen, in plaats van uit elkaar te trekken.

MARIEKE **Ik ken een sterk voorbeeld – dat weliswaar is ontstaan vanuit een stedelijke context: de ‘Stuyverij’ in Kortrijk. Twee zussen gooiden daar hun living open, in de hoop dat er ideeën en kansen voor de buurt tot leven zouden komen. En dat is gelukt, ik heb er kennis gemaakt met Cokido, een platform dat ontwikkeld werd voor kinderopvang en ondertussen al geïntroduceerd is in verschillende gemeenten. Hoe werkt het? Ouders engageren zich in een beurtensysteem om kinderen van andere koppels op te vangen. Als ik tijdens een tweetal dagen vijf kinderen opvang, krijg ik in ruil tien dagen kinderopvang voor mijn kinderen. De opvang wordt in schoolgebouwen of beschikbare infrastructuur in het dorp georganiseerd.**

TOM **Door het creëren van ruimte op dergelijke kleinschalige, lokale manier, kan het sociale netwerk in het dorp versterkt worden. Misschien geeft zoiets ook kansen voor de ouderenzorg?**

KARL

In dat geval moet je als initiatiefnemer op een creatieve manier een buzz creëren, bewoners ervan bewust maken dat er iets zit aan te komen – door maquettes te bouwen, wandelingen te organiseren.

En je dient daarbij de schaal van het dorp in het oog te houden. Soms zit je namelijk zodanig te focussen op één site, dat je de kerk, pastorie, de oude school en andere mogelijkheden vergeet.

WILLY

In Berlaar wordt de samenwerking tussen verenigingen sterk gestimuleerd – hoewel het water tussen hen vroeger behoorlijk diep was. Nu werken de jeugd- en seniorenraad regelmatig samen.

De jeugdraad springt bij op seniorenfeestjes en organiseert af en toe smartphonesessies voor senioren. Zulke dingen kunnen makkelijk ondersteund worden, met een beetje geld en een lokaal.

Het verenigings-
leven brengt niet
enkel mensen uit
de kern samen,
maar ook van
daarbuiten.

[Willy]

Zoeken naar een regelluwe plek

TOM Een dorp wordt doorgaans omringd door open ruimte. Dat creëert mogelijkheden voor lokale voedselproductie. In plaats van dagelijks naar de supermarkt te gaan, zou ik mijn inkopen op een wekelijkse boerenmarkt kunnen doen. In hoever kan die meespelen in het aanvullen van voorzieningshiaten?

DIRK Een bepaalde schaalgrootte is wel noodzakelijk. Indien op zo'n markt slechts drie à vier kramen staan, maakt niemand daarvoor een omweg.

TOM Anderzijds zie je initiatieven ontstaan als de 'Buurderij'... In Mechelen worden hun verkooppunten in een school georganiseerd, van vier tot zes. In Sint-Truiden wordt een leegstaande kerk gebruikt ...

KARL Ter inspiratie kunnen we af en toe eens over de grens kijken. Zo vind je in Noord-Frankrijk wereldwinkelcoöperatieven. Waarom zou zo iets in Vlaanderen niet kunnen, maar dan met voedingswaren uit de buurt? En dan is er nog het potentieel van de sociale economie. Zo kan je dorpsuperettes met producten uit de buurt draaiende houden door inzet van mensen met een beperking. Toegegeven, het vergt veel coördinatie achter de schermen om de lokale boeren over de brug te krijgen. 'Château Superette' in Dadizele was zo'n voorbeeldje. En het dorpspunt in Beveren-aan-den-Ijzer wordt door sociale organisatie De Lovie draaiende gehouden: in dat vroegere naaigoed-winkeltje worden nu levensmiddelen verkocht.

- TOM** **Toen ik klein was gingen we tijdens het weekend in de Kempen met ons kannetje naar die ene boer om melk te halen, en naar een andere boer voor groenten. Uiteindelijk zijn dat óók voorzieningen. Zouden dergelijke informele contacten in een landelijke omgeving uiteindelijk geen netwerk kunnen vormen?**
- WILLY** Dat kan vandaag niet meer. De boer die zich aan zoiets waagt, neemt enorme risico's. Indien iemand naar het Voedselagentschap stapt met de boodschap dat zijn kinderen ziek geworden zijn van melk 'van de boer', is hij zijn inkomsten kwijt.
- TOM** **Met andere woorden: onze regels belemmeren een groot aantal spontane oplossingen? In de optiek van het versterken van het dorpsleven betekent dit dat die regels mensen uit elkaar drijven in plaats van naar elkaar toe brengen.**
- MARC** Deze boodschap dienen we mee te geven aan onze overheden: er is dringend nood aan een versoepeling van regels. En dat ligt niet alleen bij de lokale overheden, ook de Vlaamse en Europese overheden spelen een cruciale rol.
- KARL** Er zit wel degelijk een logica achter die regels, maar die werkt soms contraproductief in een dorp. Als je heel dicht bij elkaar zit en functies met elkaar wil verweven, wordt het problematisch.
- TOM** **Inderdaad, op zulke momenten merk je dat wetgevingen niet meer op elkaar zijn afgestemd en dat er tegenstrijdigheden ontstaan. Daarom ontstaat er voor bepaalde stads- en dorpsprojecten best een regelluw kader, om een dynamiek van onderuit mogelijk te maken.**

Er dient voor bepaalde stads- en dorpsprojecten een regelluw kader gemaakt te worden, om een dynamiek van onderuit mogelijk te maken.

[Tom]

Kasseitjes en tepeschietters

TOM Ik wil het met jullie nog even over de publieke ruimte hebben. Moet het dorpscentrum terug de plek worden waar mensen elkaar ontmoeten? Moeten we terug overal kasseitjes leggen en sympathieke pleintjes creëren? Want zo iets maakt toch deel uit van het archetypische dorpsbeeld?

KARL ‘Overal’ hoeft dat niet, maar voor de rest: zeker! En niet alleen om sentimentelere redenen: wemoetengewoon over meer ontmoetingsplekken in open lucht beschikken. En we dienen tevens rekening te houden met het DNA, de geschiedenis van het dorp.

Een mens heeft tegelijkertijd verschillende identiteiten – waarvan het dorp een belangrijk aandeel vormt bij dorpsbewoners. Vroeger konden mensen zeggen dat ze afkomstig waren uit een dorp met een grote paardenmarkt, of waar er reuzenstoeten rondtrokken, of dat aan een groot bos grensde. Hedendaagse dorpen hebben in aanzienlijke mate hun eigenheid en karakter verloren. Helpen kasseitjes daartegen? Vraagteken. Misschien kan je torens inzetten, vanwaarop je het landschap kan overschouwen? Misschien werkt een symbolische straattegel, een jaarlijks feest?

TOM **Maakt de publieke ruimte deel uit van de mogelijkheid tot ontmoeten? Per slot van rekening ontmoet je je burens in eerste instantie op straat ...**

MARC Ontmoetingsruimten zijn levensnoodzakelijk voor een dorp. Hoe die eruit moeten zien, is een andere vraag. Over het reeds vermelde oude buurthuis in ons dorp zijn de meningen verdeeld. Een aantal mensen – geboren en getogen Schendelbekenaren – zien de gevel van dat huis liefst bewaard. Er mag gerust een nieuwbouw achter komen, maar voor

hen maakt die gevel de identiteit van hun dorp uit. Voor een ander deel van de bewoners mag het hele huis met de grond gelijk gemaakt worden, zolang er een nieuwe ontmoetingsplek in de plaats komt. Dat vind ik best een moeilijke discussie. Bij ons is iedereen wel overtuigd van de nood aan een ontmoetingsruimte – zowel binnen als buiten. Liefst dan nog een ruimte waar het karakter van het dorp bewaard blijft, zonder dat die noodzakelijk in ere moet hersteld worden naar het beeld van vroeger – jouw ‘kassettjes’ inbegrepen, Tom.

KARL Het karakter van het dorp moet naar boven gehaald worden. In Hille, in Wingene, hebben ze dat op een mooie manier aangepakt. Het kerkplein werd heraangelegd met grasheuvels. Het is vlakbij een school, de kinderen maken er dankbaar gebruik van. De naam ‘hille’ weerspiegelt zich nu in het nieuwe straatbeeld.

TOM **Je publieke ruimte wordt daar een essentieel onderdeel van het dorpskarakter.**

WILLY Een gemeenschappelijke buitenruimte is inderdaad belangrijk. Berlaar heeft een mooi dorpsplein waar ‘s zomers elke woensdag concerten worden georganiseerd met de financiële steun van de gemeente. Ook dát zijn voorzieningen.

Het project ‘Bank zoekt plek’², in samenwerking met Landelijke Gilden, is een ander mooi voorbeeld. We plaatsten drie banken – waaronder één in een zijstraatje, aan een nietszeggend graspleintje. Sinds die bank er staat, wordt er petanque en ‘teppeschieten’ gespeeld. De buurt ontmoet er elkaar, ouderen gaan er bij mooi weer zitten. Daar is nu spontaan een vaste zomeractiviteit uit gegroeid.

TOM **Het interessante aan Willy’s ‘Bank zoekt plek’ is dat je mensen vraagt waar die bank moet staan.**

KARL Klopt. Overal een schommel en een glijbaan zetten, werkt niet. Het gaat om mede-eigenaarschap.

---

2 In 2017 kregen 36 afdelingen van Landelijke Gilden in evenveel dorpen een zitbank. Ze voerden op allerlei manieren campagne en motiveerden de dorpsbewoners om de mooiste plek voor de bank te kiezen. De actie werd in 2018 herhaald.

WILLY

Jonge mensen vragen doorgaans overal om speeltuintjes. Een normale vraag, als je met kleine kinderen zit. Die kwamen er oorspronkelijk dan in onze gemeente. Maar de peuters van die bepaalde generatie werden groot, de speeltuigen werden niet meer gebruikt, dus werden ze verwijderd. Nu we aan een volgende generatiewissel zijn, steekt die vraag opnieuw de kop op. Je kan onmogelijk voor elke generatie nieuwe speeltuigen zetten. Vandaar onze beslissing om het nieuw aangekochte park als speeltuin in te richten, zodat de mensen met hun kinderen daarheen kunnen. Daardoor ontstaat sociaal contact, veel meer dan rond die verspreid opgestelde speeltuigen. Laat de kinderen samenspelen, hun mama's geraken ondertussen aan de praat. En dáár draait het om. Als ze nadien samen nog een koffietje gaan drinken in het gemeenschapshuis, is het verhaal rond.

TOM

Een mooi beeld als afsluiter, Willy! Ik dank jullie voor dit gesprek.

**Grootschaligheid is vandaag een gegeven.
Maar tegelijkertijd merken we ook een
terugkeer naar kleinschaligheid, lokale
voorzieningen, nabijheid.**

[Tom]

DORPSPUNT BEVEREN-AAN-DEN-IJZER

AAN HET WOORD ...

Ik ben zowat het manusje-van-alles. Alle vragen van dorpsbewoners zijn bespreekbaar. We fungeren nu als buurtwinkel met bijzondere aandacht voor korte keten landbouwproducten én vers brood. We zijn een ontmoetingsplek met een sociale functie. We bieden allerlei diensten aan voor de dorpsbewoners. We vormen een knooppunt voor mobiliteit.

We komen bij de dorpsbewoners thuis om kleine klusjes uit te voeren; zoals planten water geven of de brievenbus legen als bewoners op vakantie zijn. We halen glas op en bezorgen boodschappen aan huis voor mensen die zelf niet naar de dorpswinkel kunnen gaan. 's Zomers landen dorpsbewoners en toeristen op ons zonneterras. In de winter proeven ze de 'taart van de dag' of doen ze mee aan een leuke activiteit.

Je vindt ons in het centrum van het dorp, langs de hoofdweg en onder de kerktoeren. Vroeger was er hier een restaurant.

Locatie:

Beveren-Aan-Den-Ijzer, 691 inwoners (2016) in Alveringem (63 inw/km², WV)

Project:

Ontmoetingsplek met sociale en dienstverlenende functie, dorpswinkel

Initiatiefnemers:

De Lovie vzw (Jan Vermeulen)

Looptijd:

Sinds 2017

Financiering:

LEADER-programma en vzw-middelen

Prijzen:

Matexi-award, finalist Radicale Vernieuwers, vzw Oikonde, Torfsfonds

Meer info:

www.facebook.com/Dorpspuntinbeveren

SUCCESSFACTOREN

Mijn initiatiefnemers deden inspiratie op in Frankrijk en Duitsland. De plaatselijke LEADER-groep keurde mij goed op voorwaarde dat er een behoeftenonderzoek in het dorp gebeurde. Zo kreeg ik een beter zicht welk aanbod er nog voorhanden was en waar de leegtes zaten. Het was een intensief proces, maar achteraf gezien heel waardevol en dé succesfactor. De dorpsbewoners werden zo van bij het prille begin betrokken. Het feit tenslotte dat ik focus op korte keten met producten van de streek wekt veel sympathie op. Zo onderscheid ik mij van een 'gewone' buurtwinkel.

IMPACT

De dorpsbewoners hebben het gevoel dat het dorpspunt echt van hen is, omdat ze van bij het begin mochten meebepalen hoe ik eruitzie. De medewerkers van De Lovie hebben een nieuwe, waardevolle dagbesteding. Anderzijds vraagt het voor de begeleiders wel extra energie en een andere manier van werken.

DORPSHUIS 'T KRUISPUNT GROTE HEIDE

AAN HET WOORD ...

- V** Naast café en vergaderruimte, kan je bij mij gemeentelijke vuilniszakken ophalen. Andere diensten, zoals een strijkatelier bied ik ook aan.
- M** Alle inwoners en de verenigingen kunnen mijn sleutel en de kassa ophalen en zelf het café openhouden. Eens ik in gebruik ben, staan de deuren open voor iedereen.
- R** Ik ben gehuisvest in een voormalig leegstaand café en groeide uit tot dé ontmoetingsplek van de Grote Heide. Via een WhatsApp-groep meldt er zich om de beurt een andere vrijwillige uitbater aan.

SUCCEFACTOREN

Tijdens het gemeentelijk participatietraject 'Neerpelt bezwijkt voor Grote Heide' detecteerde het dorp de nood aan een gezellige ontmoetingsplek. De eigenaar van een leegstaand café in het dorp gaf een enthousiaste groep bewoners de kans om het gebouw één jaar gratis te gebruiken in ruil voor een verbouwing. Heel wat vrijwillige werkkrachten uit het dorp bouwden mee aan mij. Na het eerste jaar motiveerde mijn werking het dorp om te starten met crowdfunding. Ik zou aangekocht worden. In twee weken haalde de kerngroep voldoende middelen op om de gemeente te overtuigen ook mee te stappen. Iedere inwoner kreeg de kans om een stukje van mij te kopen (barkruk, steigerhoutenplank aan de muur ...). Op deze manier ben ik letterlijk van iedereen. Ik ben een initiatief voor de Grote Heide door de Grote Heide. Ik besta vandaag dankzij het doorzettingsvermogen van enkele trekkers. Zij durfden een beetje gek zijn en gingen voor hun droom. Verder kon ik ook beroep doen op financiële steun van de gemeente Neerpelt en op LEADER-middelen.

Locatie:

Grote Heide, 3.000 inwoners in Pelt (390 inw/km², LIM)

Project:

vzw Dorpshuis 't Kruispunt

Initiatiefnemers:

groepje inwoners Grote Heide (jong en oud)

Looptijd:

2016 - ...

Financiering:

LEADER-programma, gemeente, sponsoring en crowdfunding

Prijzen:

tweede prijs voor Dorpskracht 2017

Meer info:

www.dorpsuishetkruispunt.be

IMPACT

Je ontmoet aan mijn toog weer dorpingen die je normaal gezien nooit zou tegenkomen. Er ontstaan nieuwe initiatieven vanuit deze mogelijkheid tot ontmoeten, bijvoorbeeld een toneelgroep wordt opgestart. De verenigingen hebben bij mij hun eigen stek.

ONDER1DAK HOEGAARDEN

AAN HET WOORD ...

- V** Ik word een hedendaags technisch goed uitgerust en multifunctioneel dorpshuis, dat onderdak biedt aan de lokale gemeenschap, het verenigingsleven, Chiro Hoegaarden en een wereldwinkel. Ik bied ook ruimte voor nieuwe vormen van pastorale werking en jeugdverblijfstoerisme.
- M** Ik zal bijdragen tot een warmere samenleving en het lokale sociale weefsel versterken. Ik word de publieke ruggengraat van de lokale gemeenschap. Hier zullen mensen elkaar ontmoeten, kinderen spelen en ouderen zich veilig voelen.
- R** Ik bevind mij pal in het centrum van het dorp. Ik ben blij dat ik mocht blijven. Ik zorg immers voor leven in de brouwerij. Zo wordt Hoegaarden geen slapend dorp!

SUCCEFACTOREN

Mijn renovatie (parochiecentrum) ging gepaard met de integratie van de jeugdlokalen. Ik ben geslaagd door de goede samenwerking tussen de kerkfabriek en de Chiro. Beide verenigingen hadden dezelfde nood: hun gebouwen waren verouderd en niet meer wettelijk in orde. De Chiro groeide bovendien aan in ledenaantal. Mijn toekomstige gebruikers houden rekening met elkaar. Ze zoeken naar een oplossing die voor iedereen werkt, zodat de toekomstige generatie zich geen zorgen moet maken over huisvesting. In de parochie zitten heel wat oud-Chiroleden. Iedereen kent iedereen. De Chiro helpt ook activiteiten organiseren in het parochiecentrum. De Chirolokalen kunnen voor andere activiteiten en verenigingen gebruikt worden.

Locatie:

Hoegaarden, 6.942 inwoners (2018)
(204 inw/km², VBR)

Project:

OnderIDAK-renovatatieproject

Initiatiefnemers:

vzw Chiro Hoegaarden en vzw
Parochiecentrum

Looptijd:

Sinds eind 2014

Financiering:

LEADER-programma, gemeente en eigen
middelen

Prijzen:

Nationale Fintro-wedstrijd

Meer info:

bouw.chiro-hoegaarden.be

IMPACT

Heel wat inwoners hebben mooie herinneringen aan de oude Chiro-lokalen en het parochiecentrum. Er werden allerlei feestelijkheden en een fototentoonstelling gehouden om afscheid te nemen van de oude gebouwen. Heel wat vrijwilligers en inwoners werken mee aan het project. Zo organiseert de Chiro werkdagen voor ouders en zijn er heel wat initiatieven om geld in te zamelen. Het leeft. Door dit project heeft men ingezien dat de verenigingen en de jeugd hun stempel drukken op het dorpsgebeuren.

ONTMOETINGSCENTRUM MOORSEL

AAN HET WOORD ...

- V** Mijn komst zorgde voor beroering in het dorp. Het ledenaantal van de KLJ steeg en praktisch elke lokale vereniging maakt gebruik van mijn ruimtes. Dankzij mijn architecturale pracht en mijn fantastische ligging, word ik gehuurd door menig privépersoon voor recepties en feestjes.
- M** Ik dien als trefcentrum en ontmoetingsplaats voor dorpsverenigingen; mijn kleine broertje als jeugdverenigingslokaal van de plaatselijke KLJ.
- R** Ik lig midden in de dorpskern, vlak bij de kerk en de oude pastorie. De aanpalende pastorijtuint is beschermd, maar doet dienst als openbaar domein.

Locatie:

Moorsel, 5.029 inwoners (2017) in Aalst
(1097 inw/km², OVL)

Project:

Trefcentrum 't Bergskén

Initiatiefnemers:

vzw Parochiale Werken

Looptijd:

2010-2014

Financiering:

PDPO-programma en eigen middelen

Prijzen:

Laureaat van de Prijs Wivina De Meester
voor Excellent Bouwheerschap 2014

Meer info:

www.trefcentrummoorsel.be

SUCCEFACTOREN

Mijn ontwerp kwam er na een open oproep bij de Vlaams Bouwmeester. Ingrepén in het beschermde gebouw of in de grond op de pastorijsite waren moeilijk. Mogelijke maquettes werden tentoongesteld aan het dorp en bewoners konden meestemmen voor mijn definitief ontwerp. Mijn uiteindelijke kostprijs lag een pak hoger dan oorspronkelijke ramingen. Dankzij een paar creatieve acties van mijn bezielers, kon ik toch worden gerealiseerd. De gemeente maakte de vzw wegwijs in de administratieve mallemlen. Mijn bezielers waren met 'niet veel' in de vzw maar

vulden elkaar competentiegericht perfect aan. Mijn komst was gewild door alle verenigingen in het dorp. Mijn huidig beheer wordt stipt opgevolgd door de vzw en de KLJ.

IMPACT

Het verenigingsleven kreeg een enorme boost sinds ik er ben. Zij kunnen nu een beroep doen op mijn moderne infrastructuur en spelen met hun activiteitsaanbod hierop in.

Ik geniet succes ver buiten de grenzen van mijn dorp dankzij mijn verhuurbaarheid.

Locatie:

Neerrepn, 288 inwoners (2017) in Tongeren (354 inw/km², LIM)

Project:

Neerrepn wakker

Initiatiefnemers:

Inwoners van Neerrepn

Looptijd:

2017 - ...

Financiering:

PDPO-programma en eigen middelen

Prijzen

Derde prijs wedstrijd Dorpskracht 2018
VLM

Inhuldiging Lutgerushoekje, slotmoment Dorpen in 't kwadraat

NEERREPEN WAKKER

AAN HET WOORD ...

Zonder ontmoetingsplek krijgen dorpsinitiatieven geen kans. Het huidige buurthuis, uitgebaat door de wijkraad, is aan dringende renovatie toe, maar heeft geen directe financieringsbron meer.

Vanuit een door het Innovatiesteunpunt begeleid participatietraject wordt Neerrepn wakker. Er ontstaat een hecht groepje, over de grenzen van verenigingen en geledingen heen. Het piepkleine dorpje krijgt een nieuwe *schwung*.

Een groep geëngageerde inwoners zet zich in om mij, een nieuw buurthuis, te bouwen naast en in verbinding met de Sint-Lutgeruskerk. Dit op de gronden van de afgebrande pastorie (1999).

SUCCESSFACTOREN

Het LEADER-project 'Dorpen in 't kwadraat' nodigde eind 2017 alle inwoners van Neerrepn uit om samen na te denken over de toekomst van hun dorpje. Al snel bleek een ontmoetingsplek absolute prioriteit te zijn. Tijdens de werksessies van het project ontstond er een nieuwe harde kern en werden er banden met de kerkfabriek en het stadsbestuur gesmeed. Er ontstond een hechte groep inwoners met diverse profielen en talenten die complementair zijn en goed samenwerkten. Dit in een gezellige sfeer. Men dacht verder dan het huidige buurthuis en creatieve ideeën over een nevenbestemming

voor de parochiekerk borrelden op. Verdere toekomstige financieringsmogelijkheden en samenwerkingsverbanden met de stad, de kerkfabriek, de verenigingen in Neer- en Overrepn ... zullen meebepalend zijn voor mijn toekomst. Neerrepn is nu alleszins wakker.

IMPACT

De band tussen de inwoners versterkte. Ze staan samen achter mij, een gemeenschappelijk initiatief gegroeid in dialoog. Bovendien nemen ze het heft in eigen handen voor het behoud van een ontmoetingsplek in hun dorpsgemeenschap. Dit maakt indruk.

Een brug tussen personen met dementie en het dorp.

HUIS PERREKES OOSTERLO

AAN HET WOORD ...

- V** Ik ben 'De Villa' van Huis Perrekes, een instelling voor kortverblijf, dagverzorging, begeleid wonen en ambulante begeleiding van personen met dementie. In plaats van mijn bewoners te isoleren, zorg ik expliciet voor functionele én visuele linken met het dagdagelijkse (dorps)leven.
- M** Ik zet de mens centraal, niet zijn ziekte. Dementie krijgt een plek in de dorpsgemeenschap én mag er zichtbaar zijn. Meer nog, ik vorm een rustpunt voor elke dorpsbewoner in het hectische leven.
- R** Als voormalige dokterswoning pal in het dorpscentrum bied ik een heel huislijke omgeving. Mijn tuin is publiek, net als het tuinpaviljoen. Andere dorpingen kunnen er vrij langskomen en het paviljoen afhuren om activiteiten te organiseren. Mijn verdieping omvat enkele appartementen en gastverblijven voor familie, vrienden, kunstenaars, onderzoekers ... Overdag kunnen ze samenleven met mijn bewoners.

Locatie:

Oosterlo, 1.300 inwoners
in Stad Geel (363 inw/km²,
ANT)

Project:

Buitenmaten

Initiatiefnemer:

vzw Huis Perrekes

Looptijd:

2012-2017

Financiering:

PDPO-programma

Meer info:

www.perrekes.be

SUCCEFACTOREN

Ik kan enkel bestaan door het enthousiasme en de gedrevenheid van mijn initiatiefnemers. Ze hebben een duidelijke, vernieuwende visie op zorg en de meerwaarde die de wisselwerking tussen zorg en dorpsgemeenschap biedt.

De open oproep van de Vlaams Bouwmeester, waar ik één van de projecten was, zorgde voor heel wat ruimtelijke kwaliteit. Zo kon mijn visie echt tot stand komen. Bovendien bood de PDPO-subsidie de kans om meer te doen.

IMPACT

Mijn belangrijkste impact is een win-winsituatie voor elke inwoner van Oosterlo. Bewoners van Huis Perrekes worden geprikkeld door het dorpsleven, voelen zich thuis, maken contact met passanten en dit alles met een duidelijk positieve invloed. Daarnaast versterk ik de identiteit van Oosterlo als zorgzaam dorp door mijn ontmoetingskansen en mijn functie als rustpunt in het drukke alledaagse leven.

'T ÉÉN EN 'T ANDER SCHUIFERSKAPELLE

AAN HET WOORD ...

V De eigenaars noemen mij een 'depannage-winkel'. Natuurlijk is mijn assortiment niet uitgebreider dan in een supermarkt, toch herbergt de hele zaak net iets meer dan duizend producten, in kleine hoeveelheden. Ik ben blij mee te delen dat dorpingen mijn aanwezigheid appreciëren, want ze vinden hier brood, eieren of hondeneten. Naast mijn benoeming als Bibpunt ben ik ook spontaan afhaalpunt van pakjes geworden. Het café hoort erbij en geeft kleine groepjes mensen de kans om in een gezellige sfeer te vergaderen. In ons huiskamercafé of in het gastenverblijf op de tweede verdieping, waar een grote vergadertafel staat.

M 's Zomers zit mijn zuidgericht terras vol dorpingen en fietspassanten. Op minder zonnige dagen en avonden komen ze binnen. De ene om iets te drinken en wat bij te praten, de andere om boodschappen te doen. 's Morgens zien ze Mieke en onze vaste kracht, 's avonds is Patrick op post.

R Je vindt mij in twee naast elkaar liggende maar gekoppelde panden op het dorpsplein, tegenover de kerk. Vroeger was hier een bankfiliaal en een winkeltje.

SUCCEFACTOREN

Mijn eigenaars leerden in Nederland dat de overlevingskans onbestaande was voor een zaak in een dorp met minder dan 1.300 inwoners. Vandaar het idee om een combinatie uit te bouwen. In het begin hielp iemand met ervaring in de horeca. Door flexibel om te springen met onder meer openingsuren, producten en diensten, kregen ze een vast en voldoende groot cliënteel.

Locatie:

Schuiferskapelle (1.190 inw) in gemeente Tielt (296 inw/km², WV)

Project:

Combinatiezaak dorpswinkel en dorpscafé

Initiatiefnemers:

Patrick D'hont en Mieke De Jaegher

Looptijd:

Sinds februari 2014

Financiering:

Eigen middelen

Prijzen:

Meermaals genoemd in reportages

Meer info:

www.teenentandertielt.be

(site in heropbouw – zie Facebook

@teenentanderkapelle)

IMPACT

De bewoners vinden bij mij koopwaar waarvoor ze anders ver moeten rijden. Bij mij is het 'kleine ontmoeten' standaard en ik bied ruimte om af te spreken, bij te praten of formeel te vergaderen. Zonder mij is het dorpsleven verschaald.

OOK GEZIEN IN ...

Langdorp. Vzw 't Hof baat sinds 2011 een dorpswinkel met kleine bakkerij en dorpsherberg uit. Het is tegelijkertijd een arbeidszorgproject.

www.thoflangdorp.be

Kinderen aan het werk in de Bibus.

BIBUS ZWEVEGEM

AAN HET WOORD ...

- V** Ik ben een mobiele vorm van dienstverlening, die zowel de bibliotheek als de gemeentelijke sociale en administratieve dienstverlening naar de deelgemeenten brengt. Bovendien heb ik een sociale rol. Ik bereik minder mobiele mensen, kansengroepen en mensen voor wie de drempel naar een gewone bib of sociale dienst te hoog is. Ze doen hun verhaal. Wat mij de kans geeft om de situatie onder de loep te nemen en hen eventueel door te verwijzen.
- M** Naast particulieren, komen alle scholen wekelijks op bezoek.
- R** Je vindt mij dagelijks op het dorpsplein of aan een school of instelling in de deelgemeenten volgens een vast wekelijks rittenschema.

Locatie:

Zwevegem,
24.619 inwoners (2018)
(389 inw/km², WV)

Project:

Bibus

Initiatiefnemers:

Gemeentebestuur
Zwevegem

Looptijd: Sinds 2010

Financiering:

PDPO-programma

Prijzen: Winnaar wedstrijd

Prima plattelandsproject
(2010) en Bibliobus van het
jaar (2010)

Meer info:

[www.zwevegem.be/
de-bibus-als-pilootproject](http://www.zwevegem.be/de-bibus-als-pilootproject)

SUCCESSFACTOREN

De Bibus biedt veel voordelen. Alle dienstverlening wordt dichterbij huis aangeboden. De bus heeft langere openingstijden. Bovendien is het aanbod ruimer. Mensen die voor administratieve formaliteiten komen, ontdekken de bib. En omgekeerd. Door de goede samenwerking met de scholen kreeg ik een nieuwe impuls. Om de bekendheid van de gemeentelijke diensten in de bus te verbeteren werd de dienstverlening aangevuld met verkoop van postzegels, vuilniszakken en fiets- en wandelkaarten. In de beginfase stond de techniek en logistiek nog niet volledig op punt. Dat is nu een succesfactor in dit verhaal.

IMPACT

Ik heb mijn eigen logo en *look-and-feel* die past bij de huisstijl van de gemeente. Iedereen kent de bus en weet min of meer wat je er kan doen. Inwoners zijn zeer tevreden.

OOK GEZIEN IN ...

Bornem, de buurtkar, een mobiele buurtwinkel en mobiel dienstencentrum.

Zie [www.bornem.be/product/1098/
de-buurtkar](http://www.bornem.be/product/1098/de-buurtkar)

Een dorpenbeleid voeren, hoe begin je daar nu aan? Wat is een mogelijke ‘dorpenbeleidspraktijk’?

Zoals uit het eerste hoofdstuk van dit boek blijkt, is dorpenbeleid complex. Het is integraal, participatief, zet de lokale overheid in de faciliterende rol, is gebiedsgericht, op maat én moet in de bredere context geplaatst met het stedelijk beleid, maar ook ingebed in het plattelandsbeleid. Hoe start je nu met zulk complex beleid?

De besproken voorbeelden tonen heel wat uiteenlopende praktijken, de debatten en artikels heel wat onderzoeks- én ervaringsgerichte inzichten. Voldoende inspiratie om te starten? Laten we nog een stapje concreter gaan en de bestaande beleidsinitiatieven bekijken en vervolgens uit alle inspiratie en informatie een mogelijke aanpak, een dorpenbeleidspraktijk, verwoorden.

Davy Sterkens

Innovatiesteunpunt –
Innovatieconsulent Plattelands-
ontwikkeling: ontwikkeling,
uitvoering en coördinatie
participatieve dorpsprojecten.

1 ALLE BELEIDSNIVEAUS AAN DE SLAG

Hoewel vooral lokale besturen aangespoord worden om een dorpenbeleid te voeren, wordt op elk beleidsniveau actie ondernomen. Zowel op Vlaams, provinciaal als op gemeentelijk niveau wordt beleid geschreven en projecten opgezet. Elk met eenzelfde doel: de leefbaarheid van de dorpen verhogen. Maar, ze hebben zelden eenzelfde praktijk als gevolg.

VLAANDEREN?

De VLM tekent op **Vlaams niveau** de beleidslijnen uit. Het kaderstuk **‘VLM werkt aan 3D Dorpenbeleid’** biedt alvast de nodige inzichten. Hieruit blijkt een duidelijke focus voor de komende jaren op drie ruime deeldomeinen: dorpsparticipatie, dorps huis en dorpsruimte. Deze focus sluit aan bij de indeling die in dit boek gemaakt werd: dorpsruimte – dimensie ruimte; dorpsparticipatie – dimensie mens; dorps huis – dimensie voorzieningen.

VLM WERKT AAN 3D DORPENBELEID

VLAAMSE OVERHEID

Toon Denys

Gedelegeerd bestuurder Vlaamse
Landmaatschappij

De jongste jaren heeft de VLM in overleg met verschillende deskundigen beleidsaanbevelingen opgemaakt over leefbare dorpen. De hoofddoelstelling van het Vlaams dorpenbeleid is het verbeteren van de leefbaarheid van dorpen op een duurzame en geïntegreerde manier. Hierbij staat het versterken van de sociale cohesie centraal en wordt een antwoord geboden op toekomstige uitdagingen (klimaatmitigatie, bestuurlijke fusies, digitalisering, vergrijzing ...).

De eigenheid van elk dorp kan een sterke motor zijn om de banden tussen de inwoners te versterken en gezamenlijke energie te genereren tussen verleden en toekomst.

De focus ligt hierbij op dorpsparticipatie, dorpshuis en dorpsruimte. Deze drie terreinen overstijgen de sectorale benaderingen en bieden een kader om de lokale besturen te ondersteunen bij hun dorpenbeleid. De VLM beschouwt ze als de cruciale actieterreinen om dorpen duurzaam en leefbaar te houden in de toekomst.

De eigenheid van elk dorp kan een sterke motor zijn om de banden tussen de inwoners te versterken en gezamenlijke energie te genereren tussen verleden en toekomst.

1. DORSPARTICIPATIE

De spil van de sociale dynamiek in een dorp is de individuele dorpsbewoner of groep van bewoners die actief zijn en zodoende investeren in het dorpsleven.

In tijden waarin burgers steeds meer voor hun mening (durven) opkomen en bereid zijn om (voor een niet al te lange termijn) engagementen op te nemen in het dorp en coalities te sluiten, creëert de doedemocratie mooie kansen net zoals andere uitdagingen op dorpsniveau. De aanwezigheid van een bloeiend verenigingsleven is dan ook een belangrijke indicator voor de leefbaarheid in een dorp. In een dynamisch dorp is er een ruim vrijetijdsaanbod in de vorm van sport- en natuurverenigingen en socio-culturele organisaties. De vaak vrijwillige inzet binnen een vereniging zorgt voor sociale cohesie tussen gelijkgestemden. De uitdagingen voor het traditionele verenigingsleven zijn gekend: het opnemen van nieuwkomers in het dorp in bestaande groepen is geen sinecure. Ook de overdracht van bestuursfuncties tussen generaties is een heikel moment in de vernieuwing en het voortbestaan van verenigingen. Het verenigingsleven is een structurele vorm van dorpsparticipatie. Bestuurlijk vertaalt die zich in een vertegenwoordiging in jeugd, landbouw, cultuur- of milieu- en natuurraad.

Burgerparticipatie is momenteel in opmars. Mensen zijn mondiger dan vroeger en gezagsstructuren en -figuren vormen als het ware geen

De dorpsruimte
aanpakken
kan niet zonder
een participatief
proces te voeren
met het dorp.

[VLM]

automatische ondersteuning meer om draagvlak te hebben. Draagvlak moet je tegenwoordig verdienen en is soms beperkt houdbaar. En dat vergt een proces van voorbereiding over hoe je naar de inwoners gaat, wie je mogelijk meevraagt als neutrale partij die de procesregie op zich neemt bij netelige *issues* met tegengestelde belangen van groepen van inwoners. Sociale consulting is een vakgebied dat in de toekomst mogelijk belangrijker wordt want het scala aan participatieve technieken professionaliseert verder.

Er bestaan erg mooie voorbeelden in verschillende beleidsdomeinen van succesvolle participatietrajecten over lokale aangelegenheden die de samenwerking rond leefbaarheid aanmoedigen. Mensen samenbrengen is op zich gemeenschapsvormend en het dorp als gedeelde gespreksruimte kan een enorm verbindende kracht hebben.

2. DORPSHUIS

Dorpshuizen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid van een dorp. Hierbij staat ontmoeting en beleving op een bereikbare en laagdrempelige wijze centraal, met mogelijks een aanbod van diensten en producten en hergebruik van infrastructuur. Het dorpshuis kan een huis zijn voor het verenigingsleven, theater, muziek en sport. Gemeenten kunnen hun diensten dichtbij brengen door bijvoorbeeld een uitleenpost van de bibliotheek, ontvangst- en ontmoetingsplaats voor de wijkagent, schepenen, OCMW...

Bovendien kunnen diverse commerciële maatschappelijke diensten er een plaats vinden. Denk hierbij aan de huisarts, buitenschoolse opvang, dagopvang en dergelijke. Een dorps huis kan gekoppeld worden aan een dorpsrestaurant of ruimte laten voor pop-ups. Maar ook het integreren van een hub, een logistiek knooppunt voor goederen en diensten zoals afhaalpunten voor voedselteams, streekproducten, buurderijen, een mobipunt, een afhaalpunt voor pakjes ... kan een bijkomende functie zijn die het dorps huis aanbiedt. Meerdere gebouwen of locaties kunnen ook samen een ‘dorps huis’ vormen.

In de meeste dorpen zijn waardevolle gebouwen aanwezig, zoals een pastorie, een schoolgebouw, de kerk, een oud gemeentehuis. Voor veel van deze gebouwen worden nieuwe bestemmingen en medegebruikers gezocht. Het is stimulerend om deze gebouwen met erfgoedwaarde te recupereren voor enerzijds de continuïteit in het dorpsleven en anderzijds de herkenbaarheid en het dorpsgevoel. Multifunctionaliteit is een belangrijk element om tot ontmoeting te komen tussen generaties en bevolkingsgroepen. Een waaier van activiteiten en diensten gecombineerd met een brede communicatie maken een dorps huis het kloppend hart van een dorp. Een dorps huis kan niet alleen een fysieke ontmoetingsplaats zijn, al dan niet verspreid over diverse herkenbare locaties, maar ook een digitale ontmoetingsplek. Een digitaal platform waar activiteiten worden op aangekondigd, een platform voor contact en uitwisseling met andere dorpen. Kortom, dorps huizen zijn geen nieuw concept maar hun rol en lange termijneffect op de leefbaarheid van een dorp is verre van voorbijgestreefd en kan nauwelijks onderschat worden.

3. DORPSRUIMTE

De buitenruimte van een dorp op die manier inrichten dat ze toekomstbestendig is, vergt veel inzet van lokale besturen.

Het dorpsplein, de omgeving van kerk en beeldbepalende gebouwen zijn deel van het openbaar domein en fungeren als gedeelde ruimte van alle inwoners en bezoekers. Toegankelijkheid en behoud van dorpskarakter staan momenteel op de helling door een bijna exponentiële toename van de bouw van appartementen in bepaalde dorpskernen. Goede voorbeelden van verdichting in de dorpskern met aangepaste dorpsarchitectuur op maat en integratie van het dorpsverhaal, zijn erg nodig! Sommige provincies zetten sterk in op

de begeleiding van ontwerpinitiatieven door een kwaliteitskamer. Een lokaal bestuur kan een beeldkwaliteitsplan opmaken voor haar dorpen. Investeren in trage verbindingen tussen dorpskern en omliggend woonweefsel, zeker indien er een sterk voorzieningenniveau aanwezig zal blijven, is cruciaal voor kwetsbare groepen in het verkeer.

De verbinding tussen dorp en omliggend landschap wordt bij voorkeur eveneens op een trage manier ontsloten. Verkeersdrukte in de dorpskernen, samen met klachten over onderhoud van fiets- en voetpaden zijn wederkerende pijnpunten die door inwoners bij lokale besturen worden aangekaart. Indien de dorpsruimte doorsneden is door gewestwegen zorgt dit er mee voor dat oplossingen niet eenvoudig zijn. De dorpsruimte aanpakken kan niet zonder een participatief proces te voeren met het dorp.

De VLM ondersteunt dit dorpenbeleid door het aanreiken van verschillende instrumenten en mogelijkheden:

- Subsidiemogelijkheden via PDPO III (Projecten Omgevingskwaliteit – investeringen en samenwerking, LEADER) en Plattelands Plus voor investeringen in dorpsomgevingen, -huizen en samenwerkingprojecten.
- Landinrichtingsprojecten via Spoor 2 waarbij een gemeente de inrichtingsinstrumenten uit de instrumentenkoffer kan gebruiken om haar dorpenbeleid op het terrein te realiseren;
- Vlaams fonds voor de stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesteringen (als opvolger van het Plattelandsfonds).
- Projectoproep Buurten op de Buiten in samenwerking met de Koning Boudewijnstichting voor kleinschalige buurtinitiatieven die de dorpswerking versterken.
- Wedstrijd Dorpskracht voor succesvolle projecten die in dorpen de leefbaarheid verbeteren of de duurzame ontwikkeling stimuleren.
- Subsidiering van projectwerking Dorpsateliers Landelijke Gilden en van werking van de Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen

PROVINCIES

Sinds enkele jaren zijn ook de provincies aan de slag om vorm te geven aan een specifiek dorpenbeleid, meestal als verdere uitwerking binnen het provinciaal plattelandsbeleid. Binnen dit provinciaal plattelandsbeleid, omschreven in elk provinciaal plattelandsontwikkelingsplan, wordt aandacht gegeven aan leefbare dorpen. In elke provincie is dit thema dan ook opgenomen binnen het PDPO-subsidieprogramma¹. Hiermee biedt het een stimulans aan onder meer gemeentebesturen en vzw's om projectmatig aan de slag te gaan. Daarnaast gaan verschillende provincies ook aan de slag met de specifieke uitwerking van een dorpenbeleid d.m.v. een aantal initiatieven:

---

¹ Leefbare dorpen is een thema in het plattelandsbeleidplan van elke provincie. Ze voorzien financiële ondersteuning vanuit het Vlaamse Plattelandsprogramma (LEADER, Omgevingskwaliteit) in uitvoering van de Europese Plattelandsverordening.

ANTWERPEN

VEERKRACHTIGE DORPEN

De dienst Landbouw en Platteland van de provincie Antwerpen introduceerde 'Veerkrachtige dorpen' als naam voor hun dorpenbeleid. Na een projectmatige opstart in 2017, in samenwerking met RURANT² en Innovatiesteunpunt, wordt hun proces een betalend aanbod voor lokale besturen die aan de slag willen gaan met één of meerdere van hun dorpen. De benadering is generalistisch: vanuit een analyse van het dorp op tien thema's in de dorpenmonitor, wordt er participatief toegewerkt naar een toekomstvisie en actieplan. Optioneel kan dit proces verlengd worden met een *quickwin*: de uitvoering van één concrete actie als opstap naar de toekomst. Het eindresultaat biedt het gemeentebestuur de nodige handvaten om te werken aan de leefbaarheid van het dorp.

www.veerkrachtigedorpen.be

2 RURANT werkt in de provincie Antwerpen aan het behoud van een aantrekkelijk, leefbaar en dynamisch platteland. Projectmatig zetten ze in op ruraal ondernemerschap, streekontwikkeling en participatie.

WEST- VLAANDEREN

DORPENTEAM

De provincie West-Vlaanderen zet sinds 1997 in op een dorpenaanpak. Door hun perifere ligging stonden dorpen in de Westhoek al eerder en sterker voor grote uitdagingen dan dorpen elders. De focus van de provincie ligt sinds dat begin op leefbaarheid van kleine kernen, dankzij input van prof. Frans Thissen. Dit wil ze versterken door werk en voorzieningen op regioniveau te benaderen (in combinatie met vervoersmogelijkheden), maar tegelijk ook aan wonen, samenleven en politiek op dorpsniveau te werken. In het kader hiervan faciliteerde de provincie tal van dorpskernvernieuwingen, zorgnetwerken, dorpswinkels ...

Deze aanpak werd in 2005 verduurzaamd naar de ganse provincie door middel van een provinciaal

dorpenaanpak, een kwaliteitskamer die instaat voor omgevingskwaliteit, en verhoogde nadruk op dorpsbinding en bewonersbetrokkenheid. Een reglement biedt gemeentebesturen subsidies voor een kwaliteitsvol voortraject dat de verwachtingen scherper en beter moet krijgen, voor woonprojecten, dorpszalen of hergebruik van gebouwen. Meer recent is er ook een formule WinVorm, een soort groepsaanbesteding voor een ontwerpersselectie. Een absolute voorwaarde bij elke dorpsmaatregel, is dat inwoners of gebruikers vroeg genoeg betrokken worden.

[www.west-vlaanderen.be/
subsidies/plattelandsloket-west-
vlaanderen](http://www.west-vlaanderen.be/subsidies/plattelandsloket-west-vlaanderen)

OOST- VLAANDEREN

DORP DYNAMIEK

In Oost-Vlaanderen slaan dienst Landbouw en Platteland, Landelijke Gilden, Innovatiesteunpunt, Plattelandscentrum Meetjesland, Vorming-plus Vlaamse-Ardennen-Dender de handen in elkaar om het dorpenbeleid vorm te geven. Dit gebeurt in het kader van twee LEADER-projecten 'Dorp Dynamiek' die nog lopen tot 2020. Er wordt gezocht naar een dorps-typologie én bijhorende strategieën om aan de leefbaarheid van het dorp te werken. Die strategieën zijn participatief en bestaan dus als soortgelijke processen als in Antwerpen en Limburg. Bijkomend is het de bedoeling dat elk participatief proces toewerkt naar een bewonersgroep die ook na het gevoerde proces actief blijft in het dorp én acties onderneemt: een dorpsparlement.

oost-vlaanderen.be/dorp-dynamiek

LIMBURG

DORP AAN ZET

Provincie Limburg tekent zijn dorpenbeleid uit door middel van het LEADER-project 'Dorp aan Zet'. Samen met Stebo en Innovatiesteunpunt wordt een participatief proces uitgetekend. Een analyse van beleidsdocumenten en cijfers worden gecombineerd met enkele werksessies. Dit leidt tot een ambitieplan waarin het toekomstbeeld én prioriteitenlijst wordt opgenomen zoals geformuleerd door de inwoners. Dit document biedt het gemeentebestuur een handvat om verder aan de slag te gaan. Het project moet een inspiratie én een draaiboek opleveren. Hiermee kunnen gemeentebesturen dan zelf aan de slag om een dorpenbeleid te voeren.

www.dorpaanzet.be

VLAAMS- BRABANT

STIMULEREN VAN PROJECTEN VIA PLATTELANDSBELEID

De provincie Vlaams-Brabant zet volop in op dorpenbeleid via zijn PDPO-werking en biedt hiermee projectmatig kansen aan die van onderuit ontstaan. Daarnaast wordt vanuit de dienst Wonen en Ruimtelijke Planning van de provincie wel ingezet op pilootprojecten die dorpsindentiteit, herkenbaarheid en centrumfunctie willen versterken.

www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/wonen-en-ruimtelijke-ordening/architecten-lokale-besturen/lokale-ruimte-trajecten

De vergelijking van deze verschillende provinciale initiatieven leert dat ze allen willen bijdragen aan leefbare, dynamische dorpsgemeenschappen. De benadering van waaruit ze hun initiatieven vormgeven, verschilt en leidt tot een andere praktijk:

#1

Dorpenbeleid is participatief een visie ontwikkelen waarmee nadien aan de slag gegaan wordt (Limburg, Antwerpen, Oost-Vlaanderen) versus dorpenbeleid is (project)matig inspelen op opportuniteiten die er zijn en zorgen dat projecten om de leefbaarheid te verhogen kwalitatief zijn (West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant)

#2

Dorpenbeleid is een taak van lokale gemeentebesturen, provincie reikt handvaten en stimuli aan (Limburg, Vlaams-Brabant). Dorpenbeleid is ook een taak van provincies. Dienstverlening voor gemeentebesturen om hen te ondersteunen bij het opzetten van het beleid (Antwerpen, West-Vlaanderen)

#3

Generalistische focus met sociale cohesie en participatie centraal (Limburg, Antwerpen, Oost-Vlaanderen)
Focus vanuit breder plattelandsbeleid en expertise ruimtelijke planning (Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen)

LOKAAL NIVEAU

Tot slot zijn er ook gemeenten volop dorpsgericht aan de slag. Het ene gemeentebestuur pakt dit specifiek aan en speelt in op mogelijkheden en specifieke knelpunten, anderen werken eerst toe naar een algemeen actiekader.

Vaak wordt er beroep gedaan op externe expertise en begeleiding. In dit boek zijn verschillende voorbeelden beschreven die de praktijken van gemeentebesturen belichten. De gemeente Heist-op-den-Berg zet bijvoorbeeld in op het instrument 'dorpskarakterschets' om een dorpenbeleid te voeren. Participatief wordt een visie uitgewerkt om de eigenheid en identiteit van een dorp te versterken. Het document is meer dan een standaard beeldkwaliteitsplan en zet ook acties en visies uit voor verder burgerbetrokkenheid, functionele verbeteringen ... En zoekt hiermee de kruisbestuiving tussen burger, bestuur en expert op.

<https://www.heist-op-den-berg.be/dorpskarakterschets-booischot>

ZICHT, LICHT EN DOORGANG STIMULEREN

De meeste deuren zijn behapt met een
buis die erin zit. De deuren zijn
meestal van een materiaal dat niet
veel op het schijngedrag lijkt. Dit is
meestal van de Deuren. De deuren
in een kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

De deuren van een kamer zijn meestal
van een materiaal dat niet veel op
het schijngedrag lijkt. Dit is meestal
van de Deuren. De deuren in een
kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

De deuren van een kamer zijn meestal
van een materiaal dat niet veel op
het schijngedrag lijkt. Dit is meestal
van de Deuren. De deuren in een
kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

De deuren van een kamer zijn meestal
van een materiaal dat niet veel op
het schijngedrag lijkt. Dit is meestal
van de Deuren. De deuren in een
kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

De deuren van een kamer zijn meestal
van een materiaal dat niet veel op
het schijngedrag lijkt. Dit is meestal
van de Deuren. De deuren in een
kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

De deuren van een kamer zijn meestal
van een materiaal dat niet veel op
het schijngedrag lijkt. Dit is meestal
van de Deuren. De deuren in een
kamer die worden met het licht
verlicht. Het licht dat erin zit
verlicht de deuren die erin zit.

schot

2 EEN DORPENBELEIDSPRAKTIJK

De vraag stelt zich: wat is een goede dorpenbeleidspraktijk? Laat ons vanuit enkele vaststellingen uit dit boek de opgave van de dorpenbeleidspraktijk scherpstellen.

Vaststellingen uit theorie en praktijk

Alle auteurs lieten hun verhaal achter, hetzij in een artikel, een opiniestuk, tijdens het debat of door de bespreking van een case.

Uit alle inzichten kunnen een aantal duidelijke vaststellingen getrokken worden die meer inzicht geven in het dorpenbeleid van vandaag.

Een duidelijk doel, maar geen eenduidige aanpak

Eén ding is duidelijk: met een dorpenbeleid wordt gewerkt aan een leefbare dorpsgemeenschap. Een dorpenbeleid voeren betekent streven naar een bepaalde kwaliteit van dat dorp door veranderingen en interventies zodat het dorp én de dorpsgemeenschap voorziet in de noden en behoeften die de bewoners hebben van hun dorp.

Uit de variëteit aan beschreven voorbeelden blijkt een duidelijke tweedeling: **algemene aanpak** versus **specifieke aanpak**. Met een ‘algemene’ aanpak bedoelen we

die initiatieven die vanuit een breed verhaal vertrekken. Denk aan het voorbeeld van Veerkrachtige dorpen in Booischoot, waar alles vanaf het begin nog open lag. Of het project ‘Dorpen in’t kwadraat’ dat onder andere neerstreek in Neerrepn. Niets ligt vast, bewoners van een dorp gaan stelselmatig op zoek naar de toekomstmogelijkheden van hun dorp én bepalen daarna ook zelf actiepunten waarop ingezet wordt. Ook de meeste dorpsraden passen in dit rijtje.

Met specifiek bedoelen we de aanpak waarbij gewerkt wordt aan de leefbaarheid van een dorp door één specifieke opportuniteit of facet van het dorp aan te pakken én waar mogelijk breder te trekken. Een standaard projectaanpak zeg maar. Besproken voorbeelden zijn Oosterlo waar de uitbreiding van de zorginstelling Huis Perrekes een opportuniteit werd voor het ganse dorp of de bibliotheek in de kerk van Hoeselt.

Integraal: inzet op drie dimensies maken een succesvolle aanpak

Dit boek werd ingedeeld op basis van de dimensies van het dorp: ruimte, voorzieningen en mens.

We stellen vast dat succesvolle projecten op elk van deze dimensies inzet. Alle elementen zitten goed.

Voorbeeld specifieke aanpak: Huis Perrekes - Oosterlo

Een herbestemde kerk met een functie waar de bewoners niet op zitten te wachten zal geen succesverhaal zijn, een peuterspeeltuin in een buurt met enkel maar gezinnen met tieners is echt wel ongepast.

Een geslaagd dorpenbeleid zet net in op een goede doordachte combinatie van gedreven mensen met hun noden en behoeften die verantwoordelijkheid opnemen om iets te doen, goede doordachte functies en voorzieningen die aansluiten bij de dorpsgemeenschap en hierdoor ook financieel leefbaar zijn én op de gepaste plekken in een gepast kader en de gepaste vorm.

Of dit nu een onlinekrant is, een dorpszaal of een mobiele kar, dit principe blijft steeds overeind.

Bijkomend is er de vaststelling dat de dimensies ook onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Veranderingen in één dimensie kunnen veranderingen in de andere dimensies teweegbrengen en dit werkt zowel in positieve als in negatieve zin. Misschien wel het bekendste voorbeeld is de verappartementisering van dorpen, vaak met niet passende architectuurkenmerken. Dit zorgt ervoor dat de identiteit en eigenheid en herkenbaarheid van een dorpskern verandert en dit heeft onmiskenbaar invloed op de identificering van de bewoners met hun dorp.

De vaststelling dat de drie dimensies van belang zijn, bevestigt dat het dorpenbeleid een complexe opgave is die bovendien beleidsdomeinoverschrijdend is. Het zit op het kruispunt van cultuur, milieu en klimaat, ruimtelijke ordening, mobiliteit, zorg, armoede, economie ... Een uitdagende opgave om alle neuzen in dezelfde richting te krijgen!

Dorpenbeleid raakt aan de identiteit van de bewoner

Zoals in het eerste hoofdstuk van dit boek aangegeven is 'het dorp' aan een revival bezig. Voor de meeste Vlamingen is het dé manier om zich te identificeren met de plek waar ze wonen. Ze halen er een stuk uit van wie ze zijn. 'Mariette van Jos van An van de bakker over de kerk?' Juist, een plek bepaalt voor een stuk iemands identiteit. Sterker nog, dit is ongeacht wat anderen (de zogenaamde buitenstaanders) van hun dorp vinden. Randstedelijk? Twee kernen die naar elkaar toe zijn gegroeid? Net wat te groot om een dorp te zijn? Of eerder aan de kleine kant en dus een gehucht? Dit maakt de bewoners allemaal niet zoveel uit. Mensen wonen in hun dorp en dit moet en mag er zijn! Zij mogen zelf slecht spreken over hun dorp maar, o wee, wanneer een buitenstaander dat doet. Dus opgelet: dorpenbeleid staat heel dicht bij de mensen, is bijna tastbaar én spreekt zéér tot de verbeelding.

Dorpenbeleid, een zaak van vele spelers

Dorpenbeleid blijkt geen verhaal van een overheid alleen. Tal van vrijwilligers, verenigingen, (zorg) instellingen, bewonersgroepen, kerkraden of actiecomités ... zetten projecten op stapel met en in hun dorp. Een kijkje naar de initiatiefnemers van de beschreven voorbeelden toont dit aan. Net door de omschreven nabijheid, is betrokkenheid van bewoners en lokale organisaties essentieel. Mensen voelen zich betrokken als er actie wordt ondernomen in hun dorp én duidelijk gepasseerd wanneer dit zonder hun medeweten gebeurt. Hierover bestaat een duidelijke consensus bij alle auteurs die meewerkten aan dit boek. Zoals Agnes Voets van Dorpsbelangen in haar artikel mooi omschreef: 'Actieve dorpsbewoners blijken bij het revitaliseren van hun dorp onmisbaar. Waarom? Zeker omwille van hun antennefunctie! Ze voelen zo goed aan wat er allemaal leeft in hun woongemeenschap.' Dorpsbewoners zijn met andere woorden de ervaringsdeskundigen die zoveel meer voeding kunnen geven aan het dorpenbeleid dan thema-experten alleen. Dan pak je misschien wel met succes, die plekken aan die vorm geven aan het dagelijkse leven van de gebruiker eerder dan een niet-gebruikt plein in te richten, aldus Hans Leinfelder in zijn artikel.

Dorpenbeleid is DOEN

Uit alle voorbeelden van deze publicatie blijkt dat dorpenbeleid vooral een doe-beleid is. Visies kunnen gemaakt worden, maar het zijn vooral acties die verandering teweegbrengen. Die acties worden zowel door overheden als door bewoners en bewonersgroepen uitgevoerd. Dorpenbeleid kan dus verschillende vormen aannemen waarbij een (gemeente)bestuur niet altijd in de regierol, maar ook in de faciliterende rol kan staan. Principes zoals de dorpsraad zijn hier een goed voorbeeld van.

**Dorpenbeleid
is vooral een
doe-beleid**

De opgave van de dorpenbeleidspraktijk

Uit bovenstaande vaststellingen blijkt dat de dorpenbeleidspraktijk de leefbaarheid van het dorp moet verhogen en dus, los van de aanpak, een antwoord moet bieden op de uitdagingen waar het dorp en de dorpsgemeenschappen voor staan. De uitdaging van het dorpenbeleid is dus het in stand houden en waar nodig verhogen van de levenskwaliteit die het dorp als 'systeem' biedt aan de mensen die er wonen. Het zet in op daadwerkelijke verandering die noodzakelijk is om het dorp als leefsysteem beter te laten beantwoorden aan de noden en behoeften van bewoners die de steeds veranderende samenleving met zich meebrengt. Dit zijn tendensen en effecten waar quasi elke dorpsbewoner getuige én slachtoffer van is zoals klimaatverandering, verkeerscongestie, overdreven ruimteconsumptie, afname van het verenigingsleven, vergrijzing, gezinsverdunding en dalende sociale cohesie. De dorpenbeleidspraktijk moet dan ook daadkrachtig zijn en werkelijk toekomstgerichte actie omvatten. Het zoekt actief antwoorden en oplossingen voor knelpunten en omvat daadwerkelijke implementatie van nieuwe concepten, nieuwe engagementen en nieuwe oplossingen. Niet teruggaan naar het oude, maar vertrekken vanuit wat er is. Het betekent in die zin vertrekken

vanuit de opportuniteiten en mogelijkheden die een dorp te bieden heeft, zoals de Europese Commissie met hun concept 'Slimme Dorpen' ook al formuleerden. Elk dorp is anders, dus elk dorpenbeleid is anders: op maat van de specifieke context van het dorp. Maar, zonder het ruimer perspectief uit het oog te verliezen en steeds het dorp in zijn eigen netwerk van omringende kernen te plaatsen. Niet ieder dorp heeft zijn sporthal nodig, zijn concertzaal of zelfs zijn supermarkt. Elk dorp heeft toch ook niet zijn cinema of zijn boetiek? De dorpenbeleidspraktijk moet tot slot ook de dorpsgemeenschap centraal zetten. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid van bestuur, burger en middenveld. Enkele auteurs in dit boek pleiten er voor dat dorpenbeleid een inclusief beleid is, één waarin ook de zwakkere groepen aan bod komen. Waarin aandacht is voor armen, hulpbehoevenden, nieuwkomers en andere kansengroepen die vaak niet meteen hun stem laten horen. Het is een uitdaging om hun noden en behoeften mee te pakken in een breder verhaal, want ook zij maken deel uit van een dorpsgemeenschap.

3 KIES EEN AANPAK: JOUW UNIEK BOUWPAKKET

De dorpenbeleidspraktijk is geen kant-en-klaar stappenplan. Het is een variabel bouwpakket, geschreven voor een specifieke context of situatie. Het omvat verschillende kleine schakeltjes die het allemaal samen tot een succes maken.

Basisvoorwaarde: geen proces zonder dorpsgemeenschap

Dorpenbeleid en participatie lijken ontegensprekelijk verweven met elkaar. Een tendens die zich de laatste jaren op alle beleidsdomeinen toont met onder meer de introductie van principes als *placemaking*³ en *right to challenge*⁴ (oftewel doe-democratie) tot de vaststelling van opkomend burgeractivisme en het in vraag stellen van de werking van de klassieke advies- en inspraakprocedures. Er is een duidelijke roep naar meer inspraak, invloed en actieve betrokkenheid bij concrete dossiers en projecten.

---

3 Bewoners en belanghebbenden worden betrokken bij het inrichten van openbare ruimte zodat deze voldoet aan de noden en behoeften van (toekomstige) gebruikers. Op die manier wordt onderbenutting voorkomen.

4 De overheid zet zich in een faciliterende rol waardoor burgers de mogelijkheid krijgen om typische overheidstaken over te nemen.

Welk proces je als gemeentebestuur ook uit zet, uit dit boek mag duidelijk blijken dat burgerbetrokkenheid een absoluut essentieel element is voor elke dorpenbeleidspraktijk.

Ga samenwerking aan!

In dit boek het 'hoe, waarom en de praktijk' van participatie, coproductie, cocreatie, samenwerking ... bespreken, brengt ons te ver. Hiermee vul je zelfs meerdere boeken. Maar, toch willen we kort ingaan op wat die participatie in kader van het dorpenbeleidspraktijk dan zou kunnen zijn.

Participatie, betrokkenheid, coproductie betekent niet 'de burger zijn zin geven' of 'experten aan de kant laten'. Het gaat niet om tegenstand en protest weerleggen. In de context van mijn job als proces- en projectbegeleider van participatie projecten leg ik participatie vaak uit als een gedeeld leerproces tussen de verschillende stakeholders. Verschillende partijen met ogenschijnlijk tegengestelde belangen, meningen en ideeën leren elkaar standpunt kennen, worden geprikkeld door elkaar én worden tot kruisbestuiving gestimuleerd.

Een goed participatieproces stimuleert een open gesprek.

Het gaat op zoek naar betere, gedeelde win-winuitkomsten die de ideeën en meningen in hoofden van individuen overstijgen. Het leidt tot wederzijds begrip.

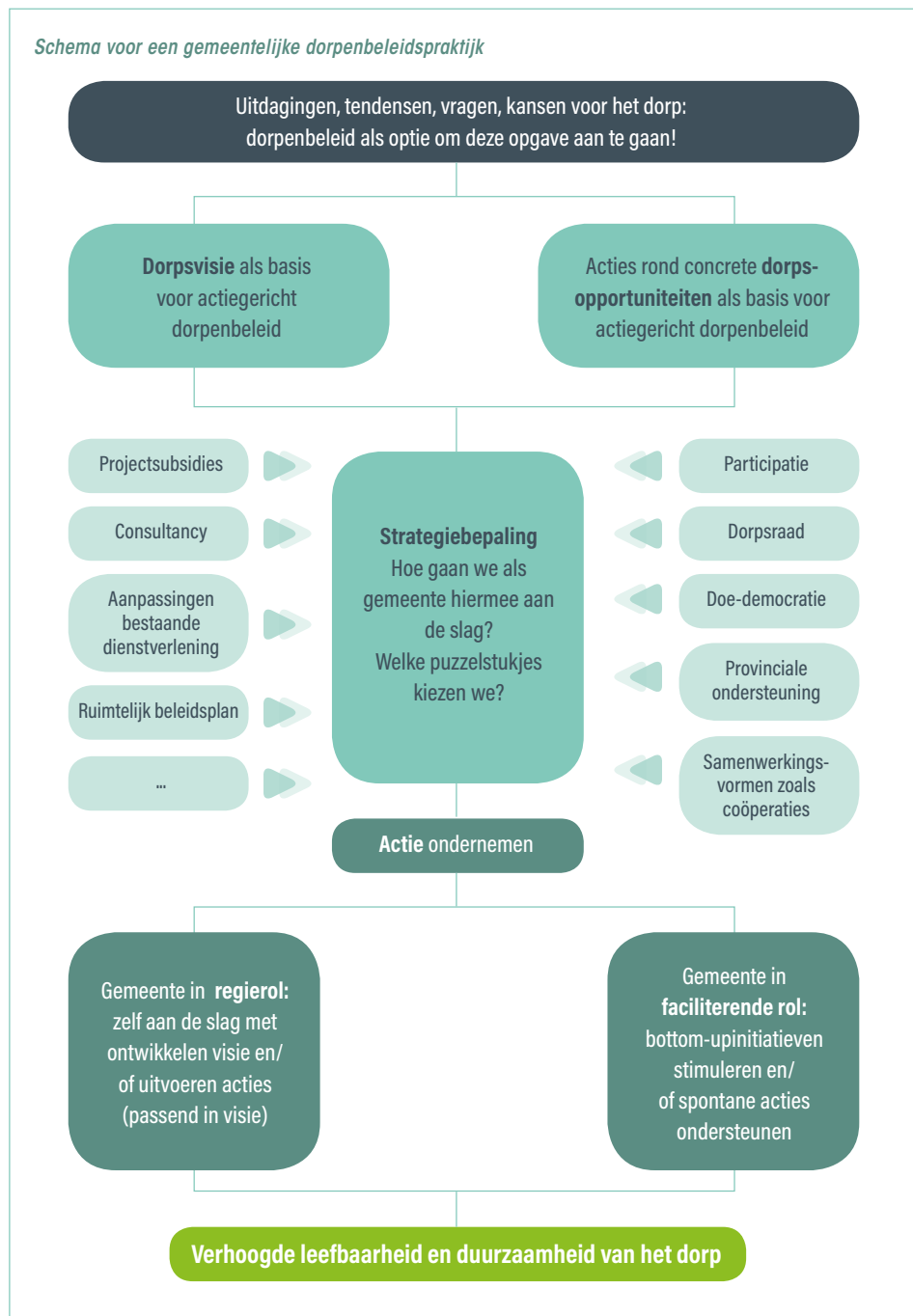
Feit is: samen weet je meer dan alleen! Participatie is geen verhaal van bewoners alleen. Het is een proces van bewoners (de ervaringsexperten), beleidsmakers, ambtenaren, architecten, buurtwerkers, verenigingen, actiecomités, kinderen, jongeren, scholen, zorginstellingen, kerk-fabrieken ... En, die samenwerking loont! Onderschat niet wat een gedragen idee of visie teweeg kan brengen. Zoals Jessie van Tricht het omschreef: 'Niemand staat alleen aan de wieg van een geslaagd dorpsinitiatief. Een harde kern zet zich in voor iets dat door de hele gemeenschap als noodzaak wordt gevoeld. Onderschat het mandaat dat een kerngroep moet krijgen vanuit de bredere gemeenschap niet. Een geslaagd project start als meer dan een eenmansvisie: het vertrekt vanuit een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid voor een welbepaald element uit het dorpsleven.'

Omarm actief burgerschap: gemeente als facilitator

Naast de roep naar inspraak, ontstaat steeds meer actief burgerschap, of beter 'hernieuwd actief burgerschap'. Er is een hernieuwde drive en engagement te herkennen om zelf aan de slag te gaan en als 'man in de straat' samen met andere geëngageerden actie te ondernemen. Hernieuwd, omdat het er in vele dorpen al lange tijd is: denk aan het sterke, typische Vlaamse verenigingsleven, maar ook aan het sterke vrijwilligersengagement op tal van domeinen (sport, zorg, religie, ...). Vandaag zien we ook nieuwe groepen ontstaan en vinden mensen elkaar in gedeelde belangen en standpunten. Soms in actiegroepen, in een dorpsraad of net ook in de bestaande structuren of organisaties. Deze acties van onderuit zijn enorm sterk voor een dorp. Het zijn unieke kansen om aan de leefbaarheid te werken vanuit een lokaal ervaren probleem en noodzaak. De taak van een gemeentebestuur kan er in bestaan om een faciliterende rol aan te nemen en zo deze bottom-up-acties te ondersteunen. Er zijn tal van voorbeelden in dit boek omschreven die het succes van dergelijke bottom-upprojecten onderschrijven. Projectmatig bijvoorbeeld het project Onder1DAK van de Chiro Hoegaarden en vzw Parochiecentrum, maar ook structureel door gemeentelijke stimulans van een dorpsraad.

Dorpsvisie of dorpsopportunity bepaalt proces

Uit de voorbeelden en inhoudelijke inzichten van dit boek, formuleren we twee pistes om aan de slag te gaan:

#1

DORPENBELEID VANUIT EEN DORPSVISIE

Als gemeentebestuur kan je actief inzetten op een dorpenbeleid startende vanuit visieontwikkeling alvorens acties te ondernemen. Er wordt hiervoor een proces opgezet dat moet leiden tot een toekomstvisie en actieplan voor het dorp. Participatie staat centraal, dus er wordt vanaf de start met heel wat verschillende stakeholders toegewerkt naar het plan: waar moet dit dorp naartoe, wat zijn opportuniteiten en knelpunten, waar liggen mogelijke acties en projecten voor dat dorp ...

Dit leidt tot een duidelijk beleidsplan met gedefinieerde acties en projecten. Deze acties en projecten kan een gemeente zelf gaan uitvoeren (regierol) of vanuit een faciliterende rol gaan stimuleren zodat deze worden opgenomen door geëngageerde bewoners(groepen). Meestal zullen er zowel acties die een regierol als acties die een faciliterende rol vereisen in een dergelijk proces naar voor komen. Zoals voor elk ander beleidsplan dienen op regelmatige tijdstippen evaluaties en bijstellingen te gebeuren.

Een mogelijk proces kan volgende stappen omvatten:

1. Analyse van het dorp

Wat zijn beleidslijnen, sterkten, knelpunten ...
Hoe kijken bewoners en het middenveld naar hun dorp?

2. Visieontwikkeling

Waar willen we met dit dorp naartoe? Hoe zien beleid, bewoners, middenveld of experts dit? Gezamenlijk leertraject.

3. Acties bepalen

Hoe willen we onze visie bereiken? Wat zijn noodzakelijke projecten en acties? Wie kan deze uitvoeren? Wat zijn de meest belangrijke acties, waar liggen we prioriteiten?

4. Beleidsimplementatie

Opname acties en projecten binnen gemeentelijke dienstverlening, meerjarenplanning, beleidslijnen ...

5. Uitvoering

Effectief uitwerken en realiseren van diverse projecten (via een actielijst).

6. Evaluatie en bijsturing

Update en bijsturing van analyse, visie, acties en bijhorende beleidslijnen – wederom vanuit samenwerking tussen actoren.

#2

DORPENBELEID VANUIT DORPS- OPPORTUNITeiten

Een gemeentebestuur kan ook beslissen om niet expliciet een visie voor het dorp te ontwikkelen, maar in te zetten op opportuniteiten.

Dit kunnen allerlei zaken zijn zoals dringende rioleringswerken in de dorpskern, die de kans brengen om de aanleg van de dorpskern grondig te hernieuwen én dit proces uiteraard participatief aan te vliegen. Of leegstand van een gebouw in eigendom van de gemeente, waarvoor een traject wordt opgezet om samen met bewoners een toekomst te geven en op die manier weer de leefbaarheid van het dorp verhoogt. Voor dit soort van trajecten is geen standaard proces te bepalen omdat dit uiteraard case-afhankelijk is.

Initiatieven kunnen ook van onderuit komen. Denk aan een vereniging die zijn lokalen vernieuwt en het een breder invulling voor de hele dorpsgemeenschap wil geven, bewoners die hun wijk willen opfleuren door zelf bloemen in bermen te zaaien ...

**Initiatieven kunnen
ook van onderuit
komen.**

Een gemeentebestuur kan dergelijke, vaak erg waardevolle processen omarmen en stimuleren door een faciliterende houding aan te nemen en een samenwerking aan te gaan. Dergelijk beleid kan zowel proactief zijn, dus nog voor de initiatieven van onderuit komen de openheid creëren, als reactief.

Het leegstaand Raadhuis in Meerle bood een opportuniteit om participatief een dorpskernvernieuwing op te starten

Eerste hulp bij dorpenbeleid

Wil je aan de slag met een dorpenbeleid in jouw gemeente? Wil je starten vanuit een brede visie of zie je concrete opportuniteiten die je wil aangrijpen om te werken aan de leefbaarheid van een dorp?

Heel wat organisaties kunnen hierbij helpen. Op gevaar dat we er vergeten, willen we geen uitgebreide lijst meegeven. Vele organisaties zijn wellicht gekend, daarom geven we ruwweg een verdeling van type organisaties mee om je wegwijs te maken.

PROVINCIES

Zoals eerder aangehaald bieden de meeste provincies handvaten, inspiratie maar soms ook dienstverlening aan, aan hun gemeentebesturen.

Het Programma voor Plattelandsontwikkeling biedt mogelijkheden om dorpsprojecten te financieren. Voor informatie over dit ruime subsidieprogramma dat Europese, Vlaamse en provinciale middelen koppelt, kan u terecht bij de provinciale diensten Landbouw en Platteland. Zij organiseren geregeld projectoproepen. De Vlaamse Land-

maatschappij beheert de fondsen en doet de controle samen met het departement Landbouw en Visserij.

ORGANISATIES - BEGELEIDING EN ONDERSTEUNING

Er zijn tal van organisaties, onder meer deze die meewerkten aan deze publicatie, die inzetten op inspiratie, advies en begeleiding. Vaak met focus op sociale consultancy, procesbegeleiding, participatietrajecten en projectwerking. Dit gebeurt door tal van organisaties themaspecifiek en/of regiogebonden. Sommige nemen zelf initiatief om projecten op te zetten, anderen werken in opdracht van gemeentebesturen en andere stakeholders. Hieronder past onder meer Innovatiesteunpunt, dat meewerkte aan dit boek, maar ook vele intercommunales, regionale organisaties zoals Vormingsplus.

KENNISPLATFORMS

Organisaties die een ontmoetingsplaats willen bieden voor iedereen die kennis wil uitwisselen en een netwerk wil uitbouwen, veelal rond een specifiek thema. Vaak organiseren ze vormingen, bieden ze publicaties aan en faciliteren ze op die manier kennisuitwisseling. Andere bieden ook (beperkt) advies en begeleiding aan. Voorbeelden zijn VVSG, VRP en netwerk duurzame mobiliteit.

INSPIRATIETIPS VOOR EEN DORPENBELEID

1. Heb aandacht voor de drie dimensies: ruimte, voorzieningen en mens.
2. Zie participatie niet als een verplicht nummertje. Ga een samenwerking aan met bewoners, experts en andere stakeholders. Samen weet je meer dan alleen.
3. Dorpenbeleid is in de eerste plaats gericht op mensen. Zet de bewoners van het dorp met hun noden en behoeften voor hun leefomgeving centraal. Denk ook aan groepen die minder zichtbaar zijn!
4. Een goed stakeholdermanagement is essentieel: heb vanaf de start oog voor alle partijen die betrokken moeten worden.
5. Heb oog voor opportuniteiten: een kleine aanleiding kan uitgroeien tot een project met veel impact voor een dorpsgemeenschap.
6. Dorpsgericht werken betekent ook op maat werken van het dorp. Geen enkel dorp is hetzelfde.
7. Dorpenbeleid is DOEN. Blijf niet steken bij visievorming. Actie ondernemen maakt dat verandering plaatsvindt.
8. Starten hoeft heus niet in je eentje: schakel hulp in van organisaties die ervaring hebben met participatie en procesbegeleiding.
9. Omarm actieve burgers! Waarom zelf organiseren als je initiatieven van je inwoners kunt faciliteren?
10. Durf op je bek gaan: de grootste innovaties zijn er heus niet zonder slag of stoot gekomen! Mislukken is ook bijleren.

Aanboevolen literatuur

Belmans Liesbet (2015), *Hoera, Open Ruimte; plattelandsbeleid in steden en gemeenten.* Brussel: Politeia

Stand van zaken hoe gemeenten kunnen omgaan met platteland en open ruimte.

Coopburo (2013) *Startersgids voor coöperaties.*

De coöperatie als juridisch vehikel om ruimtes te beheren of verantwoordelijkheid te nemen, is in opmars.

Delodder, Myriam (2016) *Een woonzorgzone loont! Brugge: Vanden Broele*

Kadert in slimme design van de publieke ruimte. Ideaal om iedereen ervan gebruik te doen maken.

Departement Mobiliteit en Openbare Werken. *Vademecum duurzaam parkeerbeleid.*

Dat een auto 10 m² inneemt is geweten. Waar die allemaal moeten staan, is niet duidelijk. Dit boek helpt.

Departement Omgeving, *Praktijkboek Groene Functionele Belevingstrajecten.*

Een voorbeeldenboek over verbindingswegen tussen woonkernen waarvan de ruimtelijke kwaliteit is verhoogd.

Departement Omgeving (2018). *Ruimterapport Vlaanderen (Rura)*

Een overzicht van alle cijfermateriaal dat beschikbaar is om de trends in het gebruik van de Vlaamse ruimte te beschrijven. Een ideaal achtergronddocument om een dorpenbeleid te kaderen.

Europees Netwerk voor Plattelandsontwikkeling.

‘Smart Village’ is onderdeel van het thema ‘Smart and Competitive Rural Areas’.

Canfyn Filip (2014) *Het syndroom van verkavelingsvlaanderen.* Brussel: VUBPRESS.

Na het lezen van dit boek is het een uitgemaakte zaak dat herdorpen nodig is.

Gehl Jan (2016) *Steden voor mensen.* Brugge: Vanden Broele

Aanrader voor wie de menselijke dimensie in de stedenbouw belangrijk vindt. Wat Jane Jacobs predikte, maakt Gehl begrijpelijk en operationeel. Levendige woonplekken vertonen een mix van functies, een hoogwaardige publieke ruimte en een kwalitatieve mobiliteit. De tekst is begrijpelijk voor iedereen.

Grietens Erik (2016) *Recepten voor kernversterking. Hoe leg je als lokaal bestuur de basis voor een klimaatvriendelijke gemeente?* Brussel: Bond Beter Leefmilieu

Resultaat van een project waar gezocht werd naar werkbare maatregelen om woonkernen kwalitatief te verbeteren en duurzamer te maken.

Hoekstra Maartenjan (2015) *Dorp Stad Land*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact

Een reis door de Nederlanden waarmee de herkomst van kleine en grote woorden (bouwen, gebied, stoep, laan, bus, station, klimaat ...) wordt verklaard. Leerrijk en verrassend.

Infocentrum Wonen Haspengouw Stebo vzw, *Renoveren in Haspengouw*.

Een mooi overzicht hoe huizen en hoven, tuinen en erven kunnen aangepakt worden vanuit gebiedsgericht denken.

Kind & Samenleving, *Hoe ZOT is ons dorp?*

Organisatie werkt op kindvriendelijke ruimtelijke planning. Speel en tienerweefsel, beweegvriendelijke buitenruimte is hun ding. Aanbevolen.

Loopmans Maarten & Filip Marrécau (2016), *Praktijkboek Mensen op Maat*. Brugge:

Dienst Welzijn, provincie West-Vlaanderen

Een uitvoerig verslag van enkele participatietrajecten in West-Vlaamse dorpen met een heldere theoretische omkadering.

Lotte Vermeij & Steenbekkers Anja (2015) *Dichtbij huis*. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

De werken van Vermeij (Thuis op het Platteland, Dorpenmonitor) uitgewerkt voor het Nederlandse Planbureau blinken uit in hun volledigheid. Deze onderzoeksrapporten zijn waardevol voor de Vlaamse situatie hoewel vergelijkingen natuurlijk moeilijk opgaan.

Maat-ontwerpers (2017) *Ontwerpend onderzoek naar kernversterking in Vlaanderen, uitgevoerd in opdracht van Ruimte Vlaanderen*. Gent

Pionierswerk om een gedifferentieerd beleid voor kernen uit te zetten, rekening houdend met de inzichten uit het BRV.

Monumentenwacht Vlaanderen vzw. *Onderhoud van funerair erfgoed*.

Het belang van begraafplaatsen en graftekens is groot. Het onderhoud ervan vraagt expertise.

Nationaal Geografisch Instituut/Lannoo (2006). *België in kaart*.

Een zeer mooi uitgegeven kaart- en fotoboek over de evolutie van de landschappen met commentaar van kenners.

Peeters Kris (2014) *Weg van mobiliteit*. Antwerpen: Vrijdag.

Naast zijn 'oog-openende' boeken over de rol van de auto en het nut van bewegen in de woonkernen maakt hij een op te volgen weblog (deanderekrispeeters.wordpress.com).

Provincie Antwerpen en UAntwerpen (2018) *Veerkrachtige dorpen: 37 inspirerende projecten*.

Een overzichtsboek van verschillende initiatieven in binnen- en buitenland.

Provincie Oost-Vlaanderen (2012) *Stapstenen naar ruimtelijke kwaliteit. Inspiratiehandboek.*

In tien stappen naar goede ontwerpen in het buitengebied en het dorp.

**Rooilijn. Tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening (UAmsterdam).
Themanummer Dorpen in verandering. (Jg. 46, nr. 2, 2013)**

Met o.m. artikels van Frans Thissen, Maarten Loopmans, Lotte Vermeij, Anna Verhoeve, Bern Paret ...

Ruimte, Vakblad van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning.

Driemaandelijks mooi geïllustreerd ledenblad met aandacht voor theorie en beleid en veel praktijkvoorbeelden. Elk nummer behandelt een thema o.a. nr. 18 (2013), het dorp. Waardevol als introductie.

Sennett Richard (2018) *Stadsleven. Amsterdam: Meulenhoff*

Een filosofische kijk op de relatie tussen de mens en zijn gebouwde omgeving met heel veel referenties en historische duiding waardoor het leest als een overzicht van de stedenbouw. Sennett pleit ook voor een open stad met vooral coördinatiemechanismen. Een *must have*.

Soenen Ruth (2006) *Het Kleine Ontmoeten. Antwerpen: Garant.*

De inzichten die worden gepresenteerd over de dagelijkse en zogenaamd banale relaties tussen bewoners, zijn nog steeds van belang bij het ontwerpen van publieke en semi-publieke ruimtes.

Thissen Frans & Marieke van der Meer (2013) *Dorpen in de grensstreek van de Westhoek. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.*

Professor Thissen is de grondlegger van de plattelandsgeografie in Vlaanderen. Hij werkt al sinds 1997 met terreinonderzoek aan een beter begrip van het hedendaagse dorp. Thissen is de referentie voor het begrip 'woondorp'.

Tijdschrift Publieke Ruimte/Cahier espace public.

Driemaandelijkse uitgave van het Infopunt Publieke Ruimte met projectnieuws en onderwerpen in het raakvlak tussen publieke ruimte en andere beleidsdomeinen. Inspirerend.

Vlaamse Landmaatschappij (2018) *Onderzoek 'Vergrijzing op het Platteland'*

Opgesteld door KU Leuven en SumResearch met veel praktische aanbevelingen over 'ageing in place' of 'moving in time'.

Vlaamse Landmaatschappij. Adviezen van Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (IPO).

In elk advies komt de regelgeving aan bod en suggesties aan overheden om knelpunten op te lossen.

Vlaamse Vereniging Dorpsbelangen (2018) Memorandum naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen.

De vereniging is een spin-off van Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen (Dorp in Zicht, Dorpshuis) waar ondersteuning wordt geboden aan dorpsraden en platforms.

Websites:

www.7e-model.be

hét verandermodel dat opgang maakt in de Vlaamse overheid

www.veranderalles.be

een site waar je ziet wie met verandering bezig is

www.dewakkereburger.be/nl/burgervuur/over

inspiratie over participatie

www.dorpenbeleid.be

databank met inspiratie

www.dorpsatelier.be

Landelijke Gilden en VLM ondersteunen dorpsdenkers

www.duurzame-mobiliteit.be/goede-praktijk-dorv

verzamelplaats voor goede praktijken rond duurzame mobiliteit

www.innovatiesteunpunt.be

plattelandsontwikkelaars bieden soelaas

<https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/Paginas/default.aspx>

hier is alles te vinden over thema's, subsidies, onderzoek ...

<https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/PDP0III/Paginas/default.aspx>

<https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/Plattelandplus/Paginas/default.aspx>

alle info waaronder subsidiemogelijkheden, thema's, samenwerking ... over het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling (derde periode) met de maatregelen omgevingskwaliteit, LEADER en Platteland Plus; voor wie denkt aan projecten in dorpen

Werken mee aan de totstandkoming van **DENK DOE DORP**

Agnes Voet; An Vandeplas; Carl Catteeuw; Christian Stivigny; Davy Sterkens;
Dirk Benaets; Dirk Van Gysegheem; Els Hofkens; Filip Canfyn; Filip De Rynck;
Goele Vercammen; Gust Luyten; Hans Leinfelder; Isabel Lebbe; Jessie Van Tricht;
Karel Lhermitte; Katrien Weckx; Koen Raeymaekers; Kristien Vanlommel; Lieven Latoir;
Linda Boudry; Maarten Gheysen; Maarten Loopmans; Marc Van Eenooghe;
Marieke De Boe; Pascal De Decker; Peggy Totté; Ruth Soenen; Sarah Martens;
Seppe Jacobs; Simon De Boeck; Tessy Gorris; Tom Lagast; Willy Buellens

foto credits:

- Toon Coussement:** afbeeldingen op pagina's 26, 31, 33, 35, 36, 39, 40-59, 68, 74-75, 76-77, 78, 80, 84-85, 86, 88, 91, 120-121, 124-125, 127, 134, 137, 138, 141, 164-165, 166-167, 176-178, 180-181, 182
- ISP:** afbeeldingen op pagina's 25, 60-62, 63-66, 118, 119, 169, 172, 173, 178, 179, 196, 197, 201, 207
- VLM:** afbeeldingen op pagina's 184-189
- Landelijke Gilden:** afbeelding op pagina 9
- Chiro Hoegaarden:** afbeeldingen op pagina's 130-132, 168
- Stijn Bollaert:** afbeeldingen op pagina's 174, 175, 199
- Mark Verboven:** afbeeldingen op pagina's 72, 73
- Katrien Weckx:** afbeelding op pagina 20, 116, 117
- Sarah Martens:** afbeelding op pagina 29
- Karel Lhermitte:** afbeelding op pagina 70
- Kelly Vermeulen:** afbeelding op pagina 126
- Bert Colla:** afbeelding op pagina 17
- Filip De Rynck:** afbeelding op pagina 88
- Filip Canfyn:** afbeelding op pagina 82